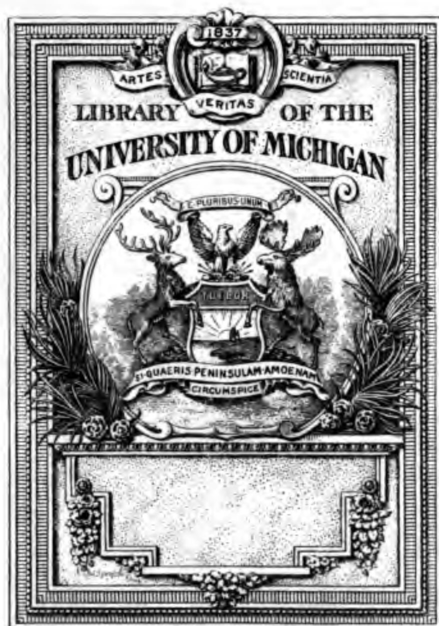

1837
ARTES
SCIENTIA
VERITAS
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
E PLURIBUS UNUM
TUEBOR
SI QUAERIS PENINSULAM AMOENAM
CIRCUMSPICE

Querolus

AVLVLARIA

SIVE

QVEROLVS

THEODOSIANI AEVI COMOEDIA

RVTILIO DEDICATA

EDIDIT

RVDOLFVS PEIPER

LIPSIAE
IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI
MDCCCLXXV

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI.

HERMANNO HAGENO

BERNENSI

S

I. DE LIBRIS IMPRESSIS.

QVEROLUS, | ANTIQVA COMOEDIA, | NVNQUAM ANTEHAC EDITA, | quae in vetusto codice manuscripto | PLAVTI AULULARIA inscribitur. | *Nunc primùm à* PETRO DANIELE *Aurelio* | *luce donata, & notis illustrata.* | *Ad illustriss. amplissimúmque Cardi-* | *nalem Odonem Castilionaeum.* | *(insignia typographi)* | PARISIIS, | *Ex officina Rob. Steph. Typographi Regij.* | M.D.LXIIII. | CUM PRIVILEGIO REGIS.

Forma octava; quattuor folia cum titulo continent I^{u} privilegii auctoritatem *(Aureliae, duodecimae Decembris, Anno Domini M.D.LX.)* II^{r} II^{u} Danielis praefationem *(Illustrissimo Amplissimoque Cardinali Odoni Colignio Castilionaeo Petrus Daniel S. — Lutet. Parisiorum, Nonis Iunij 1564.)* III^{r} ad IV^{r} *Nicolai Hattaei Aurelii, Regis et Aureliorum ducis secretarii, carmen ad Petrum Danielem Aurelium.* (inc.: *Quam misere nostras Daniel, ignauia mentes Fascinat* — expl.: *Acceptamque tibi referat per saecula lucem.* sunt 67 uersus.) IV^{r} *Ad eundem, de auctore huius Comoediae G. Buchananus Scotus*).* (inc.: *Quisquis es infernis prope nunc reuocatus ab umbris* — sunt 5 disticha). IV^{u} *Ad eundem Steph. Manialdus Cleriacus.* (tria disticha graece, inc.: *Εὐεπίης πνείων λάμπει, πρό-*

---

*) non extat in Buchanani operibus a. CIↃ.IↃ.XCIV editis.

τερόν τε μαρανθεὶς —): subiciuntur *Personae* comoediae quae paginis 1 ad 69 (A. j. ad E. iij.) perscripta legitur. (QVEROLVS, SEV AVLVLARIA PLAVTI ANTIQVI AVCTORIS.) post fol. E. IIII uacuum secuntur numeris paginarum carentia foll. F. j. ad H. j. in quorum primo F. j. *de auctore* agitur, F. ij. ad G VIIII *Petri Danielis Aurelii notae in Querolum Plauti* leguntur (quarum in fine: *Excudebat Rob. Stephanus typographus regius, Parisiis, an. M.D.LXIIII. non. octob.)* denique f. H. j. auctor Lectori emendationes aliquot a *P. Pitheo* acceptas commendat. Usus sum exemplari quod est in bibliotheca Gottingensi.

Exstant Danielis curae secundae Bernae in bibliotheca Bongarsiana cod. G. 130 typis non mandatae, de quibus uid. Hermanni Hageni conmentatio *„Der Jurist und Philolog Peter Daniel aus Orleans. Bern 1873"* p. 12 s. In eis editor indicem sua manu sic inmutauit: QVEROLVS . . . *castilionaeum . Editio secunda* | *Antverpiae* | *Ex officina Christophori Plantini* | CIↃIↃLXVI | *Cum priuilegio.* Carmina duo quae hanc nouam editionem commendarent alterum *Delivrii P.* alterum *Francisci Danielis* Hagenus l. l. descripsit; auctoris praefationem adiectis quae et in illa et in ipsa comoedia Daniel inmutauerat *(Daniel* [2]*)* Orellius dedit in *epistula critica ad Maduigium* p. LXXIII. *Aemilii Perotti* de Aulularia epistulam ad PDanielem quae est inter epistulas autographas ab Bongarsio conlectas in cod. Bernensi 141 exhibuit CG Mueller nuper defunctus in *Analectorum Bernensium* fasciculo altero qui Getam Vitalis comoediam continet p. 8 not. 19, *Lab. Danaei Caroli*que *Perotti* epistulas ex eadem conlectione edidit Hagenus l. l. p. 33 et 14.

Plauti Querolus siue Aulularia ad Camerarii codicem ueterem denuo collata. Eadem a Vitale Blesensi elegiaco carmine reddita, et nunc primum publicata. Additae P. Danielis, C. Rittershusii, J. Gruteri notae. Ex typographeio H. Commelini. MDXCV.

Notae atque emendationes Danielinae non addito auctoris nomine exhibitae pro Rittershusianis postea non semel sunt habitae. Huius libri (aeque rari atque princeps editio) exemplaria seruantur in Heidelbergensi atque Guelpherbytana bibliotheca.

Plauti comoediae XX superstites et deperditarum fragmenta Ph. Pareus recensuit ac notis perpetuis illustrauit. accedit Plautus Hypobolimaeus hoc est Gildae Sapientis Britanni Querolus siue Aulularia. Francof. 1610 8° — — accedit Pseudo-Plauti Querolus Neapoli Nemetum 1619 4° — — — accedit Gildae Sapientis Querolus et animaduersionum ablegmina. Francof. 1641 8°

Repetita est Parei editio omissa ad Rutilium praefatione in *collectionis Pisaurensis omnium poematum . . . Pisauri 1766 4° t. IV p. 201 sqq.*

Ex ipso Danielis exemplari repetitam dicit FLA Schweiger (Handbuch der classischen Bibliographie II 774) Patauinam editionem hanc:

Plauti comoediae superstites XX . . quibus accessit Querolus comoedia antiqui auctoris Patau. exc. Jos. Cominus 1764 8° p. II

Nouam editionem instituit Johannes Christianus Wernsdorfius (1732—1793). Est in bibliotheca Bonnensi fasciculus eius manu scriptus (71 v, b VI. n. 259 catalogi a Klettio confecti) qui continet *Hosidii Getae Medeam, Querolum, Fragmenta selecta Tragicorum et Mimorum ueterum,* parata omnia ut typis describerentur. Atque Queroli inscriptionem hanc esse uoluit:

Querolus, siue Aulularia Plauti, comoedia antiqui auctoris. Cum integris P. Danielis, C. Rittershusii, J. Gruteri et selectis J. Ph. Parei, Casp. Barthii et aliorum notis quibus accedunt animaduersiones editoris. Wernsdorfii prae-

fationem cum ipso contextu exhibent foll. 44—87, animaduersiones foll. 100—155.

Prooemii Wernsdorfiani particulam quae est de auctore infra dabo.

Hermanni quoque Cannegieteri Henrici F. (1723—1804) idem uidetur fuisse consilium. Nam Rittershusianum exemplar auctum ab illo adnotationum cumulo in libris MTydemanni (qui Lugduni obiit a. 1825) deprehendit suumque in usum conuertit Klinkhamerus.

QVEROLVS SIVE AVLVLARIA, INCERTI AVCTORIS COMOEDIA TOGATA. recensuit et illustrauit S. C. Klinkhamer. Amstelodami, apud heredes H. Gartman. MDCCCXXIX.

Is praeter librum Leidensem lectionesque Parisini tribus exemplaribus usus est quibus uirorum doctorum notae erant adspersae: *HCannegieteri, GKoenii* († Franequerae a. 1767) cuius exemplar tum possidebat DJ Lennepius, *incerti* denique quod bibliotheca Leidensis suppeditabat (Leidensem n. 501 ipse dicit p. 96 et 148).

Circa idem tempus Jo. Caspar Orellius ad fabulam denuo edendam sese accinxerat Danielinis thesauris prope in conspectu positis illectus: at sufficere opinatus ut singulis saeculis semel comoedia ista repeteretur, postquam Amstelodamensis editionis nuntius aduenit illico consilium suum abiecit; quae ex Bernensibus exemplaribus collegerat una cum suis animaduersionibus publici iuris fecit in *epistola critica ad Jo. Nic. Madvigium v. c.* (praemissa operi huic: *M. Tullii Ciceronis Orator Brutus Topica etc. Turici MDCCCXXX) capite XVIII p. LXVII—XCV.*

Singulos praeterea locos tractarunt *Adrianus Turnebus Paulus Melissus* ille Danielis, hic amicus Gruteri, *Scaliger, J. F. Gronouius, Cl. Salmasius* passim per sua

opera, denique *Caspar Barthius* in *Aduersariorum libris 4,7 28,15 30,9 38,9 44,13 et 14.*

II. DE LIBRIS MANU SCRIPTIS.

A. Principem locum obtinent VL

V Vaticanus bibl. antiq. 4929 membr. in quarto s. IX—X f. 55—78[a] emptus est liber ex libris Cardinalis Sirleti, s. XVI fuit Serafini de Nybia. (uid. Reifferscheid BPLJ I 444 O Jahn ad Censorinum proll. p. XVIII Bethmann in archiuio Francofurtano XII 245)

Adspersa sunt scholia in margine atque inter uersus minutissima scriptura s. XII—XIII quorum specimina haecce sufficiant:

f. 59 *pantomalus nomen est ex greco latinoque compactum et dicitur quasi totus malus pan enim grece totum sonat.*

f. 69 *zelotipus est qui nimio mulieris amore correptus semper obseruat. indignaturque leui suspicione. nec eam cuiuis (cuuus* codex) *credit. zelus enim amor et tipus tumor. hinc (hic* cod.) *zelotipia.*

rectius *harpyiarum* nomen interpretatur scholiasta ad locum qui est editionis nostrae p. 32, 7

f. 68[b] *solidus est nummus aureus qui sexies appens unciam facit.*

f. 76 *senatus consultum quod tantum senatores populis consulendis decernunt.*

Hunc librum antea non adhibitum atque Palatinum meum in usum a. 1871 contulit Gardthausenus.

L Leidensis Vossianus lat. Q° 83 (olim Isaaci Vossii Lat. n. 147 ut indicat schedula f. 1[r] adgluti-

nata et index librorum Js. Vossii confectus a PColomesio*)) membr. s. X foll. 24.

Continet is Aulularian f. 1 ad 23^{u}, f. 24^{r} nil legitur praeter haec uerba: AVLVLARIA PLAVTI EXPLICITA FELICITER· f. 24^{u} octo olim uersus perscripti erant nunc rasura deleti; praeterea hac pagina legitur alphabetum runicum quod cum non uideretur editum descripsi in usum Julii Zacheri professoris Halensis. — Hunc ipsum codicem fuisse Petri Danielis, ex quo ille fabulam edidit a. 1564, praeter inscriptum integumento Georgi Buchanani epigramma atque possessoris nomen ab ipso pluriens scriptum (quod ne spurium uideatur prohibet scripturae Danielinae specimen quod exhibuit C·G Mueller in indice scholarum Bernensium a. 1841 tab. VII) satis superque testatur consensus libri cum editione principe in uitiis quibusdam minutissimis quae librarii debentur incuriae. Fuit igitur antea bibliothecae *S. Benedicti Floriacensis* ad Ligerem unde qua ratione in Danielis possessionem uenerit Hagenus ll. p. 6 sqq. docuit. Quo tempore primum typis describeretur fabula, nondum lectiones *libri Pithoeani* (de quibus infra) allitae fuerunt; nam de eis altum silentium in editoris notis, cum aliorum subsidiorum hic illic mentionem faciat. — Diligenter librum post Danielem contulit Klinkhamerus quamquam non satis conpendiorum gnarus non semel errauit. Denuo ipse contuli a. 1871.

B. Interpolati multifariam sunt *PR (p)*

P Palatinus inter Vaticanae codices Palatinos seruatur numero 1615 inscriptus membr. s. XIII in. formae oblongae bifariam diuisis paginis. scriptus autem uidetur in Germania. De eo uid. Fr Ritsche-

---

*) Pauli Colomesii opera ed. Fabricius Hamburgi 1709 p. 875.

lius Musei rhenani t. IV 511 et 535 sqq., in Prolegomenis ad Plautinum Trinummum p. XXVII—XXX, ed. nouae p. VIII, in opusculorum uol. II 102 not., Mus. rhenani t. XXVII (1872) 340

In eo igitur libro Aulularia praemissa legitur fabulis plautinis atque primae quidem Amphitruoni a f. 1^u ad 9^r plautinas fabulas contulerunt Ph Pareus, C Scioppius, Fr Ritschelius, iterum pro Ritschelio H Hinckius suumque in usum Laurentius: Aululariae lectiones Rittershusius et Gruterus exscripserunt, ita quidem ut non raro pro primariis quas secunda effecit manus darent, in ed. Commeliniana a. 1595, Pareus in edd. a. 1619 et 1641.

Liber olim fuit *Joachimi atque Philippi Camerariorum* a quibus per satis longum tempus mutuatus erat Gruterus: *ms. Camerarii, ms. noster, C. Vetus (C. V.)*)* Gruterus et Rittershusius eum nuncuparunt, qui uno tantum scripto libro in Aulularia emendanda usi sunt**): significatur hic liber cum dicit Gruterus: *reponatur lectio codicis calamo exarati.* Non multo post bibliothecae Palatinae libris insertum Pareus uidit qui p. 860 *„nunc uero"* ait *„doctorum usibus patet in . . bibliotheca Palatina. Ex illo codice in quo fabulam hanc primum locum tenere ipse adeo nuper inspexi copiam eius benigne mihi faciente Grutero bibliothecario.* Videri ex hoc codice circa a. 1497 Joan-

---

*) aliquotiens tamen propterea res ambigua est, quod qui Danieli est *V. C.* (Leidensis liber) uel *Cod. S. V.* (i. liber Sti Victoris) in notis Rittershusianis non satis discernatur a Camerarii V. C. Sic 18, 16 *eruditus* et 19, 13 *at quanto* non C, sed cod. S. V., 26, 21 *sumul*, 38, 18 *milae* uel *nullae*, 39, 23 plendoris, 41, 10 *fastidiantes*, 50, 11 *homine* non C sed L, denique 46, 21 *sine risu* non C ut uidetur, sed ipsius Danielis est emendatio.

**) Non enim uerum quod in Rittershusianis notis legitur ad p. 15, 13 uocem *carceres* in quibusdam codicibus deesse: deest in uno libro *Sti Victoris* quo Daniel utebatur.

nem Reuchlinum plautinarum fabularum cognitionem hausisse in Fleckeiseni et Masii annal. 1874 II p. 134 dixi.

Rp Parisinus n. 8121 A (olim Colbertinus 3352 = Reg. 10210. 3) scriptum eum esse s. X ex C B Hasii uel etiam F Hauthali testimonio dicit Orellius, s. XI Klinkhameri amicus, s. XII Merilius (*Origines du théâtre moderne p. 14 n. 1, p. 15 n. 2*) quod uerius puto. Formae est mediae atque continet praeter Querolum poemata quaedam latina medio aeuo composita.

Olim fuit *Petri Pithoei* (id quod Klinkhamerum fugit; ipsius P Danielis fuisse Delislius a W Foerstero Vindobonensi interrogatus adfirmauit: qua de re habeo cur dubitem. Atque ipse Daniel siue ab Pithoeo siue ab ipso enotatas eius libri lectiones in marginibus libri qui nunc est Leidensis addidit (a Vossio quae erat Klinkhameri opinio non sunt adscriptae): quod factum sine dubio post absolutam editionem. Post id tempus nescio quis (nam Bongarsii manum, a quo scriptas arbitrabatur Orellius, non agnoscit H Hagenus) ex ipso codice L*) in exemplar Danielinum quod Bernae seruatur transtulit unde descripsit Orellius p. LXXVI sqq.

Ex ipso codice uarias lectiones Klinkhameri in usum amicus quidam excerpsit, ex cuius editione pauca quae dubitatione carebant addito R dedi, p littera quae ipse ex L enotavi significantur.

---

*) ita tantum fieri potuit, ut homo ille ubi nulla adscripta est in L libri Pithoeani differentia, ibi consentire alterum cum altero ratus Leidensem scripturam pro Pithoeana uenditaret: uelut p. 24, 17 ubi *perourro* pro *percurro* uidetur scriptum in L, *perourro* ex Pithoeano quoque protulit. Eundem autem errorem non semel Klinkhamerus quoque admisit. qui cum sine dubio eandem rationem in transcribendis Parisini libri excerptis secutus sit, non omnia quae inde protulit, ego descripsi: accedit quod Philippi Parei et libri Parisini sigla *(Par. Paris.)* non satis diligenter ab illo discreta uidebam.

Rp prorsus pendet ex P, P autem ut ex ipsa subscriptione patet in qua QVEROLVS pro AVLVLARIA est, quam maxime est interpolatus. Textus igitur ad VL quorum alter ex altero corrigendus, conformandus erat. Praestare tamen aliquanto Vaticanum librum neminem fugiet. Libri P orthographiam raro curaui, cum etiam hac in re ubi V et L discedunt accurate adnotarem.

Quintum extare librum nuper conpertum est ex archiui Francofurtensis t. XII 274: inter codicum ueterum relliquias quas conpactas continet liber Reginae Christinae n. 314 quattuor extant membranae s. XII in. f. 113—116 in quibus est Aulularia uel potius eius fabulae pars quaedam. Eum quoque ex interpolatorum numero esse suspicor ex aeuo quo scriptus perhibetur.

C. Excerptorum libri

1) 'Eiusdem (Queroli) fit mentio in uetustissimo libro glossarum quem mihi una cum hac comoedia suppeditauit amplissima fani Benedicti Floriacensis ad Ligerem bibliotheca'. P Daniel ed. pr. F. j.u (apud Orellium p. LXXIV).

2) Quoddam uetustum fragmentum ex Compendiensium Franciscanorum coenobio.

3) Antiquissimus codex manu exaratus S. Victoris Parisiensis cui *Deflorata ex bonis auctoribus* titulus inest. (Esse hunc suspicor cod. Paris. fonds de St. Victor n. 756 s. XIII in quo multos Aldae Guillelmi Blesensis locos deprehendit Merilius.)

4) Item Lutetiae in collegio Sancti Geruasii. 'In quibus (2—4) plurimas sententias huius fabulae excerptas et in unum collectas repperi, atque haec omnia sub *Plauti* nomine *in Aulularia.*' Daniel l. l. (apud Orellium p. LXXV).

Ex tribus libris nihil*), pauca ex S. Victoriniano pro-

*) nam ex quarto S. Geruasii quem in secundis curis adhibuit citantur haec tantum: 13, 14 *huc quanta* 13, 23 *agno-*

tulit Daniel. ea cum facile pro Camerariani libri lectionibus possint haberi ab eis qui Rittershusii notis utuntur, simulque ut recensus quidam adsit locorum ex hac fabula transcriptorum, quae Daniel dedit omnia hoc loco recensebo omissa pleraque in adnotatione: 9, 26 *quemadmodum tibi aliisque* 12, 14 *quodsi* 13, 14 *quantam adiciunt* 13, 15 *sōpnum* 13, 16 *adsignatur* 17, 13 *carceres* deest 17, 16 *uestitum* 18, 6 *eruditus* 19, 12 *nobis* 19, 13 *at quanto* 19, 14 *esse felicem non sinunt* 39, 23 *splendoris id* 39, 24 *quod publicet* deest 39, 25 *ego lustro* (*latera* deest) 40, 8 *abstuleris* deest, at 40, 9 pro *abscideris* scriptum est *abstuleris* 41, 9 *salutet fastidientes* 45, 4 *uero* 49, 8 *ubique] ubi* 55, 12 *nunquam tu celeriter*.

5) *Florilegium de diuersis poetis et auctoribus antiquis* bibl. regiae Berolinensis (Ms. Diez. B. Santen. 60) membr. s. XIV f. 65ᵘ col. 2. sub titulo *Plautus in Aulularia* hi loci adsunt: p. 6, 6 et 8 12, 5—7 12—14 22—25 13, 22 s. 15, 19 28, 13 s. 39, 15 s. Ipse descripsi a. 1869*).

---

sces 18, 4 *labores eorum* 40, 7 *Vae apud nos* (*illis* om.) Ex eodem fonte petita uidetur lectio quam 19, 15 ex codice aliquo suo exemplari adscripsit Daniel.

*) *Rubricas adscribam libri ad cognoscenda medii aeui studia grauissimi simillimique eius quod n. 6 significaui:* 1ʳ Incipiunt flores auctorum *(5 versus)* — Socrates — Jeronimus ethicorum in theodolo — Incipiunt prouerbia ethicorum (*unus uersus: nam* totus liber prouerbialis est *rubrica adscriptum*) — prouerbia Theodoli — 1ᵘ Incipit prologus libri Auiani — prouerbia Claudiani 2ʳ pr. Stadioli — pr. Panphili — 2ᵘ pr. Maximiani — pr. Homeri *(duo tantum loci)* — Versus ficticii — pr. Horrestis 3ʳ pr. Gete — pr. Albe comedi *(Aldae comoediae)* — 3ᵘ pr. Ysopi (*supra* f. 4ʳ: In eso pio 4ᵘ prouerbia Esopi) 5ʳ de libro qui dicitur de patricida 5ᵘ de breui substantia hominum — mag͠r Niuardus de ysengrino et reinardo 6ʳ pr. de remedio amoris 7ʳ Ouidius in arte amatoria 8ᵘ pr. Ouidii epistolarum 9ʳ Ouidius in tristibus 10ᵘ pr. de ponto 12ʳ Ouidius sine titulo *(ex Amorum libris)* 13ʳ Ouidius in fastis 13ᵘ pr. Ouidii Methamorfoseos 15ᵘ Ouidius in ybin —

6) Excerptorum liber Parisinus Nostre-Damensis 188 membr. s. XIII. Inde Tibullianos uersus descripsit E. Woelfflinus Philologi t. XXVII (1868) p. 152—157 cf. Rothii ad Suetonium praef. XXXIII, Bursiani

---

pr. Tobie *(Matthaei Vindocinensis)* 18[r] Noua poetria *(Galfridi)* 20[u] *(Virgilii)* in bucolicis — in georgicis — in Eneyde 21[r] Lucanus 22[r] Alexander *(Galteri de Castellione)* libro primo 22[u] libri secundi 24[r] libri tertii *(reliquorum librorum excerpta desiderantur)* — In stacio Prudentius in prohemio de pugna uirtutum et uitiorum 25[r] Claudianus contra ruphinum 27[r] pr. Marcialis 29[r] Gaius Valerius Flaccus in primo argonauticō — Virgilius in culice de beatitudine pauperis uite — Virgilius in ethna — Lucanus de laude Pisonis 29[u] Calphurnius in bucolicis — in Iuuenali 33[r] in Persio — Horacius in poetria 34[r] Horacius in sermonibus 35[r] Horacius in epistolis 37[r] Expliciunt flores auctorum 37[r] Therentius in andria — Th. in adelphis — Iob 38[r] Salustius 39[r] Boetius de consolatione 42[r] ex Platone — ex Marciano — ex Macrobio 42[u] Tullius de rethoricis 43[r] Tullius in primo libro de officiis 51[r] de amicitia 53[u] de senectute 54[u] in paradoxis 56[u] Quintilianus in materiis 58[r] In libro causarum 59[r] Seneca ad Lucillum 65[r] Tullius contra Sallustium 65[u] Plautus in aulularia 66[r] Macrobius in saturnalibus — Seneca in declamationibus — in I[o] de beneficiis 67[r] in I[o] de clementia 68[r] in libro de naturalibus questionibus 69[u] Ex Argellio noctium articarum in primo 70[r] *(Iulii Celsi)* Ex gestis cesaris — Sydonius 70[u] Cassiodorus 71[r] Suetonius 71[u] Verba scriptoris ad lectorem:

> Dicta tenes ueterum lege singula collige uerum
> Exempla et morum retine decreta priorum
> Finis adest [operis] sint uota precesque laboris
> Premia sit ueri tua gratia pignus amoris

secuntur monosticha quaedam 72[r] Seneca de ꝗor uirtutibus 73[u] quedam excepta Senece de beneficiis 74[r] excepta Senece de clementia imperatoris — de officiis — ad Damasum 74[u] Ieronimus Eliodoro — Ieronimus Augustino — Augustinus ebodoro *(sic)* — Paulino pb̄ro — de occeano — Sabino Iuliano — Turpilianus Nicete — Ebodoro *(sic)* — contra prelatos — Ieronimus de expōe mathe̓ *aliaque* 77[r] *uersus leonini sine rubrica* 77[u] Expliciunt flores tam auctorum quam philosophorum. *Sequitur de feminis carmen 35 uersibus constans a femina uoce incipientibus quorum primus:* Femina uincit adam, uictus fuit arbore quadam. *Finitur liber his uersiculis:*

ad Senecam patrem praef. p. XVIIII Buecheleri ad Petronium p. XXVI. *Plautus in Aulularia* quae ad nostram pertinent fabulam inscripta sunt. Eadem continere uidetur cod. *Parisinus* 13582 s. XIII uel XIV in. p. 164—167.

7) Excerptorum liber Palatinus 1042 membr. s.

Porta salutis aue per te patet exitus aue
Venit ab eua ue ue quia tollis aue
Virgo mater aue ueneranter te precor aue
Seruer que sine ue parentis destruis eue
Clauiculis firmis theos antropos in pos et ir mis
Figor ob infirmi cosmu delicta patir mi

(Clauiculis — mi *rubro scripta) Haec omnia una manu ab initio ad finem luculenter perscripta. Ouidii epistolarum* 8^u *Martialis* 27^r *Aetnae* 29^r *Calpurnii* 29^u *locos graphio indicauit in margine M Hauptius ni fallor; Homeri Orestis Aldae Aetnae panegyrici Pisoniani uersus exscripsi; cetera quominus accuratius examinarem temporis angustiae inpediuerunt.*

Aetnae *loci hoc ordine leguntur (cum Munroi editione a. 1867 contuli) eorum non nisi primus uidetur extare inter Parisiensia excerpta cf. M Haupt Hermae III 338 sqq.* 222 s. inmensus — curis 249 s. magnifesta — iocunda uoluntas 257 torquemur — labore (q; *post* premimur *al. m. add.)* 278 torquentur — domantur (terre) 276 scrutamur — profundum (uertimur) 277 Semen ut argenti queratur et aurea uena 266—268 leues — campo (et dolia | defecto | fenilia) *Sequitur uersus:* Nichil est quod texitur ordine longum; *post hunc carminis* ad Pisonem u. 5—13 *ad marginem adiecta rubrica:* Lucanus de laude pisonis non tamen genere clari sed etiam uirtute multipli. (*adscribam ubi ab ed. Bipont. differt liber:* 5 Tua est miranda 7 Noblitas eadē. pro 8 ymaginibus 10 profu/ınt (ı *ex* u *rasura)* ć uita 12 tantis] claris 13 nō ponā summā ponis ĩ ıll^s *atque* ponā *deletum lineola)* 39 s. cum — mittit (mestos; *in marg.:* hic commendat pisonem de eloquentia) 46—48 Iudex sponte sua — iram (Victor] Iudex | ırã iudex quam habet, *deest* non) 100—113 quodque — ab illo (100 fuerat 101 dılıḡ ex equo nec eum fortuna c. 103 spaciantur uerba iocorum 104 affert 108 Illa casta domus licet et s. c. c. 109 Victa 110 Nullus eum laci comitem 112 Quam | sed q. t. i. merces *desunt* 113 quem rogat ex equo u. rogatur a. i.) 117—120 Laudo tuam — amando (117 Piso] Laudo | mittis 119 Inter et *aeq.)* 203 Voluisse — iacto *(om.* at) 213 Abdita — metalli 243 *Se (sic) tenuis* — tenebris.

XII f. 68—93 *Excerpta ex Plauto* habet. inc.: *Plautus in Querolo. LAR ad Querolum. Quid de adulterio dicis? Querolus. attat ñ hoc crimen non est. Lar. quando autem licitum esse cepit?* Ex ipso Camerarii libro descripta Plautina dicit FRitschelius (cuius uid. Opp. II 130 not. 73, 162) in quo et ordo et titulus idem est atque in hoc florilegio.

Non praetereundus hoc loco Vincentius Bellouacensis († 1264): is in Speculo historiali cuius utor codice msto bibliothecae Rehdigeranae S IV 5 p 21 membr. s. XIIII per manus *Walteri dicti de platea* optime scripto (R) a quo non raro differt quae mihi praesto est ed. Veneta a. 1494 (V), quinti libri cap. CV (Venetae l. V c. 55) haec profert:

„De plauto poeta comico et dictis eius. Eodem anno plautus ex umbra (umbria V) arpinas rome moritur. Qui propter annone difficultatem ad molas manuarias pistorem se locauerat ibi quociens ab opere uacasset scribere fabulas solitus (V *add.* erat) ac uendere. Actor. Hic plautus eloquentissimus fuit. Vnde iero'. (V Hiero.) in suggillecionē (V sigillatione) eloquentie 'cuiusdam emuli sui dicit. Hec est illa plautina eloquentia. hic lepos atticus (V accitus). et musarum ut dicunt eloquio comparandus. De omnibus autem plauti comediis ex illa sola que dicitur Aulularia paucas morales et breues sententias excerptas hic inserui. Plautus poeta comicus in aul'.“

Indicabo sententias quam potero breuissime additis uariantibus lectionibus:

3, 6 Pecunia rerum ac solicitudinum causa est et caput

6, 6 Sibimet esse sufficientem primum bonum est

[12, 18 Visne tibi honorem deferri. inter miseros uiuito. *deest* R]

6, 8 Si pro meritis reddendum nobis non putamus ipsi nosmet fallimus

12, 7 Quidnam o stulte mirum est si — diligit

[12, 12 In amiciciam — receperis. deest R]

12, 13 Insipientium — collegium.

12, 22—25 Nemini — dissentimus (Querole *om.* RV 23 est *om.* V parem ferre non patiens RV 24 s. despicimus — inuidemus — dissentimus RV)

19, 14 s. Quidsi nescio quis ille est alius enim est in corde: alius in uultu

22, 9—14 Multum inquit adulator sese (adulatores se V) aliqui laudant. qui (qui *om.* V) uel fugaces feras uel pugnaces bestias aut — maxime. (13 Et quos RV potentes et diuites RV)

59, 7 Tres (*sic* RV) — capit

40, 6—9 Ve apud quos (q2 *i. quia* apud se V) domini (deum domini R) uigilias — seruis de uita quantum de nocte auferunt

13, 3—5 Conuentus et debachationes (delectationes V) et ioca friuola non quero ut amorem pariant (que ut a. non pariunt V) Vtinam nichil odiorum darent

13, 15—19 Patientia d. a. c. assignatur. sic euertuntur omnia: nemo — querole. (18 econtra V negligens RV LAR *om.* RV 19 querule V)

13, 22 Tu neque — felix eras (hec V cognosceres RV)

17, 7. 20—23 Da michi aduocati gratiam. uende uocem — criminum

[18, 9 Sepe — uulpium *deest* R]

5, 18 s. Nemo — dicimus

Supersedeo si qua ex Aulularia in speculum doctrinale aut naturale*) transcripsit Vincentius conquirere: iam illa ad nostram rem sufficiunt.

Parum recte Orellius conlegit hanc unam fabulam quam uere plautinam putabat Vincentio praesto fuisse, ceteras etiamtunc ignotas. sane plautinae fabulae per medium aeuum prorsus fuerunt incognitae, nec quisquam inuentus est eis saeculis qui eum laudaret, cum Terentius omnium esset in manibus. Nam quae plautina extant in

---

*) *e. g. spec.* nat. l. XXXI non memini quo capite.

Thesauro nouo latinitatis edito ab A Maio — esse autem Osborni Panormiam s. XII confectam G Meyer docuit M Rh 1874 p. 179 — non ex ipso Plauto repetita sunt. At Vincentius ne habuit quidem totam Aulularİam, neque tam fuit insanus, ut si habuisset, uere plautinam iudicasset. Nam cum non esse a Sarsinate conpositam Aululariam ipse Rutili amicus in prologo dicat, qui hunc uel illum uersiculum inde depromeret breuitatis gratia non poterat solum sed debebat solemni illo titulo uti quem praebebant libri: at qui de ipso Plauto uerba faciebat, si totam legerat fabulam fieri non potuit ut is inter uere plautinas eam referret; hoc tamen fecit Vincentius. Iam certissimum fit illum non nisi excerptis usum esse et ex similitudine quae intercedit inter Vincentiana atque ea quae nos ex Dieziano, P Daniel ex S. Victoriano et S. Geruasiano protulit, et inde ıod, ubi exemplis ex nostra comoedia petitis hanc illamue rem poterat illustrare, uelut in spec. naturali XXXI c. 126 cynocephalos uel XV c. 50 reprobationem falsae constellationis, Isidorum aliosque potius auctores adlegat. Ea excerpta quae fuerint, tum demum sciemus, si quis siue Nostredamensem librum uel si quis extat uetustior typis descripserit.

Ex isdem rursus sententiis a Vincentio excerptis potius quam ex ipsa fabula conicit Orellius selegisse nonnulla Landulphum Sagacem de Columna (c. a. 1320, uid. Fabricii Bibl. med. et inf. lat. t. IV p. 239 M.) in libro rarissimo cui titulus est *Breuiarium historiale ed. Pictauii 1479 in 4°* (uid. Ebert lexicon bibliogr. n. 1170, 2): id ego non uidi. Pauciora etiam quam Landulphus haud dubie ex eodem fonte dedit Albertus de Eyb (c. a. 1460) in *Margarita poetica* (ed. Romanae 1475 f. 206^{u}) Argentin. a. 1503 f. CCLXXVI^{r}) nam hos locos: 3, 6 6, 6 12, 18 (Vis iure honorem tibi etc.) 12, 12 12, 13 12, 22 isdem quibus Vincentius uerbis exhibet eodemque ordine.

III. DE AVCTORVM TESTIMONIIS.

Seruius ad Vergili A III 226: Plautus in Querulo de anseribus: [30, 16] Cuncti — clangoribus

Seruius in Eichenfeldi et Endlicheri Anall. gramm. p. 535: Terentius rhythmis scribit comoedias uel Plautus.

Liutprandus († 972) Antapodosis I (3) c. 11 (Pertz SS III 277 s.): [35, 10—12] Mars trigonus — saltu est. [ib. 13] Mala — premit

Iohannes Sarisberiensis († 1182) in Policratico I 8 (Opp. ed. Giles III 42): Histriones erant qui gestu corporis arteque uerborum et modulatione uocis factas aut fictas historias sub aspectu publico referebant: quos apud Plautum inuenis et Menandrum et quibus ars nostri Terentii innotescit. Idem Polycratico II 25 (III 129 Gil.). Numquid tibi uidetur uerior et fidelior sententia Iouis et Martis, quam sententia creatoris? Non utique Plauti consilio acquiesces, si istud uirium planetis adscripseris. Cum enim Sycophanta Mandrogerum percunctaretur, an illi sint planetae placandi, qui numeris totum rotant: eos Mandrogerus nec nostro uisu faciles nec dictu affabiles esse respondit, adiciens quod atomos in ore uoluunt, stellas numerant, sola mutare non possunt sua et q. s. (quibus ex uerbis apparet totam fabulam legisse Iohannem).

Idem in Enthetico u. 1683 (cf. 1361): Plautinum Querolum miraris ubique uideri; mancipio tali non caret ulla domus.

Traditur in Gestis Romanorum c. 175 (ed. nouissimae p. 574) narrare Plinium [nat. hist. VII 23] *quod aliqui homines sunt canina capita habentes qui cum latratu loquuntur et uestiuntur pellibus animalium.* additurque moralis interpretatio: *Tales significant praedicatores, qui omnes animalium pellibus debent uestiri i. e. aspera penitentia propter bonum exemplum aliis dandum indui.* Quae translatio ex Aululariae lectione uidetur nata esse.

Vitalis poeta (is qui Blesensis plerumque audit in-

iuria ut uidetur)*) octauo uel nono saeculo ut mea est sententia**) nostram fabulam elegiacis uersibus expressit. Huius carminis inpressi ab Hieronymo Commelino in calce antiquae Aululariae ab Rittershusio editae a. 1595 (quod exemplar repetitum est hoc saeculo a Friderico Osanno Darmstadii 1836 una cum eiusdem poetae Amphitryone uel Geta) pauca tantum uidentur extare neque satis uetusta exemplaria manuscripta: innotuit liber *Duacensis* n. 461 s. XV cuius lectiones dedit Merilius *(Poésies inédites 1854 p. 443—445)*, *Lambacensis* libri n. 100 memoriam iniecit Monius *(Anzeiger VIII 321)*. Tertii libri apographum extabat Guelpherbyti inter libros Marquardi Gudii *cum manuscriptis collatos uel notis autographis doctorum uirorum illustratos* indicatus his uerbis: „*56 Plauti Aulularia 1595 In eodem uolumine exstat Querulus descriptus ex manuscripto codice* Rhemensi *antiquo manu Samuelis Sciassii*"; a Francogallis Parisios est delatum redditumque pro eo postea merum Commelinianum exemplar: nec Parisiis hodie extat Gudianus liber.

Nec deest quarti libri memoria: nam in ueteribus codicibus monasterii *Egmondani* fuisse *Aululariam Plauti uersibus elegiacis expressam* refert Js. Vossius epistola ad NHeinsium data a. 1650 (Sylloges Burmannianae t. III 588). — Neque desunt Florilegia in quibus huius carminis loci exhibentur msta velut *Parisiis Suppl. lat. n. 264 Wratislauiae bibl. regiae IV F 87 s. XV*, atque hoc

---

*) de eo uid. Histoire littéraire de la France XV 428—434 XXII 39—50 (V. Le Clerc) Sane *Vitalis gallici blesensis Allularia explicit* subscriptio est et Commeliniani et Duacensis libri: in Amphitruone uero uetustiores libri uno *Vitalis* nomine auctorem efferunt, *Blesensis* non nisi in recentioribus additur. Propterea translatum illud censeo ad Vitalem a Guillelmo Blesensi clarissimi Petri archidiaconi Bathoniensis fratre qui exeunte XII saeculo comoediis atque tragoediis elegiaco metro scriptis inclaruit.

**) Furnerius (H L de la Fr. XV) anno 1186 Aululariam factam censuit, propius uero CGMueller Anall. Bern. II (1840) p. 7 saeculo decimo.

inpressum est cum inscriptione: *Egregie sententie siue iocundi flores doctorum poetarum* s. a. et l. inter incunabula eiusdem bibliothecae n. 2580*). cf. Ch Daumi epist. ad Reinesium LXXV 303.

Ipse Vitalis de hoc carmine cum dicat u. 23 sqq.:

Haec mea uel Plauti comoedia nomen ab ólla
traxit; sed Plauti quae fuit, illa mea est.
Curtaui Plautum: Plautum haec iactura beauit;
ut placeat Plautus, scripta Vitalis emunt.
Amphitryon nuper, nunc Aulularia tandem
senserunt senio pressa Vitalis opem.

non recte iudicarit, qui a Sarsinate factam Rutilianam Aululariam putasse Vitalem censuerit: ad Plautum iuniorem quendam fabulam CBarthius quoque retulit.

IIII. AVCTORVM VETERVM LOCI

quos poeta siue respexit siue uidetur respexisse maximam partem a Daniele et Klinkhamero conparati.

3, 1 *Vergil. Culex 25* Octaui uenerande *Carmen ad Pisonem 147* Piso tuam uenerande domum

3, 7 *Propert. IIII 6, 1* Ergo sollicitae tu causa pecunia uitae. *Censorini de die nat. 1, 5 (praef.)* Quare cum dona pretiosa neque tibi per animi uirtutem desint nec mihi per rei tenuitatem supersint, quodcumque hoc libri est meis opibus comparatum natalicii titulo tibi misi

5, 4 *Plauti Menaechm. prol. 1* Salutem primum iam a principio propitiam Mihi atque uobis spectatores nuntio. *Casinae prol. 1* Saluere iubeo spectatores optimos

5, 9 *Terentii Eun. 25* Colacem esse Naeui et Plauti ueterem fabulam. *Casinae prol. 13* antiquam eius edimus comoediam

---

*) consentit plurimis locis cum exemplari inpresso Coloniae *1472 quo usus est* Merilius.

5, 23 *Ter. Heaut. prol. 12* Vostrum iudicium fecit *25* arbitrium uostrum, uostra existumatio valebit

5, 25 *Ter. Heaut. prol. 20* Habet bonorum exemplum, quo exemplo sibi Licere id facere quod illi fecerunt putat

6, 1 *Pl. Aulul. prol. 2 sqq.* Ego Lar sum familiaris sqq. *Pl. Carbonariae fr.* Secundum ipsam aram aurum abscondidi

6, 20 *Pl. Rudens. 1044* Etsi ignotust, notust

7, 22 *Ter. Phormio 841* O fortuna o fors fortuna

8, 1 *Ter. Andr. 343* Cessas adloqui? *845* Cesso adloqui? *Heaut. 757* Cesso hunc adoriri?

8, 11 *Pl. Capt. 750* Vis haec quidem herclest. *Adelphi 943* Vis est haec quidem. *Sueton. D. Iulius c. 82* ista quidem uis est

8, 21 Homuncio: *Ter. Eun. 591* homunculi *Pl. Capt. prol. 51*

8, 26 *Ter. Ad. 227* Nusquam pedem

9, 8 *Ter. Ad. 979* Syre, processisti hodie pulchre

9, 11 *Pl. Cas. II 8, 2* Tamquam carbonarium *cf. prouerbium* de calcaria in carbonariam peruenire *prolatum a Tertulliano de carne Chr. 6*

10, 14 ? *Saluiani* (c. 450) *de Gub. dei l. III* non est numquam omnino fecisse, facere cessare

10, 19 *Ter. Phorm. 245* communia esse haec

11, 8 *Ter. Andr. 782* iocularium in malum insciens paene incidi. *Phorm. 134* iocularem audaciam.

12, 8 *Martialis I 112* Cum te non nossem, dominum regemque uocabam: Nunc bene te noui: iam mihi Priscus eris

12, 12 *Menander* n. CLXVII Φρόνησιν ἀσκῶν ἄφροσιν μὴ χρῶ φίλοις

12, 22 *Ter. Eun. prol. 41* Nullumst iam dictum quod non sit dictum prius

12, 22 *Martialis XII 34 7—11* Si uitare uoles acerba quaedam Et tristes animi cauere morsus, Nulli te facias nimis sodalem. Gaudebis minus, et minus dolebis

12, 23 *Ter. Heaut. 202* Pateretur: nam quem ferret, si parentem non ferret suom?

13, 13 *Iuuenal. III 152* Nil habet infelix paupertas durius in se, quam quod ridiculos homines facit. *cf. XI 2 s.* *Pl. Stich. 177* Paupertas fecit ridiculus forem. *Horat. C. III 24, 42 s.* Magnum pauperies opprobrium iubet Quiduis et facere et pati

14, 7 *Ter. Eun. 243* Omnia habeo neque quicquam habeo: nil quom est nil defit tamen

14, 8 ? *Pl. Merc. III 2, 4* Decurso in spatio breue quod uitae relicuomst Voluptate uino et amore delectauero

14, 24 *Pl. Merc. IV 4, 31* Nunc ego uerum illud uerbum esse experior uetus: Aliquid mali esse propter uicinum malum

15, 11 *Ter. Andr. 889* Immo habeat ualeat uiuat cum illa. *Ad. 622* ualeas habeas illam quae placet. *Plin. ep. I 16, 1* nunc uero totum me tenet habet possidet

15, 19 *Pl. Capt. 142 s.* Tum denique homines nostra intellegimus bona, quom quae in potestate habuimus, ea amisimus

16, 25 *Pl. Pseud. 545* Quasi quom in libro scribuntur calamo literae Stilis me totum usque ulmeis conscribito

17, 9 ? *Dracontius I 20* Nos licet nihil ualemus, mos tamen gerendus est

17, 21 *Seneca Herc. 173 — 175* Hic clamosi Rabiosa fori iurgia uendens Inprobus iras et uerba locat

18, 12 *Vergil. A. I 381* Bis denis phrygium conscendi nauibus aequor

18, 13 *Seneca Med. 304* Animam leuibus credidit auris. *Herc. 153* carbasa uentis credit dubius nauita uitae laxos aura conplente sinus. *(Pentadius?) Anthol. lat. 266, 1* hic est ille suis nimium qui credidit undis. *ibid. 2681* crede ratem uentis — *Claudian. de R. Pr. I praef. 5* tranquillis primum trepidus se credidit undis.

18, 15 *Iuuenal. XIII 96* Pauper locupletem optare *podagram* Nec dubitet Ladas

18, 19 *Vergil. A. IIII 100* Habes tota quod mente petisti

18, 21 *Iuuenal. VI 326* Nestoris hirnea

18, 24 *Ter. Heaut. 325* Aut haec cum illis sunt habenda, aut illa cum his mittenda sunt

20, 19 *Vergil. A. VI 100* Obscuris uera inuoluens

21, 6 *Ter. Phorm. 459* Incertior sum multo quam dudum

21, 20 ? *Tacitus Hist. II 88* incuriosos milites — uernacula utebantur urbanitate — quidam spoliauere abscisis furtim balteis, an accincti forent rogitantes

21, 22 *Pl. Aulul. IV 4, 14* Hem tibi

22, 9 *Pl. Most. 775* Alexandrum magnum atque Agathoclem aiunt maxumas Duo res gessisse: quid mihi fiet tertio, Qui solus facio facinora inmortalia?

22, 17 *Pl. Poen. II 2, 9* Hodie iuris coctiores non sunt qui lites creant. *Epid. III 4 ex.* Atque me minoris facio prae illo qui omnium Legum atque iurium fictor, conditor cluet

22, 18 Apicius: *Iuuenal. IIII 23 XI 3 cf. Teuffel Gesch. d. röm. Lit. § 267, 4*

23, 13 *Pl. Most. 490 491 493:* in somnis

24, 13 *cf. Ter. Andr. 670 infra ad p. 56, 12 et 18*

24, 14 *Pl. Capt. 410* Nam tua opera et comitate et uirtute et sapientia Fecisti —

24, 15 *Pl. Persa I 3, 43* Cynica esse e gente oportet parasitum probe

24, 20 *Pl. Mil. 47* Recte rationem tenes.

26, 7 *Pl. Most. 1037* I mecum, opsecro, una nunc semul. *cf. Poen. III 1, 50 Poen. V 3, 28 Pseud. 410 Pers. 170*

27, 7 *Ter. Ad. 945* Si uos tanto opere istuc uoltis, fiat

28, 14 *Vergil. A. III 621* Nec uisu facilis nec dictu affabilis ulli

29, 4 *Vergil. Ecl. VIII 99* Atque satas alio uidi traducere messes

29, 24 *Lucan. VI 689* Quod trepidus bubo quod strix nocturna queruntur. *Statius Th. III 511* nocturnae gemunt striges et feralia bubo Damna canens. *Seneca Med. 736 Hercules 691 s. Dracontius X 306*

30, 16 *Vergil. A. III 225 s.* At subitae horrifico lapsu de montibus adsunt Harpyiae et magnis quatiunt clangoribus alas

30, 17 *Horat. Ep. I 1, 10* Vtque sacerdotis fugitiuus liba recuso: Pane egeo iam mellitis potiore placentis.

30, 22 *Cicero pro S. Roscio c. XX 56 cf. Arnobius VI 20*

31, 5 *Cicero in C. Verrem act. II 4, 96* Foris aedis effringunt: aeditumi custodesque mature sentiunt

31, 7 *Vergil. A. VIII 698* Latrator Anubis

31, 11 *Cicero in C. Verrem act. II 5, 118* Aderat ianitor carceris, carnifex praetoris, mors terrorque sociorum et ciuium Romanorum, lictor Sextius, cui ex omni gemitu doloreque certa merces comparabatur: „ut adeas tantum dabis; ut tibi cibum uestitumque intro ferre liceat, tantum"

31, 21 *Vergil. A. VI 406*

32, 14 *Iuuenal. VIII 129* Cuncta per oppida curuis Vnguibus ire parat cunctis metuenda Celaeno *XIII 169* raptusque per aera curuis Vnguibus

32, 25 *Iuuenal. VII 199* Anne aliud quam Sidus et occulti miranda potentia fati? *XVI 4* plus etenim fati ualet hora benigni

34, 8 *Seneca Apocoloc. II 3* Horam non possum certam tibi dicere: facilius inter philosophos quam inter horologia conueniet: tamen inter sextam et septimam erat

35, 10 sqq. *Pl. Epid. I 1, 22* Te uolo percontari: operam da, opera reddibitur tibi

36, 5 *Pl. Cas. II 6, 30 et 50* Quod bonum atque fortunatum sit mihi — *Trin. 41* Venerare ut nobis haec habitatio Bona fausta felix fortunataque eueniat

36, 15 *Pl. Stich. 326* Quisnam opsecro has frangit *foris? 327* ean gratia foris ecfringis?

40, 3 zelotypi: *cf. Pl. Stich. 727 sqq.*

40, 20 *Ter. Ad. 207* Accipiunda ac mussitanda iniuria adolescentiumst

42, 3 *Vergil. Ecl. III 54* Sensibus haec imis, res est non parua, reponas

42, 5 *Pl. Bacch. 468* Ne di sierint *Merc. II 2, 51* a ne di siuerint. *Pl. Ep. II 2, 3* Illud enim nec di sinant

42, 5. 6 *Cicero in Pisonem 14 § 33:* Sic exire e patria . . . ut omnes execrarentur, male precarentur, unam tibi illam uiam et perpetuam esse uellent? *Turpilius Thrasyleone (207 R)* age age egredere atque istuc utinam perpetuum itiner sit tibi

42, 11 *Pl. Aul. I 2, 22* Si bona fortuna ueniat, ne intromiseris

42, 16 *Cicero in Catil. I 5* Dum modo inter me atque te murus intersit

44, 6 *Festus* p. 261 M. Quot serui tot hostes

45, 4 *Iuuenal. XIII 130. 134* Maiore tumultu Planguntur nummi quam funera . . . ploratur lacrimis amissa pecunia ueris

45, 5 *Pl. Rud. 1257* At ego deos quaeso, ut quidquid in illo uidulost, Si aurum, si argentumst, omne id ut fiat cinis. *(cf. Tibull. I 9, 12) Phaedrus V 6, 6* superum uoluntas fauit, sed fato inuido Carbonem ut aiunt pro thesauro inuenimus

45, 20 ? *Pl. Bacch. 849* Ni illum . . . exheredem fecero uitae suae

45, 25 *Pl. Poen. IIII 2, 92* At enim nihil est, nisi dum calet hoc agitur

46, 6. 13 *Iuuenal. IIII 108* Matutino sudans Crispinus amomo Quantum uix redolent duo funera

46, 14 *Horat. C. III 27, 1* Parrae recinentis omen . . . et praegnans canis

46, 21 *Cicero de finibus 92* At hoc in eo M. Crasso quem semel ait in uita risisse Lucilius, non contigit, ut ea re minus ἀγέλαστος, ut ait idem, uocaretur. cf. Plin. *n. h. VII 79 (Lucilii ex libris incertis* 176 Mueller)

51, 9 *Pl. Amph. 682* Opsecro ecastor, quid tu me deridiculi gratia Sic salutas atque appellas quasi dudum non uideris

54, 8 *Cicero in Catil. I 1* O tempora o mores! *Martialis VIIII 70* Dixerat „o mores o tempora!" Tullius olim

55, 10 *Pl. Epid. II 2, 107* Iura qui et leges tenet *III 4, 90* legum atque iurium fictor, conditor cluet

55, 12 *Pl. Trin. 1060* A nimium Stasime saeuiter. *Ter. Andr. 868* a ne saeui tantopere. *Heaut. 1052* age quaeso, ne tam offirma te Chremes

55, 13 *Pl. Trin. 309* Sin ipse animum pepulit, uiuit, uictor uictorum cluet.

55, 22 *Ter. Phorm. 506* Id quod aiunt: auribus teneo lupum. *cf. Sueton. Tib. 25* ut saepe lupum se auribus tenere diceret

56, 4 *Pl. Trin. 961* Quem ego qui sit homo nescio Neque oculis ante hunc diem umquam uidi, eine aurum crederem? *Amph. 686* immo equidem te nisi nunc hodie nusquam uidi gentium

56, 7 *Pl. Persa II 2, 34* Dic tu, prior rogaui

56, 12 *Ter. Andr. 670* Hac non processit, alia adgrediemur uia

56, 18 *Pl. Trin. 963* Adgrediundust hic homo mi astu. *cf. Vergil. G. III 8* temptanda uiast qua me quoque possim Tollere humo

56, 25 *Ter. Andr. 202* Ita aperte ipsam rem modo locutus nil circumitione usus es

58, 16 *cf. supra ad 55, 10*

58, 19 s. *cf. Pl. Capt. 160 sqq. Curc. 444 sqq. Pers. IIII 6, 20 sqq. Trin. 1021 s.* Taurea: *Asin. 372*

58, 22 *Pl. Mil. 354 s.* PA. Praecepta facito ut memineris —. PH. Cedo uel decem, edocebo

58, 23 *Cicero pro S. Roscio 17* Alter plurimarum *palmarum uetus* ac nobilis gladiator habetur

Ex antiqua Aulularia praeter fabulae nomen et Euclionis Larisque personas ipsamque ollam auri medio in foco defossam (p. 4, 2 = prol. 8) pauciora expectatione auctor transcripsit: accedunt ad ea quae supra ad 6, 1 et 42, 11 attuli haece:

8, 1 *IV 3, 4* sed ego cesso currere?

9, 13 *IV 10, 59* audi nunciam

26, 7 *IV 4, 28* tecum simul

27, 6 *II 2, 32* habeo gratiam

36, 12 *IV 4, 18 et 27* tui quidquam

40, 17 *prol. 37* sed hic senex iam clamat intus ut solet

41, 7 *I 1, 2* circumspectatrix

41, 19 *IV 10, 35* neque ego aurum neque istaec aula quae siet Scio nec noui

42, 10 *I 2, 12* caue quemquam alium in aedes intromiseris

43, 23 *II 4, 17* uah

44, 24 *IV 9, 10* heu me miserum, miserum, perii male perditus

46, 5 *II 2, 39* aurum huic olet

46, 14 *IV 3, 1* non temere est quod coruos cantat mihi nunc ab laeua manu

52 sqq. *IV 10, 33* aulam auri inquam te reposco quam tu confessus mihi Te abstulisse *etc.*

55, 9 *IV 10, 30* Iam quidem herle te ad praetorem rapiam et tibi scribam dicam.

V.

Addo eiusdem aeui comoediarum uestigia quaedam.

Fulgentius Expos. serm. ant. p. 566, 7: Summates dicuntur uiri potentes. Simpolones dicuntur conuiuae: nam et amicus sponsi, qui cum eo per conuiuia ambulat, simpulator dicitur. Sutrius in Comoedia Piscatoria: *summates uiri simpolones facti sunt ganei.*

Fulgentius Mythol. III 8 p. 725 St. Nam et Sutrius comoediarum scriptor introducit Glycerium*) meretricem dicentem: *myrrhinum mihi affert, quo uirilibus armis occursem fortiuscula.*

„Extitit quidem Sutrii alicuius Piscatoria comoedia quaedam, quam usurparet Fulgentius: non fuit autem ea priscae aetatis, uerum medii aeui . . eiusdem fere generis atque Querolus." Ritschelius Parerg. p. 29. „Lerschio Fulg. p. 68 Sutrius nomen e Casinae III 1, 10 fictum uidetur: quod non est incredibile." Idem ibid. p. 29 adn.

VI. DE AVCTORE AVLVLARIAE

ex Wernsdorfii Prooemio a p. 5 ad 11.

Petrus Daniel et Conr. Rittershusius Theodosii temporibus aut proximis scriptam esse Querolum duabis de caussis arbitrati sunt: primum quod stilum Theodosiani saeculi maxime redolet; deinde quod *ad Rutilium* inscripta est, si modo is sit Rutilius Itinerarii auctor quem saeculo Theodosii fuisse constat. Haec quamquam tantum per coniecturam dicuntur, magnam tamen probabilitatem habent et facile accedentibus aliis rationibus e praefatione Queroli ductis fulciri possunt, quas ipse dudum alio loco attigi, cum de Rutilii uita et honoribus agerem [Tomo V. Poet. Min. pag. 14]. Nempe Rutilium, cui Querolum dedicat auctor, in fine praefationis *Virum Illustrem* salutat, quo titulo in primis designari Theodosiano aeuo Praefectus Vrbi et Magister officiorum solebat, quos honores a se gestos Rutilius in Itinerario pluribus locis indicat. Ad Praefecti Vrbis officium praecipue pertinebat spectaculorum et theatrorum cura, ex iisque Rutilius singularem se uoluptatem capere, colere poetas sui temporis et carminibus delectari haud uno loco significat. [Vid. Itin. lib. 1, 201 seq. 267. 603.] Proinde aptum perso-

---

*) *Glyconem* Stauerenus ed., corr. Ritschelius.

nae huius Rutilii est, quod ei Comoediam auctor dedicat, cuius auspicio egerat, quodque eius in se beneficia et fauorem praedicat, quo sibi *honoratam dederit quietem, quam* dicaret *ludicris*, hoc est otium praestiterit sibi cum honore coniunctum, quod impenderet scribendis et docendis fabulis. Illud etiam Rutilio Numatiano dignum est, quod auctor se *materiam* fabulae e *sermone eius philosophico* affirmat sumsisse. Nam Rutilium Philosophiae studiis omnique eruditioni summopere deditum fuisse facile ex eius Itinerario intelligitur, ubi sermones philosophicos haud raro interserit, et uix cuiusquam rei uel facti uel loci meminit, quin super iis docte et sapienter disputet. Atque ex sermonibus Rutilii philosophicis auctorem Queroli obseruaui nonnullas etiam sententias usurpare, quas Rutilius ipso in Itinerario expromsit. Qualis est locus Act. III, sc. 1 [II 3 p. 32, 13] quo Harpyias, h. e. rapaces Praefectos uel Praefectorum ministros, ita plane describit, ut Rutilius: *Hac atque illac,* inquit *totum per orbem iuxta terras peruolant: digitos ad praedam acuunt curuis timendas unguibus, semperque mensis aduolant; quod contingunt referunt, quod relinquunt polluunt.* Sic autem Rutilius 1, 609:

Harpyias quarum decerpitur unguibus orbis,
Quae pede glutineo, quod tetigere, trahunt.

Non minorem similitudinem aut imitationem sententiarum Rutilii reperio Act. IV Sc. 1 [IV 2 p. 45, 2] ubi impostores et fures thesaurum fraude repertum et rursus perditum deplorant: *Sumite tristitiam, miseri sodales, cucullorum tegmina: plus est hoc quam hominem perdidisse.* Cum enim per *cucullorum tegmina* haud temere monachorum uel cucullatorum uestes intelligantur, uidetur omnino auctor monachorum sui temporis affectatam miseriam et tristitiam, perinde ut Rutilius lib. 1, 443 et 518 fecit, ridere uelle. Et dictionum non obscura similitudo apparet. *Miseros sodales* se appellant illi, ut Rutilius monachos, in sodalitatem coactos, sua professione miseros esse pro-

nuntiat: *Quisnam sponte miser, ne miser esse queat?* Et monachis igitur se comparant illi fures, quod se miseros fecerint, thesauro quem in manibus habebant, per stultitiam proiecto, ut monachi facultatibus suis sponte abiectis uel desertis. Et quem admodum illi affirmant: *plus est hoc quam hominem perdidisse,* ita Rutilius de monacho: *Perditus hic uiuo funere ciuis erat.* Aliud iudicium aetatis qua scripta est Querolus, mihi reperire uideor in uoto siue formula, quam dedicationi suae subscripsit auctor: *Viuas incolumis atque felix uotis nostris et tuis.* [p. 5, 2]. Similes enim formulas dedicandi aeuo Theodosii aut paullo superiore usitatas scriptoribus fuisse probat Calendarium uetus Bucherianum et Lambecianum ab H L Schurzfleischio libro de Anno Romanorum Iuliano insertum, quod tempore Constantii Imper. scriptum et Valentino cuidam ab auctore dedicatum est hac formula: *Valentine uiuas floreas. Valentine uiuas gaudeas.*

Praefatio Queroli alia nonnulla suppeditat, e quibus quae conditio et fortuna auctoris fuerit, colligatur. Videtur inde non publico aliquo honore functus, aut lauta in re constitutus fuisse, sed professione Grammaticus aut Rhetor studia litterarum praecipue amasse acriterque coluisse.

Pecunia, inquit [p. 3, 5], *illa rerum ac sollicitudinum caussa et caput, Neque mecum abundans, neque apud te pretiosa est. Paruas mihi litterulas non paruus indulsit labor.*

Ad haec studia persequenda otium et immunitatem nactus est beneficio Rutilii in eoque dedit se maxime fabulis et comoediis tum ueteribus exponendis, tum scribendis nouis quibus scenae operam daret et ludis publicis. Ipsumque hoc otium ut cum honore couiunctum esset, eundem effecisse Rutilium ait, qui se inter proximos et propinquos amicum et familiarem assumserit. Sic enim *ad Rutilium:*

Qui das honoratam quietem, quam dicamus ludicris,)*
*Inter proximos**) et propinquos honore dignum putas.*

Dubium est, utrum dicat se, cum esset inter propinquos et cognatos Rutilii, singulari honore ab eo affectum esse, an uero se pari loco et honore ac propinquos eius habitum. Alterum hoc fortasse certius. Sed si non propinquum et necessarium Rutilii saltem ciuem et popularem eius, hoc est natione Gallum, fuisse auctorem Queroli, colligas ex uerbis Act. I sc. 2 [p. 17, 1] quae ad personam ipsius scriptoris referenda uidentur: *sic nostra loquitur Graecia.* Cum enim post Ligeris ibi factam mentionem Graecia uix alia possit intelligi quam quae est in Gallia, in qua multus litterarum Graecarum usus obtinebat, hinc *nostram* ille uidetur dicere, quod patria auctoris Gallia esset. Praeterea animaduertendum est magistratu et dignitate praestantes uiros et lautis stipendiis militantes consueuisse hoc tempore secum habere litteratorum cohortes atque adeo peregrinantes secum urbe educere; quos etiam, ubi opus erat, alere et copiis

---

*) *Quietem* cum sibi tributam dicit, uacationem et immunitatem a muneribus et oneribus publicis intelligit, quae Professoribus et magistris artium indulgetur tit. 3 *de Medicis et Profess.* lib. XIII Cod. Th. quando, ut lex 4. eius tituli exprimit, *securi a molestiis munerum omnium publicorum reliquum aetatis tempus iugiter agitant.* Per *ludicra* intelligit ludicras artes et spectacula quae eduntur in ludis publicis. Sic lex Arcadii lib. XV Cod. Th. tit. 6 de *Maiuma: Ludicras artes concedimus agitari, ne ex nimia harum restrictione tristitia generetur.*

**) Quando *proximos* et *propinquos* coniungit, id existimo non eadem significatione cognationis et honoris fieri. Et *Proximi* uidentur ab auctore nominari certa dignitate praediti, nempe eorum qui *Proximi scriniorum* uocabantur, et tribus scriniis Palatinis, *Memoriae, Epistolarum* et *Libellorum* praeerant, de quibus enucleate egit Gothofredus in Paratitlo ad Tit. 26 libri VI Cod. Th. *de Proximis et Comitibus dispositionum.* Haec scrinia quoniam sub dispositione *Magistri Officiorum* erant, hinc ubi auctor Queroli se ait inter *Proximos* a Rutilio habitum, eum significat tunc Magistrum Officiorum fuisse.

suis iuuare solebant. Hoc in primis de Hephaestione quodam praedicat Symmachus lib. V. Epist. 35, quem simul hortatur, ut eruditos hospites dignitatis suae copiis pascat, *postquam Romanae iuuentutis magistris subsidia sollennis alimoniae detracta sint.* Hoc idem si forte accidit auctori Queroli, apparet ratio, cur amicitiam et patrocinium Rutilii adeo extollat. Quod autem se propinquis Rutilii annumerat, id me recordari facit *Palladii* quem Rutilius sibi genere propinquum narrat, Ostiam usque sese prosecutum indeque Romam ad studia iuris persequenda remissum esse, Itin. 1, 208. Quem quidem affirmare nolim ipsum esse Queroli auctorem, uerum tamen de alio Palladio id fortasse probabilius suspicari liceat, qui antiquo in monumento laudatur atque Ostiae uixit, et propter ipsum Palladii nomen, quod frequens in cognatione et familia Rutilii fuisse uidetur, inter propinquos eius referri potest. Huic defuncto tale monumentum posuit Iulius Nicephorus pater, quod inter inscriptiones ueteres et in Burmanni Anthol. Lat. lib. IV, ep. 220, legitur, nobis olim iam alio loco laudatum [Poet. Lat. min. Tom. III. p. 344.]:

Vt te, Palladi, raptum fleuere Camenae,
Fleuerunt populi, quos continet Ostia dia.

Hoc elogium plane uidetur expressum esse ex epitaphiis quae olim Naeuio et Plauto comicis poetis posita dicuntur apud Gellium [Noct. Attic. lib. I c. 24]. Palladius igitur hic similiter uidetur ob poesin comicam laudari, qua delicias fecerit populo Ostiensi. Populo enim se operam dare dicunt Comici et populum uocant spectatores suos. Terentius in Prologo Andriae: *Poeta id sibi credidit negotii dari, Populo ut placerent quas fecisset fabulas.* Et ipse Noster in Prologo [p. 5, 19]: *Nemo sibimet arbitretur dici, quod nos populo dicimus.* Querolus uero Comoedia acta et proposita uidetur Ostiae. Nonnulli enim loci eius significant fabulam agi in aedibus in ripa ad *flumen positis et* ad uiam piscatoribus frequentatam et

in ciuitate ad portum sita [uid. Queroli act. I sc. 1 extr. p. 7, 20 et act. III sc. 4 p. 42, 24 sqq., tum act. I sc. 2 p. 18, 11. 18 ubi mercatoris transmarini et foeneratoris aduenae fit mentio]. Quae apprime conueniunt Ostiae ad Tiberim et mare sitae, quandoquidem paria plane de eadem referuntur apud Sueton. de Rhetor. cap. 1: *Aestiuo tempore adolescentes urbani cum Ostiam uenissent, litus ingressi piscatores trahentes rete adierunt.* Erat autem Ostia ut ciuitas amoenissima, quemadmodum uocat Minucius Felix [Octauii cap. 2] ita deliciis uoluptatibusque omnium generum opportuna, quo proinde commeare deliciarum fruendarum caussa ciues urbani lautiores et luxuriosi perinde ut Baias omnis luxuriae sedem solebant. [Iuuenal. XI 49: de luxurioso et guloso homine: *ubi paullum Nescio quid superest et pallet foenoris auctor, Qui uertere solum Baias et ad Ostia currunt.* Sueton. Nero cap. 27: *quoties Ostiam Tiberi deflueret aut Baianum sinum praeternauigaret, dispositae per litora et ripas diuersoriae tabernae parabantur.* caet.] In primis Ostiae celebrari uere ineunte sollennes ludi solebant certaminibus naualibus et natatibus in aqua marina, tum choreis conuiuiis et cantibus in insula Tiberina ad Ostiam amoenissima, ad quos ipse se Consul vel Praetor Romanus cum populo et principibus ciuitatis conferebat, ut nos quondam ex Aethici Cosmographi et Suidae testimoniis ostendimus in Prooemio ad Peruigil. Ven. secuti Andr. Riuinum, qui sigillatim et fuse de ea sollennitate egit in Diatr. *de Maiumis* Maicampis et Roncaliis cap. VII § XI seqq. In tanta ludorum qui Ostiae fiebant celebritate et in perpetua hominum ibi se oblectantium frequentia quis credat scenicas uoluptates Mimorum et Comoediarum defuisse? et Palladium igitur, quem Camenae et populus Ostiensis fleuisse dicuntur, fuisse poetam arbitror, qui Ostiensibus fabulas scriberet. Auctor ipse in Praefatione profitetur se *quietem suam dicare ludicris,* et *ludicras artes* lex Arcadii supra citata appellat, quae celebrari Ostiae in Maiuma solebant. Neque uero Palladium his solum, sed et aliis

carminibus gratiam famamque poetae assecutum esse arbitror, eundemque merito haberi carminum aliquot minorum, quae hodienum leguntur, auctorem. Praeter praefationem Queroli e reliquo eius Comoediae textu perspicimus, auctorem uaria eruditione praeditum fuisse, uersatum in Philosophiae studiis, peritum historiae et naturae rerum, Astrologiae non ignarum, in primis uero affectare Iuris ciuilis et legum Romanarum scientiam, quarum adeo tituli et argumenta aliquot locis laudantur*). Etsi uero earum rerum scientiam neque Palladio quem diximus defuisse credibile est, pulchre tamen uideo, ex iis, quae hactenus per coniecturam deduxi, nondum omnino effici, ut Palladius pro certo auctore Queroli haberi debeat. Fatendum potius est auctorem, dum praetexto Plauti nomine famam et gratiam suo dramati quaesiuit, ipsum propemodum ueri nominis inueniendi uiam praeclusisse.

VII. DE CLODO PEDE ADHIBITO AB AVCTORE

haec Wernsdorfius p. 16.

Ipse auctor *sermonem poeticum* sibi tribuit in prologo, sed idem hunc sermonem *pede clodo* procedere ait, hoc est, neque accurata neque certa pedum lege obser-

---

*) Paganum hominem fuisse non Christianum ipsa Comoediae scribendae opera et materia docet, quae sane odiosa fuit Christianis doctoribus, quamquam spectaculis et ludis publicis non negata ab Imperatoribus Christianis. Barthius quidem Adu. XLIV 13 ad Christianismum auctoris credendum procliuis est, sed leuis admodum suspicio est quam e uerbis Praefationis [p. 3, 15] capit: *Hinc ergo, quid in uero sit, qui solus nouit, nouerit.* Illa enim *qui solus nouit* manifeste arguere Deum uerum putat. Addere potuisset aliam similem sententiam quae est Act. IV Sc. 2 [V 1 p. 49, 6]: Omnes *homines nunc intelligant, neque adipisci neque perdere ualere aliquid, nisi ubique faueat totum ille qui potest.* Sed philosophi gentiles non dissimilia senserunt de Deo, et qui non solum Larem familiarem, partem cultus ethici inducit, sed et alios Deos eorumque sacra laudat in Dramate, is profecto non Christianum sapit.

uata*). (Hinc *drama prosaicum* uocat G J Vossius de nat. poet. et *fabulam prosam* Thom. Reinesius Epist. ad Bosium p. 175). Nempe Iambos uersus quibus ueteres comici utuntur non meros adhibet, sed iis trochaeos admiscet frequentes, eosque ipsos non puros et ad legem metricam compositos facit, sed ad modos et numeros syllabarum utcumque accommodat ea tamen facilitate, ut saepe uoculae alicuius additione uel traiectione opus sit, ut uersus enascatur. Hunc neglectum uel confusionem metrorum ualde reprehendunt critici, praesertim Barthius et Vossius; ipse uero auctor in fine prologi se defendens ait: *magnos praeclarosque in hac parte se sequi duces, quod in agendum cum clodo pede prodeat.* Et sane sequioribus temporibus, quibus auctor Queroli uixit, hic mos poetarum inualuisse uidetur, ut partim uersus metri uinculis solutiores fingerent, partim metra inter se iungerent diuersa, quae antiqui non miscuissent, partim etiam noua priscis incognita adhiberent. Probant hoc plurima et singularia poemata sequioris aeui, Christianorum poetarum hymni, sepulcralia monumenta uersibus liberrimis scripta, quae in collectionibus epigrammatum et minorum carminum passim leguntur. Trochaicum praesertim genus

*) [non recte sic Wernsdorfius interpretatur Danielis uerbis usus: haud dubie clodum est metrum cuius altera pars cum altera non consentit; atque hoc nomen de elegiaco metro praeeunte Ouidio in usu fuit per totum medium aeuum. Nam cum ille dixisset Trist. III 1, 11 *clauda quod alterno subsidunt carmina uersu Vel pedis hoc ratio uel uia longa facit:* e. g. Matthaeus Vindocinensis Tobiae u. 2114 *elegia claudum* ait *Vendicat ornatus integritate pedem.* Alias igitur leges apud nostrum quoque priores enuntiatorum partes secuntur, alias posteriores: illae cum sint ad prosam orationem conformatae, trochaicas eis adiunxit plerumque clausulas. Nec dubium quin haec ratio sit nata ex male uel non satis intellecta uersuum Terentianorum conformatione. — Quod Buechelerus nuper coniecit M. Rh. XXVII 474 Africanum fuisse poetam, cum in nulla alia orbis terrarum parte quam in Africa clodum illum pedem habeant carmina lapidaria, non satis mihi probauit.]

quod admisit auctor, fecit idem haud dubie, quod saeculo suo id plurimum celebrari et uolubilitati sermonis in primis aptum uideret, nec tamen sine auctoritate ueterum. Quippe ueteres etiam comicos subinde trochaicos uersus pro iambis usurpasse et in iis ipsis magna licentia usos esse docet Vossius Instit. Poet. lib. II, 25 p. 131. Sigillatim de Terentio quem inprimis sequi et imitari auctor Queroli uidetur, id obseruat Priscianus (de metris comicis p. 1326 Putsch.: *Terentius trochaico mixto uel confuso cum iambico utitur in sermone personarum, quibus maxime imperitior hic conuenit, quem, puto, ut imitetur, hanc confusionem rhythmorum facere).* Quodsi ipsum metrum parum exacte obseruauit auctor passimque fluentibus sine lege uerbis usus est, nescio an eadem in re ueterum comicorum exemplo se satis tueri possit, qui quamquam senariis loqui uersibus putantur, eos tamen multis modis immutant et saepe tanta licentia tamque turbato metri tenore fluctuant, ut difficulter uersum et numeros intelligas (Cicero in Orat. c. 55: *At comicorum senarii propter similitudinem sermonis sic saepe sunt abiecti, ut nonnumquam uix in his numerus et uersus intelligi possit).* Ipsi affirmant grammatici ueteres comicos saepe negligentius tractare uersus iambicos et paene resoluere ad imaginem prosae orationis, ut similiores sermoni familiari faciant. Sic Terentianus Maurus de metris: *Sed qui pedestres fabulas socco premunt — Paulumque rursus a solutis differant.* (Sic et Euanthius apud Rufinum Gramm. in comment. in metra Terentii: Veteres etsi usi ipsi quoque — ad imaginem prosae orationis.)

Ex quo Aululariae contextus typis descriptus est, aliquot locis aliter quam antea factum uel legendum uel distinguendum esse intelleximus; ea et si qua alia addenda corrigendaue habebo, subiciam:

4, 12 puram facit *ante Klinkhamerum Daniel spurium iudicauit*
9, 5 *in* L *est* uero. similē
13, 2 Quem tu *non unus* P *sed* ω *habet: igitur* tu *in contextu reponatur.*
14, 8 *inrepsit distinctio Danielina: at sine dubio legendum* Suscensesne? senio s. e. sibi u. *etc.* 21 fallis ω *tamen* falleris *praetulerim: nam* 34, 9 nihil fefellit *praue Klinkhamerus* lapsus est *interpretatur.*
15, 6 infeliciorem esse hunc *non unus* P *sed* ω.
16, 5 deplorare] *aliquando* deoptare *suspicabar.*
17, 1 patus] *an* pastus?
18, 20 Briseiden *forma satis mira est;* Briseidem *uel* Briseidam *auctoris tempori magis uidetur aptum.*
19, 15 *not. de codice isto Danielis uid. praefatio p. XIV not.*
20, 27 *f.* ut haec sponte pateant.
23, 14 *l.* di te seruent! hic bene!
26, 12 *l.* nescio quid *lineola sublata.*
28, 8 *uerba* prolixa *ad* opus est *ad solum Mandrogerontem dicta in parenthesi ponantur.*
29, 6 *l.* Nouum 19 *l.* SYC. 20 uaria *quod uulgo legitur Commelinianorum praelorum est error* 24 cynocephali *aperte falsum, uid. 32, 18; uerumque uidetur quod est in* V *al. m.* capripedes.
30, 20 subrancidus *uocabulum ex Ciceronis or. in Pis. 27 auctor transtulit, ubi haec:* extructa mensa non conchyliis aut piscibus sed multa carne subrancida.
31, 5 *ante* istos *excidit punctum.*
32, 16 polluunt] *cf.* Vergil. A III 234.

38, 16 regium nomen] *minus honorifice Cicero de rep. III fragm. inc. 4 (ap. Schol. in Iuuenal. X 362)*: Sardanapallus ille uitiis multo quam nomine ipso deformior.

27 *f.* etiam hoc, confiteor, manet.

41, 22 retineo] *an* redhibeo? *quod facile* retiueo *poterat scribi; cf.* retibens *Orest. 238.*

42, 8 uniuerso hoc triduo] *cf. Terent. Eun. 224.*

46, 20 *an* nec defunctus desinens?

47, 16 fores celeriter uides] *immo* ades.

48, 19 sed *Pareus coniecit ante me.*

21 sed quid ego nunc *Klinkhamerus coniecit.*

22 restat nunc] nunc *del. Daniel*[2] *atque Pareus.*

49, 7 *an* perdere quem ualere?

14 ostenderit] *cf. 4, 4*

50, 26 huc] *cf. Plautus Trin. 156* si ille huc saluos reuenit.

51, 14 missa istaec face: *sic Terent. Eun. 90.*

53, 21 *l.* infitias.

54, 18 hic] *l.* huc *ex Klinkhameri coniectura.*

55, 4 *nescio an* sacrilege *sit aduerbium ut apud Tertullianum apol. 12*; *utique tollenda lineola.*

12 numquam te celeriter usque ad sanguinem] *f.* ne, inquam, tam alacriter u. a. s! *supra 45, 26* Quaeso inquam sodes *54, 1* Tu inquam. usque ad sanguinem incitari solet odium *Cicero dixit,* usque ad necem *Terentius Andr. 199.*

56, 25 etiamne] *l.* etiam nunc.

57, 21 pater familias: *non intellegendus est Querolus, sed Euclio;* sciebat *igitur falsum*; *uideturque* sapiebat *scribendum esse.*

58, 2 tales semper ille dilexit senex *Klinkhameri est coniectura;* talem semper conduxit senex *ego aliquando; at sufficit ni fallor,* duxit *reponere pro* dixit: ducere *pro eo quod est* secum ducere non *insolenter dictum.*

10 *f.* Quid? tu num furem metuis?

59, 20 summoto] *an* sumpto *i. sublato?*

AVLVLARIA

INCERTI AVCTORIS COMOEDIA

Sigla librorum

ω { *L* Leidensis Vossianus lat. Q 83
V Vaticanus 4929
P Palatinus 1615 }
C idem *Grutero aut Rittershusio testibus*
R Parisinus (Pithoeanus) *secundum conlationem adscriptam in L*
p idem *secundum conlationem quam Klinkhamerus habuit*
f Florilegium Berolinense

Personae

LAR FAMILIARIS
QUEROLUS Euclionis filius
MANDROGERUS parasitus et magus
SARDANAPALLUS
SYCOPHANTA
PANTOMALUS seruus
ARBITER

RVTILI uenerande semper magnis laudibus, qui das honoratam quietem quam dicamus ludicris: inter proximos et propinquos honore dignum *dum* putas, duplici fateor et ingenti me donas bono: hoc testimonio hoc collegio; haec uera est dignitas. Quaenam ergo his pro meritis digna referam praemia? pecunia illa rerum ac sollicitudinum causa et caput neque mecum abundans neque apud te pretiosa est. Paruas mihi litterulas non paruus indulsit labor. hinc honos atque merces, h*inc* man*a*b*i*t praemium. Atque ut operi nostro aliquid adderetur gratiae, sermone illo philosophico ex tuo sumpsimus materiam. Meministine ridere tete solitum illos qui fata deplorant sua? atque academico more quod libitum foret destruere et adserere te solitum? Sed quantum hoc est? Hinc ergo quid in uero sit qui solus nouit nouerit: Nos fabellis atque mensis hunc libellum scripsimus.

Materia haec est. Pater Queroli nostri fuit auarus Euclio. Hic Euclio aurum in ornam congessit olim

---

Plauti aulularia incipit feliciter *LV* incipit *P* 1 uenerandi *V teste Reifferscheidio* 3 et honore *R* | putas *ω* putans *Barthius* quod putas *Klinkh.* dum p. *ego* 7 habundans *P* 9 parus *V* 10 hoc *libri* manebit *PRp* manebat *LV?* manebit *alii* hinc manabit *nescio quis ap. Orellium* 11 phylos. *LV?* philos. *P* 12 tuo materiam sumpsimus *PR* tuo/sumpsimus (materiam *om*) *V* tuo sumpsimus materiam *L* 13 achad. *LP* 15 quod *C* 17 huncce *Wernsd.* librum *VP* libr//um *ex* libellum *pr. c. L* libellum *mg. p* 18 Argumentum *ante* materia *interpositum atramento V* Explicuit prooemium · Materia incipitur *p* 19 *euclyo bis V* | cogessit (n al. ss.) L

quasi busta patris odoribus insuper infusis tituloque extra addito. nauem ascendens ornam domi *in*fodit, rem nulli aperuit. Hic peregre moriens parasitum ibidem cognitum filio coheredem instituit tacita scripturae fide, si eidem thesaurum occultum sine fraude ostenderet. Locum tantummodo thesauri senex ostendit. Oblitus doli parasitus nauem ascendit, ad Querolum uenit et rupit fidem magum mathematicumque sese fingens et quidquid mentiri fur potest. Ea quae a patrono didicerat Queroli secreta et familiaria quasi diuinus loquitur, Querolus fidem accommodat auxiliumque poscit. Parasitus magus domum purificat et puram facit: sed ubi primum libere ornam inspexit, uetere decipitur dolo: bustum quod simulabatur credidit atque inrisum se putat. Inde ut aliquatenus se ulcisceretur, ornam Queroli in domum callide et occulte obrepens per fenestram pro*p*ulit, qua explosa et comminuta bustum in pretium uertitur. Itaque thesaurum contra rationem et fidem cum lateret pr*o*didit, cum *re*perisset reddidit. Postea re comperta parasitus reuolat et partem petit, sed quia quidquid abstulerit confitetur, quidquid rettulerit non docet, primum furti, post etiam sepulchri uiolator est reus. Exitus ergo hic est: Ille dominus, ille parasitus denuo fato atque

---

1 bustum *Klinkh.* | super *C* 2 nauim *R* | fodit *ω* defodit *Rp* infodit *Canneg.* 4 cognito *P* | c̄stituit *P* 5 fidem *p* 7 dolo *P* ostendit oblitus doli *Barth.* | nauim *R* 8 et rupit] & *ss. pr. L* 9 quicquid] quidquid *P'* 10 Querolo *Canneg.* secrata *L* 11 accomodat *LV* accōmodat *P* 13 facit] //icit *P* puram facit *del. Klinkh.* (*at intellegendum „expiat atque spoliat"*) | Uete// *V* 14 dolo decipitur *P* 15 irrisum *P* 17 protulit *ω* proculit *Grut.* propulit *Daniel uid. infra* | quae *L* | displosa *Rittersh.* 18 bustu *V* | precium *P* | tesaurum (h *pr. ss.*) *L* 19 perdidit *ω corr. Daniel* | perisset *ω correxi, an* aperuisset? 20 prodidit (red ss., *deleto* pró) *V* | prodidit; cum perdidisset reddidit *uel* prodidit; cum reddidisset perdidit *Daniel*[2] *ex amici coni.* 21 quidquid *utrobique V* quicquid *LP* quid *Klinkh.* 22 quicquid a re tulerit *P* 23 uiolati *Daniel* | *ergo om. P* 24 atque merito *om.* Rp

merito conlocantur sic ambo ad sua: Tuo igitur *RVTILI* inlustris libellus iste dedicatur nomini. Viuas incolumis atque felix uotis nostris et tuis.

Pacem quietemque uobis! Spectatores noster sermo poeticus rogat, qui Graecorum disciplinas ore narrat barbaro et Latinorum uetusta uestro recolit tempore. Praeterea precatur et sperat non inhumana uoce, ut qui uobis laborem indulsit, uestram referat gratiam. Aulularium hodie sumus acturi, non ueterem at rudem, inuestigatam Plauti per uestigia. Fabella haec est: Felicem hic inducimus fato seruatum suo, atque *e* contrario fraudulentum fraude deceptum sua. Querolus, qui iam nunc ueniet, totam tenebit fabulam. Ipse est ingratus ille noster, hic felix erit. E contrario Mandrogerus aderit fraudulentus et miser. Lar familiaris, qui primus ueniet, ipse exponet omnia. Materia uosmet reficiet, si fatigat lectio. In ludis autem atque dictis antiquam nobis ueniam exposcimus. Nemo sibimet arbitretur dici quod nos populo dicimus neque propriam sibimet causam constituat communi ex ioco. Nemo aliquid recognoscat: nos mentimur omnia. Querolus an Aulularia haec dicatur fabula, uestrum hinc iudicium, uestra erit sententia. Prodire autem in agendum non auderemus cum clodo pede, nisi magnos praeclarosque in hac parte sequeremur duces.

---

1 sic] suo *Rp* | *post* igitur *Barthius addidit* Vir, *ego* Rutili | illustris *P* illustri *Daniel* 2 incolomis *R* 3 tuis *P* 4 Poeta Pacem *P* | uobis *ω* a *ss. pr. P* uos *Rp* | nostros *ω* ñros *P* 6 uestro *om. V'* | tempore] τp̄r *P* 7 Preterea *P* | uice *Barth.* 9 ac *ω* at *Daniel* 10 inuestigatam et inuentam *Rp* | fabula (*rubr.*) *Rp* 11 seruato (*ṽ ss.*) *V* | contrario *ω* e contr. *Rittersh.* — 13 ueniet] i. introducetur *p* 16 ille exponat *P* 21 aliquis *P'* 22 Sed an quer. *Rp* | hec *P* 23 bic *Canneg.* 24 ad agona *Melissus* in agona *Orellius*

I 1 LAR FAMILIARIS

Ego sum custos et cultor domus cui fuero adscriptus. Aedes nunc istas rego e quibus modo sum egressus. Decreta fatorum ego tempero; si quid boni est, ultro accerso; si quid grauius, mitigo. Queroli nunc sortem administro huius *in*grati, non mali. Hic exinde sibimet sufficiens fuit, quod primum est bonum, nunc autem etiam locupletissimus erit: Sic meritum est ipsius. Nam quod pro meritis reddendum *bon*is non putatis, ipsi uosmet fallitis. Ordinem autem seriemque causae breuiter iam nunc eloquar: Pater huius Queroli Euclio fuit auarus et cautus senex. Hic enorme pondus auri olim in ornam condidit: Sic quasi *ossa* paterna uenerans aurum celabat palam. Peregre uadens ornam domi sepeliit ac reliquit ante aras meas: tumulum suis, mihi thesaurum commendauit. Abiit neque redit senex: Peregre moriens uni tantummodo rem indicauit fraudulento et perfido, cui tamen siue oblitus siue superuacuum putans de busto et titulo nihil exponit. Querolo iuxta fatum hoc sufficit. Nunc ergo thesaurus habetur omnibus ignotus et notus tamen. Erat sane facile nobis aurum domino ostendere aut responso aut somnio. Sed ut agnoscant homines nemini auferri posse quod dederit deus, aurum quod fidei malae creditum est furto conseruabitur. Fur ergo iam nunc aderit, per quem nobis salua res erit. Iste ornam cum reppererit, bustum putabit: sic ille prospexit senex. Praedam qui abstulerit, reportabit totumque reddet,

---

Familiar *P* | Ego summus et cultor *V t. Reiffersch.* 1 asscriptus *P* 2 Edes *P* 4 ultro *V* ultra *LP*? 5 sortem nunc *L* | non grati ω ingrati *Klinkh.* 6 Sibimet esse subficientem primum bonum est *f* 8 Si pro meritis r. n. non putamus ipsi nosmet fallimus *f* | nobis ω uobis *Rittersh.* a nobis *Grut.* bonis *idem* 9 atque seriem *P* 11 queroli *P* 12 ossa *add. Canneg. om.* ω 15 tesaurum *L* | redit *VRp* rediit *LP* — 18 nichil *P* 21 Au resp. (*rec. c.*) *L* 22 somno (i *pr. ss.*) *L* | auferri / (i *ex* e *una litt. erasa*) *L* 23 posse *om. at pr. ss. L* | deus] dſ. (*at ni f.* eus ss. / *V* | male *Rittersh.*

partem *petere* contentus fuit. Itaque bene perfidus alteri fraudem infert, damnum sibi. Tamen ne frustra memet uideritis, exponere quaedam uolo. Querolus iste noster, sicut nostis, omnibus est molestus, ipsi si fas est deo; homo ridicule iracundus, itaque ridendus magis. Disserere cum istoc uolupe est et confutare uanam homin*is* scientiam. Fatum itaque iam nunc et hominem e diuerso audietis: uos iudicium sumite. Genium autem ipsius esse me, quantum fieri potuerit, cautissime confitebor, ne quod mihi faciat malum. Nam maledicere mihimet numquam cessat ille noctes et dies. Sed eccum ipsum audio, fatum et fortunam *in*clamitat. Iste ad me uenit, patrem peregre mortuum audiuit. Hui quam grauiter dolet: Vt sunt humana, credo quia nihil relictum comperit. E*c*quid ego nunc facio? auolare subito hinc non possum, nimium memet credidi. Oportune amigerum hic tridentem uideo: praesidium hercle non malum. Querolus si molestus esse hodie non destiterit, faciam, ut queratur iustius. Vnde esse hoc dicam? piscatores mane hac praeterisse uidi, ipsis forte hoc excidit.

QVEROLVS. LAR FAMILIARIS I 2

QVER. O fortuna o fors fortuna o fatum sceleratum atque impium. si quis nunc mihi tete ostenderet, ego nunc tibi facerem et constituerem fatum inexsuperabile.

---

1 partem *LP?* parte/// *V* parte *CRp* | petere *addidi* contentus non fuit *Rp* parte incontentus *Grut.* 2 frusta *L*' 5 do (e *ss.*) *V* 7 hominum *ω* hominis *scripsi* | sententiam *Pareus* 10 michi *P* 11 nam quidem *p* | michimet *P* 12 et cum *V* 13 clamitat *ω* inclamitat *Orellius* 15 nichil *P* | Et quid *ω* corr. *Orellius* | nunc *om.* *Rp* 16 hic (n *ss.*) *P* 17 amigerum *P* | hunc *Koen.* 18 hercle *P* ercle *VL* | moles. (tus. *ss.*) (*pr. ss.*) *L* 20 hoc esse *p* | preterisse *ω* QVEROLVS *ceteris omissis P* 24 impium\ pium (im *ss.*) *P* | ego tibi nunc P

LAR. Sperandum est hodie de tridente, sed quid cesso interpellare atque adloqui? Salue Querole. QVER. Ecce iterum rem molestam: „salue Querole“. Istud cui bono, tot hominibus hac atque illac haue dicere. Etiam si prodesset, ingratum foret. LAR. M*i*santhropus hercle hic uerus est: unum conspicit, turbas putat. QVER. Quaeso amice quid tibi rei mecum est? debitum reposcis, an furem tenes? LAR. Iracundus nimium es Querole. QVER. Heia, ego officium sum aspernatus, adicit et conuicium. LAR. Mane paulisper. QVER. Non uacat. LAR. Sic necesse est, mane. QVER. Iam istud ad uim pertinet. Age dic quid uis. LAR. Scin tu quam ob causam tridentem istum gestito? QVER. Nescio edepol. nisi quod primum propter inportunos inuentum esse hoc reor. LAR. Idcirco hunc gestito, ut, si me attigeris, talos transfodiam tibi. QVER. Dixin hoc fore? nec salutatio inpune hic datur. Non mala hercle est condicio. Neque te contingo neque me tu contigeris, uale. Ite et conserite amicitias: ecce adfabilitas prima quid dedit? LAR. Mane, ego sum quem requiris quemque accusas homuncio. QVER. Ohe talos ego incolumes ferre hinc uolo. LAR. Non tu paulo ante fatum accusabas tuum? QVER. Accuso et persequor. LAR. Ades ergo huc, ego sum. QVER. Tu fatum es meum? LAR. Ego sum Lar familiaris, fatum quod uos dicitis. QVER. Te ego iamdudum quaero: nusquam hodie pedem. LAR.

---

2 alloqui *P* 4 tot hominibus *al. sed antiqua m. extremo in uersu add. L* | /aue *P* | dicere? (*sic*) *R* 5 Mesantropus *ω* 7 Queso *LP* | re.[·i] (*pr. c.*) *L* | debitum ne poscis (n *al. ex.* r) *L* d. reposcis *L'VPRp* 9 Hea *L* Heia *VPR* 10 conu[i]cium *V* 12 dic quid] quicquid *P* (quicquid *C*) 13 ges[t]io *P* 14 importunos *V* 15 ut si] ut *om. R* 16 attingeris *P* | transfodiam (*rec.* s *ss.*) *L* | Dixin/ *V* Dixi[.n] in *P* 17 inpune hic *VPRp* hic inpune *L* | hercle *VP* ercle *L* 18 tu me *Rp* 21 Hoe *P* *Oe VL* / *thalos V* / incolomes *P'R* 22 factum *V* 24 factum *V*

Praemonueram de tridente: caue abistinc. QVER. Immo tu caue. LAR. Ego iam prospexi. QVER. Quidnam hoc est praestigium? LAR. Apage sis, homo ineptissime, hic nullum est praestigium. Desiste, nisi excipere mauis trina pariter uulnera. QVER. Attat uero simile esse hunc nescio quem de aliquibus uel geniis uel mysteriis. Iste seminudus dealbatusque incedit, toto splendet corpore. Euge Lar familiaris, processisti hodie pulchre. Sed non totum intellego. Quod seminudus es, recognosco; unde dealbatus, nescio. Egomet iam dudum apud carbonarias agere te putabam, tu de pistrinis uenis. LAR. Hei etiam istud de meo, quod in malis tuis commode iocaris. Audi nunc iam, permouet nosmet Querole tua quamuis inanis querimonia. Idcirco itaque ueni, ut ratio tibi ex integro redderetur; quod nemini antehac contigit. QVER. Tibine rationem rerum humanarum licitum est nosse atque exponere? LAR. Et noui et doceo. Proinde quidquid exinde quereris, hodie totum expromito. QVER. Dies deficiet ante. LAR. Breuiter percurre pauca, de quibus nunc tibi exponantur omnia. QVER. Vnum solum est unde responderi mihi uolo: Quare iniustis bene est et iustis male? LAR. Primum, ut apud uosmet fieri uideo, de persona est quaestio. Cuinam tu uerba promis? tibine an populo? QVER. Et populo et mihi. LAR. Cum tu tibi ipse sis reus, quemadmodum satis aliis multis defen-

---

1 abstinc (c *an* e *uix dignosci potest*) *LP* ab istinc *V* abstine *nescio quis* 2 quodnam *Rittersh.* 3 Apage] i. recede sic sanus sis. *al. add. L* 5 uero similem ω simil' est *Pithoeus* 6 quem/// aliquibus (de *er.*) *V* 7 misteriis *L* mysteriis *V* ministeriis *P* 9 siminudus *L* 10 recogno *p* | Egom etiam *P* 11 te agere *C* 14 Iccirco *P* 16 an.ᐧte (*al. c.*) *L* 17 LAR F· & noui *V* 18 quicquid *libri* quiquid (e above) *P* 19 expromitto *p* 20 tibi nunc *L* 21 respondere *PRp* 23 nosmet *LP* uosmet *V* 24 questio ω | uerba tu *P* 25 michi *P* 26 aliisq: (q· *initio neglectum pr. interposuit*) *L* que *om. V? P* aliis quam multis *Rp* aliis quoque m. *Rittersh.*

fateor, sed uitio tuo. Atque ut in omnibus reuincare, expone breuiter, de quibus quereris maxime. QVER. Primum tibi, geniorum optime, conqueror de amicis. LAR. Spes bona, quid de inimicis iste faciet? In quo tamen amicitiarum te laesit fides? QVER. Nemo mihi magis molestus quam familiaris neque magis morigerus quam leuiter cognitus. LAR. Quidnam hoc mirum est, si te qui nouit despicit, qui non nouit diligit? QVER. Agimus tibi gratias Lar familiaris, tu nos ornas in omnibus. LAR. Iam intellego quid querere. Visne breuibus remedium hinc dari? QVER. Valde cupio. LAR. In amicitiam et fidem stultum ne receperis. Nam insipientum atque improborum facilius sustinetur odium quam collegium. QVER. Quid si sapiens non erit? LAR. Stultos ingenio rege. QVER. Quomodo? LAR. Vis te non decipi? QVER. Cupio. LAR. Ne credideris nemini. In tua est potestate, ne decipiaris. cur accusas perfidos? Visne tibi honorem deferri? QVER. Maxime. LAR. Inter miseros uiuito. QVER. Prope uera loqueris. LAR. Visne te non decipi maxime a tuis? QVER. Vellem, si fieri potest. LAR. Dicam quod dictum est prius: nemini te Querole nimis sodalem feceris. Res nimium singularis est homo ferre non patiens parem. Minores despicitis, maioribus inuidetis, ab aequalibus dissentitis. *QVER.* Dic quaeso quid placeat. *LAR.* Ergo secundum uitia et mores quid sit

---

5—7 Nemo — cognitus *atque* Quidnam — diligit *(rubr. mg.* Stultus hoc de se, sapiens de stulto) *f* 8 qui te non nouit *R* 10 in *pr. ss. P* | qu/erere *V* 12—14 In amicitiam — collegium *f* 13 insipientium *L*[1] *f* 14 Quodsi *C* | nouerit *ni f. L* 16 Ne *er. L an* Te c. n.? 18 Visñe (ñ *ex* ne *pr.*) *L* 20 non *om.,* n *pr. ss. P* 22—25 Nemini — dissentiens *f* 22 querule *V om. f* 23 Res] QVER *rec. mg. add. L et Querolo haece:* Res — placeat *dedit Daniel* | nimium *om. f* | fere *Grut.* 24 paciens *f* | despicit is — inuidet is — dissentit is *Canneg.* decipiens *et* inuidens *et* dissentiens *f* 25 Dic — placeat *Querolo dedit Koenius, notae om. ω* | queso *ω.* 26 *sqq.* quid sit—respue *Quem om. sed antiqua m. infra add. L*

tenendum discito: Compar*es*, comessationes, uinum, turbas respue. Quem *c*um maxime tibimet obligare uolueris, *t*anto leuius nectito. conuentus uero et dibacchationes et ioca friuola non quaero, ut amorem pariant, utinam nihil odiorum darent. QVER. Quid quod plures huiusmodi societate optime utuntur? LAR. Noui omnia. Illos mihi tu narras, qui totum occultant: nimium uel prudentes uel felices sunt, quos requiris: hoc ad Querolum non facit. QVER. Est aliud quod accusem: pauper ego sum quidem, sicut tu uel nosti uel facis, sed hoc mecum tolerabile est: illud prorsus non fero, quod tenuitati nemo ignoscit, neque cuiquam, ut aliquem dicat pauperem . . . *LAR.* Quid praeterea? *QVER.* hui quantum adiciunt? Stultitiam neglegentiam somnum et gulam: patientia desidiae, acrimonia crudelitati adsignantur. Sic uertuntur omnia. Nemo ad facultates, nemo ad censum respicit. Semper diues diligens, contra pauper neglegens. LAR. Censoribus haec reserua Querole. Nunc autem illud dicito, quod specialiter te inquietat et grauat. Nam ista quae protulisti communia sunt et antiqua paupertatis crimina. Tamen tu neque diues neque pauper es. Hoc si agnosceres, felix eras. QVER. Scisne me nuper patrem

---

1 compara ω *an* comparas? compares *Canneg.* cum pare *Grut.* cum compare *praetulerim* | comesationes *V* comissationes *Klinkh.* 2 Quem tum *LV* quem tu *P* quanto *Klinkh.* cum *ego* 3 quanto ω uel tanto *add. Rp. et* tanto *Pareus* | d(e)ibacchationes *V* deb. *R* 6 optume *P* 7 tu michi *P* 9 hoc — facit *Querolo dat Orellius* | faciet *p* non pertinet *ss. Rp* 11 mecum] malum *Daniel* 12 tenuitate (t) *P* | neque cuiquam *om. Klinkh.* cuiquam licet *Daniel*[2] 13 ut] aut *P* sufficit *addendum uidetur* | Quid praeterea *Lari dedit Koenius* | preterea ω 14 hui *om.* *p* | quantam *C* | adiciunt ~ *V* 15 somnum *VCR* somnium *L* | Paenitentia *uel* Paentientia *L* Patientia *VP* 16 adsignantur *LV* adsignatur *PRp an* adsignant? | nomina *Rittersh.* 18 neglegens *PR* negligens *LV* 19 querole ... *L* 22 s. tu neque — felix eris *f* | pauper es] es *om.* C 25 agnosces et eris f

ut permittat queri. LAR. Vt negotium sit breuius et lucidius, argumenta remoueo. Tu fortunam dicito, cuius tibi condicio placeat, sortem autem quam ipse uolueris iam nunc dabo. Tantum illud memento: Ne putes posse te aliquid deplorare atque excipere unde aliquid legeris. QVER. Placeat optio. Da mihi diuitias atque honores militares uel mediocriter. LAR. Istud tibi praestare ualeo. Verum illud uide, si tu ualeas implere quod petis. QVER. Quid? LAR. Potes bellum gerere? ferrum excipere? aciem rumpere? QVER. Istud numquam potui. LAR. Cede igitur praemio atque honoribus his qui possunt omnia. QVER. Saltem aliquid nobis tribue in parte ciuili et mi*nis*te*r*iali. LAR. Vis ergo omnia et exigere et exsoluere? QVER. Attat hoc excidit, iam neutrum uolo. Si quid igitur potes, Lar familiaris, facito ut sim priuatus et potens. LAR. Potentiam cuius modi requiris? QVER. Vt liceat mihi spoliare non debentes, caedere alienos, uicinos autem et spoliare et caedere. LAR. Hahahe, latrocinium, non potentiam requiris. Hoc modo nescio edepol, quem ad modum praestari hoc possit tibi. Tamen inueni, habes quod exoptas: Vade ad Ligerem uiuito. QVER. Quid tum? LAR. Illic iure gentium uiuunt homines, ibi nullum est praestigium, ibi sententiae capitales de robore proferuntur et scribuntur in ossibus; illic etiam rustici perorant et priuati iudicant: ibi totum licet.

---

1 ut *om.* ω *add. Klinkh.* 2 furtunam *L'* 3 conditio *VP* | autem] ante *P* 5 deflorare a. excerpere *Burmann.* 6 legeris] .i. elegeris *add. p* | Place/t (a *er.*) *P* placeat inquit tibi optio aut electio mea *mg. add. Rp* 11 Caede ω | premio ω 12 his *om. P'* | Sal//tem (u *er.*) *L* 13 miserabili ω et miseria me leua *Orellius*, *correxi* 14 nomina *Klinkh.* | et exig.] et *om. Rp* | et exsol.] & *ex* aut *P* 15 uolo////// Si *L* 17 liceat mihi *VPp* mihi liceat *L* 18 cedere ω 19 et non pot. *C.* 21 ammodum (d *supra*) *V* 22 ligerem *P* ligerem (*e in ras.*) *V* 24 prestigium ω 25 robore] *gl.* arbore *Rp* | *in oss.] in del. Daniel* | lillic *P*

Si diues fueris, patus appellaberis: sic nostra loquitur Graecia. O siluae, o solitudines, quis uos dixit liberas? Multo maiora sunt quae tacemus, tamen interea hoc sufficit. QVER. Neque diues ego sum, neque robore uti cupio. Nolo iura haec siluestria. LAR. Pete igitur aliquid mitius honestiusque, si iurgare non potes. QVER. Da mihi honorem qualem optinet togatus ille, muneras quem maxime. LAR. Rem prorsus facilem nunc petisti. Istud etiam si non possumus, possumus. Visne praestari hoc tibi? QVER. Nihil est quod plus uelim. LAR. Vt maxima quaeque taceam: sume igitur tegmina hieme trunca et aestate duplicia; sume laneos coturnos, semper refluos *l*acer*o*s quos pluuia soluat, puluis compleat, caenum et sudor glutinet; sume calceos humili fluxos tegmine quos terra reuocet, fraudet limus concolor. Aestum uestitis genibus, brumam nudis cruribus, in soccis hiemes, cancros in tubulis age; patere inordinatos labores, occursus antelucanos, iudicis conuiuium primum postmeridianum aut aestuosum aut algidum aut insanum aut serium. Vende uocem, uende linguam, iras atque odium loca: In summa pauper esto et reporta penatibus pecuniarum aliquid, sed plus criminum. Plura etiam nunc *a*dice-

---

1 patus] *fort.* πα χύς *FHaasius* | appellaueris *Cp* 2 grecia *P* | sollit. *P* | quid *P* | uos *om.* *P* non uos *Orellius* | dixet (e *in* i *c.*) *P* 3 intere*a* (a *al.*) *P* 4 ego sim *Rittersh.* 7 qualō *P* | obtinet *V* 8 quem maxime muneras *Rp* | mmneras *P* 9 nun (c *rec. add.*) *L.* 10 praestari V praestare *LP* l' ri *ss.* *P* *atque* ri *rec. add.* *L* | Nihil plus quod uelim (est *om.*) *Rp* 13 carceres *ω* calceos *Rp* l'calceos *ss.* *P* laceros *scripsi* | q^v^os (*pr. c.*) *L* 14 et puluis *P* | pului *V'* | cenum *R* 16 aestu *Rp* | uestis (ti *ss.*) *P* | bruma *L* (Rp) *P*² brumā *VP'* 17 hieme *et* cancro *Grut.* | crancos *R* | in tubulis. age p. *Daniel*, *corr.* *Pithoeus* 18 antelucanos iudicis *coniunxit* *Klinkh.*, *at uide* 41, 6 conuiuator iudicum 19 iudici^s^ (s *pr. ss.*) *V* 20 serum *P* 22 pauperes esto (ab edendo) Koenius 23 dicerem *ω* adicerem *Klinkh.*

rem, nisi quod efferre istos melius est quam laedere QVER. Neque istud uolo. Da mihi diuitias quales consecuntur illi qui chartas agunt. LAR. Sume igitur uigilias et labores illorum quibus inuides. Aurum in iuuenta, patriam in senecta quaere, tiro agelli, ueteranus fori, ratiocinator erudite, possessor rudis, incognitis familiaris, uicinis nouus omnem aetatem exosus agito, funus ut lautum pares. her*ed*es autem deus ordinabit. Istis nolo inuideas Querole. Saepe condita luporum fiunt rapinae uulpium. QVER. Heia, nec chartas uolo. Tribue saltem nunc mihi peregrini illius et transmarini mercatoris sacculum. LAR. Age igitur, conscende maria, te tuosque pariter undis et uentis credito. QVER. Istud egomet numquam uolui. Da mihi saltem uel capsas Titi. LAR. Sume igitur et podagram Titi. QVER. Minime. LAR. Neque tu capsas continges Titi. QVER. Neque istud uolo. Da mihi psaltrias et concubinulas, quales habet auarus ille fenerator aduena. LAR. Habes nunc plane tota mente quod rogas. Suscipe quod exoptas toto cum choro. sume Paphien Cytheren Br*i*seiden, sed cum pondere Nestoris. QVER. Hahahe, quam ob rem? LAR. Habet hoc ille cuius tu sortem petisti. Eho Querole, numquam audisti: Nemo gratis bellus est? Aut haec cum illis habenda sunt, aut haec cum his amittenda sunt. QVER. Adhuc inuenio quod requiram: Da mihi saltem impudentiam, LAR. Vrbane edepol, tu nunc omnia quae negauerim concupiscis. Si toto uis uti foro, esto impudens; sed

1 quod *om. P* 3 consequentur *P* | cartas *V'P* 4 inuides *pr. ss. L* | curiam *Franc. Daniel* 5 iuuenta (in *pr. ss.*) *P* 6 eruditus *c. S Victor.* | rudi[s] *P* 8 heroes *LV* heredes *PRp* hæredes *rec. add. L* 9 quer[e]le *P* | Sepe *VP* 10 Heia] He *P* | ne cartas *p* 11 nunc saltem *p* | nun[c] (c *pr. ss.*) *L* | michi nunc *P* 16 Neqtu *omisso compendio L* Neq'tu *V* 21 breseiden *ω* | *n*estoris (n *in ras.*) *V* 22 ille] Nestor *ss. p* 23 Eho *V* Heo *LP* hae ó *Rp* 24 est *pr. ss. L* | *illis L his VPR* 25 Adhuc] Atat *Canneg.* 26 *sqq.* impud. *V*

sapientiae iactura facienda est nunc tibi. Qver. Quam ob rem? Lar. Quia sapiens nemo est impudens. Qver. At abi Lar familiaris cum tua disputatione. Lar. At abi Querole cum tua querimonia. Qver. Numquamne mutabitur calamitas? Lar. Quamdiu tu uixeris. Qver. Felices ergo non sunt. Lar. Sunt aliqui, sed non illi quos tu putas. Qver. Quomodo? Si ostendero iam nunc tibi aliquem et sanum et diuitem, felicem hunc negabis? Lar. Diuitem potes nosse, sanum esse quid putas? Qver. Corpore bene ualere. Lar. Quid si aegrotat animo? Qver. Istud egomet nescio. Lar. O Querole, inbecilla tantum uobis corpora uidentur: quantum animus est infirmior. Spes timor cupiditas auaritia desperatio esse felicem non sinunt. Quid si nescio quis ille alius in corde alius est in uultu? Quid si laetus publice maeret domi? Vt maiora reticeam, quid si uxorem non amat? quid si uxorem nimis amat? Qver. Si nemo felix, nemo igitur iustus. Lar. Etiam hinc respondeo: Sunt aliqui fateor iusti prope, sed prima est horum calamitas. Estne aliquid quod requiras? Qver. Immo edepol nihil. Meam mihi concede sortem, quando nihil melius repperi. Lar. Igitur quamquam felicem esse te constiterit, tamen etiamnunc beatiorem te futurum ut agnoscas uolo. Aurum hodie multum consequere. Qver. Ludis nos, fieri hoc non potest. Lar. Quam ob causam? Qver. Quia non est uia. Lar. Sane difficile est nobis facere atque inuenire, quod tu non intellegis. Qver. Dic quaeso: Numquid rex aliquid largietur? Lar. Nihil.

---

impud. *L* 3 disputione *LC* | Ast *R* 5 mutabis *L* mutabitur *VP* | o calamitas *Rp* 9 sanum esse] $\widetilde{\text{ee}}$ *pr. ss. L* 11 egrotat ∞ 13 quantum] at quanto *c. S. Victor.* | t/imor (r *er. non* i) *L* 14 inesse *LPR* (.i. non esse *gl. Rp*) esse *V c. Victor.* | non s. *V* non *om. ceteri* | Quis si *p* 15 qualis ille est Daniel[2] *ex codice* (?) | ille] to[b]tum est hoc infelicitas *add. Rp* | est *ss. pr. L* 16 latus *P* | pulice *P* 19 hinc] huic *P* 21 michi c. meam sortem *P* 22 sortem] paupertatem *gl. p* 23 quanquam ∞ \ te *om. C* 29 *numquis Grut.* rex aliquis Wernsd.

QVER. Numquid amicus donabit aliquis? LAR. Nihil. QVER. Numquid ex transuerso quispiam me heredem instituet? LAR. Nihil minus. QVER. Numquid thesaurus alicubi defossus apparebit ante oculos meos? LAR. Atqui si thesaurus domi tuae lateret, prius alteri esset ostendendus quam tibi. QVER. Et quemodmodum sum habiturus egomet, quod mihi nullus dabit? LAR. Vade iam nunc et quicquid contra te est, facito. QVER. Cur ita? LAR. Sic expedit. fallenti credito et circumuenienti operam atque adsensum accommoda, fures si ad te uenerint, excipe libenter. QVER. Tum si aliquis meis aedibus facem subiciet, iuberesne me oleum infundere? LAR. Noueram te crediturum non esse. QVER. Fures mihi ac praedones cui bono? LAR. Vt si quid tibi spei aut praesidii est, totum auferant. QVER. Cur ita? LAR. Vt sis diues. QVER. Quo modo? LAR. Bona si perdideris tua. QVER. Quam ob rem? LAR. Vt sis felix. QVER. Quo modo? Lar. Si fueris miser. QVER. Istud plane est quod saepe audiui: obscuris uera inuoluere. Sed quid facere me iubes? LAR. Quod contra te putas. QVER. Dic ergo quid sit, ne fortasse aliquid pro me faciam nescius. LAR. Quicquid egeris gesserisue hodie, pro te fiet. QVER. Quid si egomet nolo? LAR. Velis nolis, hodie bona fortuna aedes intrabit tuas. QVER. Quid si aedes obsero? LAR. Per fenestram defluet. QVER. Quid si et fenestras clausero? LAR. O stulte homo, prius est, ut hae pateant ipsaque sese tellus aperiat, quam ut tu excludas uel submoueas quod mutari non potest. QVER. Igitur, quantum intellego,

---

1 QVE *L*, *in V promiscue* QVE *et* QVER *apparet* | aliquid *ω* aliquis *Klinkh.* 4 meos?] *interrogandi nota deest V* 12 facem] .i. ignem *p* | iuberes (s ne) *P* (iubesne *C*) 13 Nonueram *P* 14 predones *L* 15 presidii *ω* 19—20 sed quid — putas *ut iterationem odiosam eorum quae sunt supra delere uult Klinkh.* | contra] .i. contrarium tibi *p* 25 obsecro (c *in ras.*) *V* 26 Quid & si *P* 27 he *P* tecta *Koen.* 28 *apperiat P*

non mihi praestatur, quod uelim nolim faciundum est. Lar. Neque ego id expectabam, ut gratias ageres, sed ut Querolum te constaret in omnibus. Qver. Tu nunc quo tendis? Lar. In aedes tuas immo nostras me recipio. Inde ibo quolibet. Ita tamen usque quaque peruagabor, ut te numquam deseram. Qver. Incertus ego sum factus magis hodie quam semper fui. Quid ergo nunc faciam cum responso huius modi? Cu*i*quamne oraculum tale umquam datum est, ut ipse sibimet mala quaereret, aut non excluderet, si fieri posset, ingruentem miseriam? Perde, inquit, si quid est tibi domi, ut adquiras plurima. Mea si mihi auferantur, aliena quando aut quis dabit? Vade, inquit, fures require, praedones recipe in domum. Primum hoc si cognosci atque etiam si probari potuerit, nonne iudex iure optimo pessum dabit tamquam latronum conscium? Sed ubinam fures ipsos modo requiram? ubi inuestigem nescio. Vbinam illa est cohors fuliginosa uulcanosa atra, quae de die sub terr*a* habitant, nocte in tectis ambulant. Vbi illi sunt qui urbane fibulas subducunt quique curtant balteos? Nisi fallor, unum ex ipsis uideo. Atque ecce rem gerit. Hem tibi clamo inpostor. Ohe cessa, euge seruata est fibula. Attat spes mihi nulla est: mandato excidi. Interdictum fuerat, ne obuiarem furibus: uerum ne excluderem,

---

1 mihi *pr. ss. L* m (i *ss.*) /// P | praestator (u *ss.*) *P* | quod uelim nolim (qđ *al. ss.*) *P* | non mihi pr. quod uelim: Faciundum est (*om.* nolim) *Klinkh.* | faciendum *Pp* patiundum *Grut.* 7 "hodie "magis *P* 8 ego *C* | Cuiusquam///ne *V* Cuiusquā/ne *L* cuiquamne *aut* cui usquam *Grut.* 9 un/quam *V* 10 querere*t* ω 11 inq (d *al. ss.*) *P* | quid est] quidem *P* 12 acquiras *V* 13 aliena] pro alia *ss. m. saec. XVI L* 14 predones ω 17 consciu*m* (m *in ras.*) *P* 18 uestigem *P* | est/cohor//s *P* 19 de die] de *om. R* | terras ω terris *Klinkh.* terra *scripsi* 21 subdicunt (v *ss.*) *P* 22 ecc*e* rem (e *in ras.*) *P* 23 Oe *V L* Oe (h *ss.*) *P* 25 uerum ne] neue *Klinkh.*

hercle hoc stultum est; nihil prorsus hinc placet. Atque edepol nisi fallor, iste qui apud me est locutus, urbanus est homo. Num quodnam meritum nunc meum, ut mihi potissimum res diuina ostenderetur? Hic nescio quid est praestigii. Vereor hercle, ne furtum quod denuntiabat iam perfecerit. Ego me hac intus refero atque hominem, si repperero, continuo producam foras.

II 1 MANDROGERVS. SYCOFANTA. SARDANAPALLVS

MAND. Multum sese aliqui laudant qui uel fugaces feras uel pugnaces bestias aut uestigiis insequuntur aut cubilibus deprehendunt aut casu opprimunt. Quanto mihi maius est ingenium et lucrum, qui homines uenor publice? Sed quos homines? diuites et potentes et litteratos maxime. Mandrogerus ego sum parasitorum omnium longe praestantissimus. Aula quaedam hic iacet, cuius odorem mihi trans maria uentus detulit. Cedant iuris conditores, cedant omnia cocorum ingenia, cedant Apici fercula: huius ollae conditum solus sciuit Euclio. Quid miramini? aurum est quod sequor, hoc est quod ultra maria et terras olet. Quid ad

---

1 prosus (r *pr. ss.*) *L* 3 Numquidnam *Pp* Numqidnam *R* | nunc *ex* hunc *P* 5 prestigii *ω* 7 produc/am *P*
Personarum catalogus abest P qui non nisi MANDROGER' *praefigit* 9 ultum aliq sese *P* aliquid *p* | uel *pr. ss. L* | pugnaces feras u. fugaces b. *VLP* 10 insecuntur *P* 12 mihi////maius *P* | inienium *P* | et l.] ad lucrum *Canneg.* | uenor] .i. deludo uel decipio *R* 13 *post* homines *interrogandi nota erasa V* | litteratos *V* literatos *L* ditteranos (l'ueteranos *al. mg.*) *P* 17 Caedant *LV* | Caedant *L* | cocorum *V idem cum rasura super* or *P* coqu. *L* 18 caedant *L* | Apicius (Apicus *p*) proprium nomen glutonis qui primus coquinae usum inuenit et de condituris multa scripsit consumptoque omni patrimonio pudore egestatis uenenum hausit. cuius et Iuuenalis in primo *libro meminit gl. Rp* | conditum] .i. saporem R 20 terras *LP²* terra *VP¹*

haec uos dicitis nouelli atque incipientes nunc mei? Quando haec discere potestis? quando sic intellegetis? quando sic docebitis? SYCOF. Atqui si scias, Mandrogerus noster, quale egomet somnium nocte hac uidi? MAND. Dic obsecro si quid est boni? SYCOF. Nocte hac uidebam thesaurum quem sperabamus nobis uenisse in manus. MAND. Quid tum? SYCOF. Videbam ex parte solidos. MAND. Ah istud non placet. SYCOF. Erant praeterea uncinuli hamati, torques et catenulae. MAND. Dic quaeso, aliqua insuper non somniasti uincula et uerbera? SARD. Infaustum hercle hominem, solum hic non uidit carcerem. Ohe homo prodigiose, ego te iamnunc explodo cum uerbis tuis. Nocte ista ego in somnis funus uidebam. MAND. Di te seruent hic bene. SARD. Et nos ipsi funus illud nescio quo ferebamus. MAND. Optime. SARD. Insuper etiam deflebamus defunctum illum quasi alienum tamen. MAND. Audin tu istaec stulte homo? Talia egomet etiam manifesta malo quam tua somnia. Funus ad laetitiam spectat, lacrimae ad risum pertinent, et mortuum nos ferebamus: manifestum est gaudium. Ego autem meum uobis narrabo somnium prorsus manifestissimum. Dicebat nescio quis somnianti nocte hac mihi seruari manifesta fide, nec cuiquam alteri concessum esse aurum illud inuenire nisi mihi. Sed insuper adiecit: ex istis opibus hoc tantummodo mihi profuturum quod consumpsisset gula. SYCOF. Optime edepol somniasti. Quid autem aliud quaerimus, nisi tantum quod sufficiat uentri et gulae? SARD. Pulchre edepol somniasti,

---

5 SYCF *V* 7 Q^d tum (d *al. ss.*) *P* 8 Ha *LP* ah/ *V* 9 preterea *LP* | hamati *L*[1]*V*[2] amati *L*[2]*V*[1]*P* .i. circulati *Rp* | catenule// *P* 10 quaeso *uirgula super* a *adiecta L* | ali (qu *al. ss.*) *P* alia *C* 12 Oe *L* Ohe *V* hohe *P* 14 insomnis ω in somnis *Par.* 16 MAND Optime S. I. e. deflebamus *desunt P* 19 specta*t* (t *al.*) *V* 20 lacrime *V* 24 äurum *V* 25 illum *LP*[1]*Rp* illud *VP*[2]

felicem te Mandrogerus nos*que* qui tecum sumus. Mand. Sed heus tu, Sycofanta noster, nisi me fallit traditio, iam peruenimus. Sard. Ipsa est platea quam requiris. Sycof. Recurre ad aediculum cito. Mand. Sacellum in parte, argentaria ex diuerso. Sycof. Vtrumque sic est. Mand. Ventum est. Quid praeterea? Mand. Domus excelsa. Sycof. Apparet. Mand. Iligineis foribus. Sard. Ipsa est. Mand. Attat quam humiles hic fenestras uideo? Euge hic frustra clauduntur fores. Tum praeterea inermes quantum inter sese distant regulae. Secura hercle regio hic mihi, et fures nil nocent. Sed interius mihi aurum olet. Alia temptandum est uia. Heia nunc Sycofanta noster tuque Sardanapalle: Si quid nobis ingenii comitatis et uirtutis, nunc totum ostendite. Ego tamquam cynicus magister inuenta et inclusa trado gaudia, retia uosmet obsidete, dum percurro cubil*i*a. Iam omnia tenetis animo quae iamdudum diximus quaeque exinde meditamur nocte ac die. Sycof. De atrio porticus. *Mand.* Recte rationem tenes. Sard. In sacrario tria sigilla. Mand. Conuenit. Sycof. Arula in medio. Mand. Sic sunt omnia. Sard. Aurum ante aram. Mand. Hoc iam nostrum est. Quid, ipsius Queroli indicia iam tenetis? Sycof. Melius hercle quam tua. Tu uide an diuinare possis, nos mentiri nouimus. Mand. Ego istuc in parte

---

1 nos qui *VLRp*P^1 $\overset{q}{\text{nos}}$ qui P^2 „*fort.* nos q, qui" *rec. add.* in *L* | sumus] .s. locuti *gl. Rp* 2 $\overset{e}{\text{hus}}$ (*pr. c.*) *L* 4 Returre *V* | aediculum ∞ aediculam *Daniel* | cito *ex* tito *P* 6 sic est] est *rec. in ras P* | preterea *LP* 7 *ex.* Mand *om. R* 8 Iliginis *LP?* Iligineis *V* ilignis *R* 9 hic *pr. ss. L* fenestras hic *Rp* 10 foras P^1 | preterea ∞ 13 $\overset{p}{\text{temtandum}}$ (*pr. ss.*) *V* 14 sardonapalle *L* sardinapalle *V* sard$\overset{a}{\text{i}}$nap$\overset{a}{\text{e}}$lle (*al. c.*) *P* | comitatis] hic prudentiae alias pulcritud *gl. R* 15 cinicus *V* 16 indusa *L* 17 cubila *L V? P?* cubilia *Daniel* 19 porticus· Inrecte ∞ M. Recte *Daniel* Tu recte *Orellius* in dextra. M. Recte *Klinkh. conl. p.* 34, 23 20 sygilla *P* 22 *Hoc etiam P* (Hoc etiam iam *C*) 24 tuam *p*

hac deambulatum ibo, illinc obseruabo atque ubi res uel ratio postularit, continuo hic adero. SYCOF. Nos quoque paululum istac secedamus, ne suspitionem improbitas paret.

QVEROLVS. SYCOFANTA. SARDANAPALLVS II 2

QVER. Noster ille qui mecum est locutus, nusquam apparuit neque aliquid subripuit intus. Iste plane homo non fuit. SARD. Hem ipse est. Vellem hercle *a*dire hunc hominem quem uidi modo. Ego magos mathematicosque noui, talem prorsus nescio. Hoc est diuinare hominem, non qualiter facere quidam risores solent. QVER. Hem quemnam diuinum isti esse dicunt? SARD. Sed hoc nouum est quod uidi modo. Vbi te aspexerit, primum tuo te reuocat nomine, dein parentes seruos atque omnem familiam exponet; quasi nouerit quid tota gesseris aetate quidue postea sis acturus, totum edisserit. QVER. Bellus hercle hic nescio qui est, non praetereunda est fabula. SYCOF. Quaeso sodes, adgrediamur hominem illum ratione qualibet. SARD. O me stultum atque ineptum qui non consului statim. SYCOF. Et ego hercle uellem, verum ut nosti non uacat. QVER. Cur non omnia *reco*gnosco? saluete amici. SYCOF. Saluus esto qui saluos esse nos iubes.

---

2 adero /// /// /// /// (SYCOF *erasum uidetur deestque eius oratio*) QVERVLVS (*sequitur lacuna* 24 *litterarum*) Noster ille *P* 3 suspicionem *V*.

8 audire ω adire *scripsi* | hunc *om.* *C* | uidi modo] uidimus *Rp* (m⁹ *pro* m̊ *legit librarius*) 9 noui] uidi *P* 10 qualiter /// facere (diu *er. uidetur,* facere *ni f. in ras.*) *P* 12 uidi modo] uidimus *Rp* 13 Vb[1] *P* | te uocat *P* 14 exponit *Daniel*[2] 15 gesseris *P* gesserit *LV?* 16 bellus] pro bono *gl.* *R* 17 qui/est (s *er.*) *L* qui est *VP* | es *Rp* est *om. Klinkh.* | preter ω eunda est *ex* eundae sit *L* | queso ω 19 O me *V* Oñe *LP*[1] | //stultum (di *er.?*) *P* | consilui *p* 20 Uirum *V* | uaçcat *V* 21 Oña *LV* Oñia *P* | agnosco ω *correxi* 22 esse *ss.* *P* | esse non p

QVER. Quid uos, secretumne aliquod? SARD. Secretum a populo, non secretum a sapientibus. QVER. De mago nescio quid uos audiui. SARD. Ita est, de nescio quo nunc sermo erat qui omnia diuinat. Verum quisnam ille homo sit nescio. QVER. Estne talis aliquis? SARD. Maxime ergo, Sycofanta, ut dixeram, per te tuosque mi sodes te rogo, ut illac uenias mecum una simul. SYCOF. Iam dudum dixi, ultro et libenter irem, si uacuum nunc esset mihi. SARD. Mane paulisper. QVER. Quaeso amice, ne te subripias tam cito, egomet quoque scire cupio, quisnam iste est, de quo sermo nunc erat. SYCOF. Edepol nescio, quid aliud mihi est negotii. Cognati atque amici iam dudum me expectant domi. SARD. Magna hercle hominis difficultas et persuasio. Neque nunc te amici expectant neque cognati. Paulisper mane. QVER. Quaeso amice, si mea non est odiosa societas, consulere uobiscum uolo. SARD. Vereor hercle, ne difficilem se nobis faciat, si plures uidet. SYCOF. Optime edepol. Ecce sodes comitem quaerebas, habes. Mihi molestus ne sies. QVER. Quaeso amice, si huic ita uidetur, *a*beat: nos illac una simul. SARD. Atqu*i* isto nobis est opus, quoniam hominem illum uidit et nouit bene. QVER. Iustum est, ut nobis hodie operam impendas, quoniam sic ratio expostulat. SYCOF. Immo hercle iste illum nouit melius atque ille hunc familiariter. QVER. Sed quaeso nunc uestram fidem, quisnam hic homo est, uel cuius loci? SYCOF. Quantum comperi, Mandrogerus uocatur, hoc scio. QVER. Attat pulchrum hercle nomen, iam hoc de

---

1 aliquod *LVP*[2] aliquid *P*[1]*Rp* 3 nescio quo *Klinkh.* 4 quisnam *ex* quidnam *L* 6 Maxime. Ergo *Grut.* 7 mi sides *P* | uenias *bis scriptum L semel VP*[1]*Rp* | metum *P* 9 nunc *pr. ss. L* 15 expectant amici *P* 16 mane paulisper *C* | amici *p* 17 ⊢odiosa *P* 20 sties *P* 21 habeat *ω* abeat *Pithoeus* | sumul *L* | .s. eamus add. *Rp* 22 atque *ω* atqui *Pithoeus* | isto *pr. ss. L* istå *P* 23 est∼ *L* 24 inp. *L* imp. *VP* 25 ist*e* (e *ex* a) *P* 28 hoc nescio *P* 29 *hercle om. Rp* | *hoc*] hinc *Canneg.*

magis existimo. SYCOF. Primum praeterita edicit. Si omnia cognoscis, tum de futuris disserit. QVER. Magum hercle hominem tu narras: et consuli hunc non placet? SYCOF. Volo equidem, sed paulisper non uacat. QVER. Age da operam amicis, nobis quoque similiter impera, si quid uoles. SYCOF. Habeo gratiam; quoniam istud uultis, fiat. Sed audite quid loquor: huius modi homines impostores esse. QVER. Hem sodes, ipsud uolebam dicere. Certe ferulas non habet neque cum turbis ambulat. SYCOF. Hahahe, tales hercle consulere hic deberet homo curiosissimus. SARD. Verbis quantum uult ille fallat, plus de nobis non licet. SYCOF. Si uobis ita uidetur, placeat, ut ego hominem scisciter atque ut omnia perquiram non uno modo. Si mihi ille de omnibus respondere potuerit, sciatis uere hunc esse diuinum uel magum. SARD. Dixisti optime, sed eccum ipse hac praeterit. ita ut uolui contigit. Quanta in ingressu grauitas, quanta in uultu dignitas? QVER. Adgrediamur hominem atque a publico seuocemus, ut secreto disseras.

QVEROLVS. MANDROGERVS. SYCOFANTA. II 3 SARDANAPALLVS

QVER. Salue Mandrogerus. MAND. Saluos esse uolo. QVER. Tu quoque incolumis esto sacerdotum

---

1 preterita *ω* 2 recognoscis *R* agnoscis *Orellius* somnia cognoscit *Scaliger* | Magum *LV?* Magnum *PR* 3 tu hominem *P* 4 non uacat] mane *P* 5 simileter *L* 7 q (d *supra*) *P* 8 inp. *LP?* imp. *V* | impostores] st *ex* rt *pr. c.* *V* | ipsud *VL*[2] ipsū id *P* ipsud *ex* ipuid *ni f.* *L* 11 hic *om.* *Rp* 12 de nobis] *gl.* pro in nos R contra nos *p* 13 placeat *P* | scisciter (e *ex* u) *P* 14 mihi *L* michi *P* m// (1 *supra*) *V* 16 esse hunc *Pp* | magnum *P* (et magum *C*) | SARD *in ras.* *V* | et cum *P* 17 preterit *ω* 20 disserat *L* disseras *VRp* disserant (v *supra*) *P* | *desunt nomina praeter* SARDANABALLVS (*sic*) *P* | SARD.] *litt.* *A syllabae* DAN *in ras.* *V*. 21 Saluos esse uos uolo *C Rp at* uos *pr. ss.* *P* 22 *post* uolo *uersus dimidia pars usque ad marginem* textu caret P | incolomis PR.

maxime, quoniam laudaris ac diligeris plurimum merito tuo. SYCOF. Scin tu Mandrogerus, quid ex te uolumus noscere? MAND. Quaenam? fortasse noui. SYCOF. Consulere de quibusdam uolumus et cognoscere tuam insignem sapientiam. MAND. Non equidem constitueram, sed quoniam ita uultis, consulite, ut respondeam. SYCOF. Quaesumus, ut libenter nobis operam tuam impendas. Prolixa nunc disceptatione opus est. MAND. Dicite quid uelitis. SYCOF. Primum ut exponas quaesumus, quae sunt optima sacrorum genera uel cultu facilia. MAND. Duo sunt genera potestatum: unum est quod iubet, aliud quod obsecundat: Sic reguntur omnia. Praeclarior maiorum potestas, sed minorum saepe utilior gratia. Verum de maioribus neque mihi dicere neque uobis audire est utile. Itaque si et inuidiam et sumptum euitatis, sperate ab inferioribus. SYCOF. Quaenam ista sunt obsequia, quibus obsequi nunc oportet? MAND. Dicam celeriter. Tria sunt in primis: planetae potentes, anseres importuni et cynocefali truces. Has tu effigies omnibus in fanis et sacellis si intueri uel placare potueris, nihil est obstare quod possit tibi. SYCOF. Illosne quaeso tu mihi planetas loqueris, numeris qui totum rotant? MAND. Ipsos nec uisu faciles nec dictu affabiles, atomos in ore uoluunt, stellas numerant, maria aestimant, sola mutare non possunt sua. SYCOF. Egomet audieram, quod ipsi omnia gubernarent. MAND.

---

2 uolumus *R* 3 noscere] no *pr. ss.* *P* | Quaedam *Rittersh.* 8 inpendas *LP* imp. *V* | nunc] ñ *R* | ȯpus discėptatione ėst *L* | disceptione *C* 9 Primũ/ (s *er.*, ũ *ex* u *pr.*) *L* 11 facillima *p* 13 *s.* Praeclarior — gratia *f* 18 "nunc 'obsequi *V* 19 importuni *LV* inportum (*sic*) *P* 20 cinocefali *LP* | effugies *L* effigies *VP* 21 intueri (ri *in lacuna 4 litterarum*) *V* intueare *LP?* *unde* inturare *Danaeus* mitigare *Daniel* | placere (a *ss.*) *P* 25 in orbe *Canneg.* 26 estimant *VP* | sola ////// mutare (mutare *bis fuisse scriptum uidetur*) *P* 27 *gubernare ω correxi*

Hahahe, hic si aliquid gubernar*i* censes, nescio ubi naufragium dixeris. Vbi rerum omnium penuriam esse norunt, illic homines congregant. Summa est medella, uicissim alia ut euer*r*ant loca. Messes hac atque illac transferunt diris tempestatibus omnesque fructus paucorum improbitas capit. SARD. Nonum tibi est transferri messes? MAND. Istis licet rerum omnium species atque formas ut libuerit uertere. Sed quot gradibus et transfusionibus? aliud ex alio iubent. Triticum ex uino subito fieri uideas, uinum ex tritico. Iam flaua seges hordei facile efficitur ex quouis titulo et nomine. Mortales uero animas siue inferis siue superis addere nullus labor. SARD. Vides ergo tam potentes placari oportere? MAND. Hahahe, paucis hoc licet, sacraria istaec nimis superba sunt et sumptuosa maxime: si obaudire uultis, exiguo uotum soli sacello soluite. SYCOF. Et oracla istaec ubinam specialiter sunt expetenda? MAND. Vbi libet, hac atque illac, sursum deorsum, in terra in mari. SYCOF. Et quisnam infelix deprehendere aut adire possit haec tam uaga sidera? MAND. Adire *non* facile est, abire impossibile. SYCOF. Quam ob rem? MAND. Mysteria sunt in aditu diuersa et occulta, quae nos soli nouimus: Arpyiae, cynocephali, furiae, ululae, nocturnae striges. Absentes hydris congregant, praesentes uirgis submouent. Ita

---

3 non regant *L* non regant (.n. ss.) *P* ñ regant congregant (*posterior uox pr. del.*) *V* congregant *Rp* 4 medela *PR* | euertant *VP* euertat *L* eve(h)rrant *Daniel*[2] | ac *P* 8 Sed] SARD. *ss. P* | quot *VP*[2]*R* quod *LP*[1] 9 *interrogandi nota erasa V* | aliud] MAND. *ss. P* 15 sumptuosa· Maxime si ω *post* maxime *dist. Klinkh.* 17 SYCOF. Et] Et *er. P* | oracla *VP?* oracl'a *L* oracula *C* | istaec] ista// *P* | spetialiter ω 18 expetenta (*ss.* d) *V* 19 in terra *om. P* | et in mari *p* | Ecquisnam *Grut.* 20 uaria *uulgo* 21 facile ω difficile *Klinkh. propter p.* 30, 1. *ego* non *addidi* 22 auditu *P* 23 Arpigiae *VP* Arpigae *pr. c. L* 24 cynocephali] capripedes al. in ras. V ubi *sequitur lacuna 3 litterarum*

neque abesse licitum est nec adire tutum. Turbas abigunt et turbas amant. Quid plura qu*aeris*? Si te numina diligunt, ne tu quicquam hinc noueris. SYCOF. Atqui sacerdos noster, mysterium hoc iam displicet. De secundo illo genere anserino edissere atque expone, si quid est boni. MAND. Isti sunt qui pro hominibus perorant ante aras atque altaria, quibus cygnea sunt capita et colla. Reliquias edere mensarum solent. Isti sunt ariolorum longe fallacissimi, tantum est, quod uota hominum interpretantur et *u*ale precemque dicunt, sed responsa numquam eli*ci*unt congrua. SARD. Hosne tu olores esse narras? ego in sacellis proxime anseres inspexi multos, neminem uidi cygnum. magnis gutturibus capita attollunt, alas pro manibus gerunt. Primum inter sese linguam trisulco uibrant sibilo. inde ubi sonuerit unus, cuncti alas quatiunt diris cum clangoribus. MAND. Non paruo explentur isti. Panem neque nouerunt neque uolunt, hordea insectantur fracta et madida, spicas nonnulli uorant. Quidam etiam polenta utuntur et carne iam subrancida. SYCOF. En sumptum inanem. MAND. De istis quondam magnus. dixit Tullius: „Anseribus cibaria publice locantur et canes aluntur in Capitolio.“ SYCOF. O genus hominum multiforme et multiplex! his egomet fuisse arbitror matrem

---

1 licitum] est *om. p* | a//dere (*u er.*) *P*   2 Turbans P^1 | Quid plura querole? ω Querole *del. Klinkh.* (*uid. infra*), quaeris *ego*   3 ne/ (c *er.*) *P* | quicqua*m* (c *et* m *al.*) *V* | hinc *al. ss. P*   4 Atq; *P*   7 p/erorant (h *er.*) *P* | antae *P*   8 colla & capita (*pr. c.*) *L*   10 male *libri* uale *Scaliger*   11 eligunt *libri* eliciunt *Canneg.*   15 lingua[s] (*al.* s *ss.*) *V* lingua *p* | sybilo *L*   16 *s.* Plautus in Querulo de anseribus: Cuncti — clangoribus *Seruius ad Vergil. A. III* 226 | sonuerit///unus (son *er.*) *P* | qua*t*iunt (t *pr. m.*, *in locum* s *erasi*) *L* | cum] con *V* | cla[n]/goribus (s *er.*) *P*   18 f[r]acta *P*   21 ia[n]nem *P*   22 Anseribus — Capitolio: *Cicero pro S. Roscio c. XX* § 56 | collocantur *P* | *ca/nes (r er.) V*

Circen, Proteum patrem. SARD. Edepol neque isti placent. Cynocefalos nunc expone, si meliores putas. MAND. Isti sunt, qui in fanis ac sacellis obseruant uela et limina, quibus a pectore capita sunt canina, alui *obesi*, pandae manus: aeditui custodesque istos Hecuba quondam, postquam uere facta est canis, Anubi nupta nostro latranti deo, omnibus templis ac delubris semper denos edidit. Sic a pectore biformes, infra homines, sursum feras. Itaque ubi ignotus precator templa petierit, hinc atque hinc multisono cuncti latratu fremunt. Vt adea*s*, tantum dabis, ut perorare liceat, multo plus dabis. Mysterium de religione faciunt et commercium. Quae communia sunt et gratuita, uendunt foris. Istis omnibus litandum: si paruo nequeas, at quanti queas. Respicite ad homines potestatesque uestras et nobis ueniam date mihique credite: deus facilius aditur quam pro*b*e cogn*osc*itur. SYCOF. Actum est neque istos uolo, nihilque inter omnia quãe narrasti improbius puto. SARD. Felices uos qui non cynocefalos pertulistis. Ego autem ipsum uidi Cerberum, ubi, nisi ramus aureus adfuisset, Aeneas non

---

1 circien *p* | protheum ω | patrēm prōtheum *L* 2 pla^{n}cet (*pr. c.*) *L* 4 et] ad *Canneg.* 5 alui des ω aluides *uno uerbo C* alui densi *R* aluidens i *p* albi dentes *Rittersh.*, alui grandes *Daniel* auidae et *uir doctus ap. Daniel.* aluipedes *Koen.*, alipedes *Canneg.*, alui obesi *scripsi* | *pro* pandae *al. in ras.* curuę *habet V* | aedituos *Canneg.* 6 ecuba ω | an^{ubi} (ubi *ss. al.*) *V* 7 latra^{n}ti (*al. c.*) *L* 8 sep *R* | denis (*pr. c.*) *L* 9 homimes *L* | ign^{u}otos *P* 11 orare *P* 13 commertium *L* | cõmmunia (o *ex* u) *P* 15 at *L* ut *VRp* aut *P* 16 mihi (*om.* que) *C Rp* 17 facili/us (f *er. P* | aditur] acbtur *P* (acbutur *C*) | prole *LV* prolem *P* | cognitur ω | prole cognoscitur *Daniel* probe c. *Anonymus Leid. n.* 501 probe colitur *Daniel*[2] aditur, Querole, quam cognoscitur *Scaliger* proles cognoscitur *Canneg.* pro te *uel* pro re cogitur *Klinkh.* quam pro templis ianitor *Lennepius* pro lite cognitor *Wernsdorfius* 18 istum *p* 19 potō *L* | Felices] *Mandrogero tribuit Klinkh.* 20 cinoce falsos *P* | uidere malim *Canneg.* 21 *Vergili* A. VI 406.

euaserat. SYCOF. Quid de simiis? MAND. Istae sunt quae futura scribunt, gesta quae uos dicitis, hominumque fata leuibus uoluunt paginis. Non quidem periculosa haec animalia, sed molesta atque improba. Quas illic sannas, quos corymbos uideas, si nummos asperseris? Nam si insuper nuces et sorba dederis, omnem p*o*p*e*llum ceperis. SYCOF. Arpyias quaeso praeteristi quae semper rapiunt et uo*r*ant. MAND. Istae sunt quae uota hominum obseruant atque honores numinum. Non solum sollemnia, uerum etiam extraordinaria requirunt et parentum debita. Si aliquid ad diem praesentatum non est, cum tormentis exigunt. Hac atque illac totum per orbem iuxta terras peruolant. Digitos ad praedam exacuunt curuis timendos unguibus. Semperque mensis aduolant, quod contingunt, auferunt, quod relinquunt, polluunt. Istaec prodigia alere quam nosse malo. Sed neutrum placet. SARD. Noctiuagas etiam praeteristi, celeres, capripedes, hirquicomantes. MAND. Innumerabilia sunt haec prodigia, sed ignaua et uilia. Solum hoc est quod secuntur atque obseruant unice Panem deum. SYCOF. Omnia sacra tute ipse improbasti: quaenam igitur praedicas? MAND. Quoniam simpliciter interrogastis, scitote inter istaec omnia nihil esse melius, quam ut aliqui fato nascatur bono. QVER. Et ita suspicamur.

---

1 simiis] sim' *P* 2 gestaque quac *Canneg.* 3 paginis *bis V* 5 illac *P* | corimbos *P* colymbos *.i.* *κυβιστεύματα*, *saltationes Scaliger* ronchos *ATurnebus* | nummos non asp. *ω* non *del. Klinkh.* 7 pupillum *ω* popellum *Canneg.* | Arpigias *L* Arpygias (gias *al. m.*) *V* Arp///gias (hi *er.*) *P* | queso *P* 8 uolant *ω* uorant *Klinkh.* 9 h numinum *P* 10 sollempnia *P* .i. consuetudinarios *gl. R* 11 debitū L^1 12 pres. *ω* 13 iuxta//terras *P* 14 predam *ω* | exa$\overset{c}{g}$uunt *P* 16 Istahec *PRp* 17 alere] ualere *C* 18 Noctiuagos *CRp* | Noctiuagas // preteristi (etiam *om.*) *P* | preteristi *ω* | celeres] & *ss. P* 20 sequuntur LV^2 secuntur V^1P 21 deum] dm̄ *ω* domini *Daniel* | atque *ss. P* 23 predicas *ω* | MAND *om.* P^1 | interrogasti *C* 24 *ista* hec *PR* | omnia *V*

Sed fatum ipsum qualiter tandem coli uel propitiari potest? MAND. Dicam: genii sunt colendi, quoniam ipsi decreta fatorum regunt. Isti sunt placandi atque exorandi simulque, si qua intra aedes latet, mala fortuna uincienda atque exportanda est. QVER. Pulchre edepol doces, sed ut facilius nunc sequamur omnia, da nobis experimentum tuae potestatis et sapientiae. quoniam ea quae noueras narrasti, nunc, si potes, ea quae nescis dicito. MAND. Non equidem ex integro fieri istud potest. Tamen accipite pauca de quibus intellegatis cetera. Certe egomet neque mores neque facultates uestras didici. SARD. Certum est. MAND. Tu Sardanapalle pauper es. SARD. Agnosco, uerum tamen uereor, ne plures hoc sciant. MAND. Humili loco natus. SARD. Ita est. MAND. Ideo tibi contra regium nomen datum est. SARD. Ita aiunt. MAND. Homo es uorax, petulans et calamitosissimus. SARD. Eho Mandrogerus, numquidnam hoc sum precatus, ut uitia enarres mea? MAND. Mentiri mihi non licet. Estne adhuc quod narrare me uelis? SARD. Vtinam ne istaec quidem de me locutus esses! si quidem ulterius, haec amicis dicito. SYCOF. Ego te Mandrogerus hoc exoro, futura nunc mihi ut enarres, et ea tantummodo quae sunt bona. MAND. Ego non possum nisi a capite exponere. Tu Sycofanta nobili et claro natus es loco. SYCOF. Ita est. MAND. Ab initio nequam. SYCOF. Etiam hoc confiteor, manet. MAND. Damna te premunt. SYCOF. Verum est. MAND. Periculum saepe tibi incumbit igni ferro flumine. SYCOF. Pulchre edepol om-

1 coli] *in ras.* colt *P* (coli uel *om. C*) 5 uinciendu *P* | export.] ex *al. ss. P* | *post* est *rasura P* 9 nescitis P^1 11 intellegatis VLP^2 intellegas L^1 | caetera *LP* 13 sardinapalle *VP* | Veruntamen *L* 14 sciat *p* 15 contra] .i. per contrarium *gl. L* 17 calamita/sissimus (s *post* a *er.*) *P* | Heo *LP* Eho *V* 18 suprecatus *P* 19 non *om. P* | Estne *VR* Esne *LP*? 20 adhuc aliquid quod *Rp* | ista et *LV* ista hec *P* 21 si quid u. hoc *Canneg. f.* si quid est 27 Dampna P 29 fero (al. c). V

nia narrauit quasi qui mecum uixerit. MAND. Datum tibi est de proprio nihil habere. SYCOF. Intellego. MAND. Sed de alieno plurimum. SYCOF. Iam istud nobis sufficit. Nunc illud te quaesumus, ut etiam huic responsa tribuas homini minime malo. MAND. Ita fiat. Heus tu amice, tun Querolus diceris? QVER. Di te seruent, ita est. MAND. Quid horae nuncupamus? SYCOF. Inter sextam et tertiam. MAND. Nihil fefellit, de clepsydra respondisse hominem putes. Hem quid igitur? Mars trigonus, Saturnus Venerem respicit, Iuppiter quadratus, Mercurius huic iratus, sol rotundus, luna in saltu est. Collegi omnem iam genesim tuam Querole. Mala fortuna te premit. QVER. Agnosco. MAND. Pater nihil reliquit, amici nihil largiuntur. QVER. Verum est. MAND. Vis totum audire? Vicinum malum pateris, seruum pessimum. QVER. Agnosco omnia. MAND. Vis et nomina seruulorum tibimet etiam nunc eloquar? QVER. Audire cupio. MAND. Seruus tibi est Pantomalus. QVER. Verum est. MAND. Est alter Zeta. QVER. Manifestum est. SYCOF. O sacerdotem diuinum. MAND. Visne adhuc amplius? scisne a me domum tuam ignorari? QVER. Maxime. MAND. Porticus tibi est in dextra, ut ingrediaris, sacrarium e diuerso. QVER. Ita sunt omnia. MAND. In sacrario tria sigilla. QVER. Verum est. MAN. Tutelae unum, geniorum duo. QVER. Iam iam comprobasti potestatem

---

6 heus te *R* | tuǹ *L* tun *V* tu/ *P* ne (*om.* tu) *Rp* 7 dii ω | QVER. Dii te — nuncupamus? MAND. Inter — tertiam. SYC. Nihil — putes QVER. Hem q. igitur? MAND. Mars *etc. nescio quis in Danielis ed. altera* | orae *p* 8 sextam] secundam *Daniel marg.* | tertiam] septimam *Klinkh.* | MAND. Nihil *VPR* QVER. Nihil L^1 *Queroli nomen erasum* L^2 9 cleps.] horologium aquaticum *gl. R* | hòminem respóndisse *L* 10 *sqq.* Mars — saltu est *et* Mala — premit *Luitprandus Antapod. I c.* 11 11 iupiter *P* | huic] tibi *Liutpr.* 13 te premit] tepnit *L* 14 reliquid *P* 17 seru.] famulorum *Rp* 20 Geta *Daniel hic et infra* 23 ut] unde *Canneg.* 26 iamiam] iam *CRp* „*f. iam tuam*“ *Daniel in L adnotauit*

ac disciplinam. nunc remedium promito. MAND. *Ti*bi celeriter consuli potest et sine sumptu ac mora. Sacrarium certe solum ac secretum est. QVER. Ita. MAND. Certe nihil est illic conditum. QVER. Nihil praeter sigilla. MAND. Sollemnitas quaedam ibidem celebranda est, sed religio tecum omnes exclusit foras. QVER. Vt libet. MAND. Religio per extraneos celebranda est. QVER. Ita fiat. MAND. Se*d* quosnam possumus nunc inuenire tam cito? optimum erat atque oportunum, isti si uellent operam nunc tibi dare. QVER. Quaeso amici, officium nunc et religionem impendite. Ego quoque, si opus fuerit, uobis operam praestabo meam. SYCOF. Nihil quidem istinc nouimus, sed si ita facto opus est, fiat. SARD. Inhumanum est uotis operam denegare. MAND. Bene dicitis, ambo estis boni. QVER. Pro nefas, mene quasi ex consilio nunc solum fore. Hem Pantomale, celeriter iam nunc peruola et arbitrum uicinum nostrum, ubicumque iam nunc reppereris, usque ad nos pertrahe. Sed noui egomet te: Vade iam nunc et cauponibus tete hodie colloca. MAND. Nescis Querole factum ac decretum mo*u*entis rei? QVER. Quid igitur? MAND. Hora est synastria, istaec mihi placet. Nisi iam nunc aliquid geritur, frustra huc uenimus. QVER. Eamus igitur intus. MAND. Tu praecede, nos tecum s*i*mu*l*. Hem quod exciderat: Estne

---

1 promitte *C* | Vbi ω Tibi *Daniel* 3 Itast *Canneg.* 4 illi *L* illic *VPRp* | preter *LP* 5 Sollempnitas *P* 6 sed — excludit *in ras. P* | excludit *PRp* 7 est] ē *al. V* 8 Si *LP? V*² Se *V*¹ Sed *scripsi* | quos iam *Canneg.* Si quos nunc possimus *Klinkh.* | nunc *ss. P* 9 tam cito *in ras. P* | oport. ω 11 impendite· Ego *(arculo pr. m. coniuncta uerba) L* 14 In^h^umanum *(h al. ss.) V* 15 naegare *P* 16 nunc *VPR* non *L* 17 patomale *P* | nunc iam *P* | arbitrum] iudicem *gl. R* 18 repper^re^is *(pr. c.) L* 20 Nescio *P*¹ 21 factum *V* fatum *Daniel* | ac decretum *ss. P* | monentis rei ω momentis regi *Pithoeus* .i. imminentis *gl. Rp* mouentis *scripsi* 22 constellationaria *gl. R* | Synastria istaec *Pithoeus coniunxit* | Ista hec *PR* 23 placent *P* 24 intus (intu *in ras.*) *P* | precede L 25 sumus ω correxi

aliqua tibi arcula inanis? QVER. Non una quidem. MAND. Una tantum est opus, in qua lustrum illud exportetur foras. QVER. *E*go et claues largior, ut inclusa excludatur calamitas. MAND. Omnia sunt peracta, quod bonum faustum felixque sit huic domui. Nos praesto sumus.

II 4 PANTOMALVS SERVVS

PANT. Omnes quidem dominos malos esse constat, et manifestissimum est. Verum satis sum expertus nihil esse deterius meo. Non quidem periculosus ille est homo, verum ingratus nimium et rancidus. Furtum si admissum domi fuerit, execratur tamquam aliquod scelus. Si des*t* tui aliquid, uide *u*t continuo clamat et maledicit quam male. Sedile mensam lectum si aliquis in ignem iniciat, festinatio nostra ut solet, etiam hinc quaeritur. Tecta si percolent, si confringantur fores, omnia ad se reuocat, omnia requirit. hercle hic non potest ferri. Expensas autem rationesque totas propria perscribit manu. Quidquid expensum non docetur, postulat reddi sibi. In itinere autem quam ingratus atque intractabilis. Quotiens est autem antelucandum, primum uino, dein somno indulgemus: hinc primum est iurgium. Post autem inter somnum et m*o*tum necesse est, ut sequantur plurima: Turba trepida, perquisitio iumentorum, custodum fuga, mulae

---

2 opus// in *P* 3 QVER / Ergo *P* | Ergo ω *corr. Daniel* | in clausa *P* 4 parata *Grut.* 5 sit. huic d. nos *R* 7 PANT. Omnes *V* PANT. *om. LP* 8 expertus//nichil (st *er.*) *P* 11 fuerit domi *Rp* 12 destui *L* de | stui *V* destitui *PRp* destrui *Daniel* | uideat ω uiderit *Rp* | si dest tui aliquid, uide ut *scripsi* 14 in inignem *P* 15 quaeritur queritur *LP V* | percolent] .i. si pluuia transfundantur
n r
P | confringatur *(pr. c.) L* 17 ferri *in ras. P* feri *V* fieri *p* | Expænsas *L*[1] 18 proprias *ss P* | quidquid *V* 20 est *al. ss. P* | .i. ante lucem surgendum *gl. R* 23 metum ω temetum *Daniel* motum *Klinkh. et Wernsd.* 24 trepidatio *Rittersh.*

dispares, iuncturae inuersae, mulio nec se regens: h*inc* *ru*rsus noua in itinere culpa. Quando autem alius f*ac*it it*er*, paulisper patientia totum istud emendat *et* mora. At contra Querolus causam ex causa quaerit, aliud ex alio ligat. Moueri inutile carpentum non uult neque animal debile: continuo *con*clamat: „Quare istud non suggessisti prius?“ quasi ille prius uidere hoc non potuerit. O iniqua dominatio. Ipse autem si culpam fortassis aduertit, dissimulat et tacet et tum litem intendit, quando excusatio nulla iam subest, ne postea succurrat illud: „iam uolebam facere“, „iam uolebam dicere“. iam, quotiens ultro citroque extrudimur, necesse est remeare ad diem. Atque, ut agnoscatis penitus artem hominis pessimi, unam semper ultra iustum nobis largitur diem, ut ad praescriptum reuertamur. Nonne iste irarum causas quaeritat? Nos autem semper quicquid libet, aliud alio fuerit tempore, illam nobis specialiter diem tribuimus qua redituri sumus: Itaque dominus, qui falli sese non u*o*lt neque decipi, quem Kalendis uelit adesse, redire iubet pridie. Illud autem quale est, quod temulentum execratur atque agnoscit quam cito? modum qualitatemque uini in uoltu et labiis primo conspectu uidet [falli se pror-

---

1 *i*nuersae (i *in ras.) P* | nec mulas nec se *Orellius* | huic rei prorsus *ω* hinc rursus *Klinkh.* 2 itiner*e* (e *in ras.*) *P* | aliud fuit. sit *ω* fit *uulgo* alius facit iter *Klinkh.* 3 et *om. ω add. Klinkh.* 5 litigat *Canneg.* | moueri *uel* nouare *Rittersh.* 6 continuoque clamat *ω correxi* 8 O iniqua] O q (u ss.) seua *(in ras. excepta* ua *syllaba) V* 9 tum] cum *p* 10 litem intendit] licet tendit *P* 11 iam uolebam dicere *om. P* 14 artem *VP* . . . em *L euanuerunt priora*, ar *adscripsit m. s. XVII*, uel mentem *Daniel* 15 largiter (u ss.) *P* | causas *om. P* 16 quaerit *P* 17 quicquid] quic *in ras. P* (quidlibet C^2) 19 simus *p* uult *ω* 20 *post* pridie *lacuna sex litterarum extremo in uersu V* 21 quale *om. P* | temòlentum (v *pr. ss.*) *V* | exsecratur *P* 23 uultu *ω at* o *ex* u *pr. L* | *s.* Falli — solent uncinis inclusit *Klinkh.* | se *ss. P*

sus non uolt neque circumueniri, ut solent]. Quisquamne huic possit bene aut seruire aut obsequi? calidam fumosam non uolt neque calices unguentatos. Quaenam hae sunt deliciae? urceolum contusum et infractum, *oe*nophorum exauriculatum et sordidum, ampullam truncam *r*imosamque de*ps*t*i*s fultam cerulis non simpliciter intuetur: bilem tenere uix potest. Iam excogitare nequeo, quid sit quod tam prauis placere possit moribus. Vinum autem corruptum tenuatumque lymphis continuo intellegit. Solemus etiam uinum uino admiscere: Numquid adulteri*n*um dici hoc potest, cum lagoena uetere castrata suco rursus completur nouo? Etiam hoc Querolus crimen indignum putat et, ut est nequitia, suspicatur hoc statim. Ipsum etiam pauxillum argenti leuibus t*u*nsum tympanis limari commutarique semper credit, quia factum est semel. Quantula est autem discretio? In argento certe unus est color: Nam de solidis mutandis mille sunt praestigia. „Muta remuta“ facimus, et hoc mutari non potest. Has saltem distingui non oportet tam gemellas formulas. Quid tam simile quam solidus solido est? Etiam hic distantia quaeritur in auro: uoltus, aetas et color, nobilitas, litteratura, patria,

---

1 uolt *LVP* uult R | circumuerit *(al.* niri *ss.) P* 3 uolt] o *ex* u *pr. L* | ul' patenam *mg. al. add. P* 4 contunsum *C* 5 ynoforum *ω* 6 limosam *ω correxi* | densis *ω correxi* 7 bilem] .i. amaritudinem fellis *gl. R* 9 moribus possit *Rp* | Vnum *LV?* Vinum *P* 11 Nunquid *V* | adulterium *ω correxi* | hoc *om. C* 12 lagena *R* | suco///rus' (r *al. ss.*) *P* | suco] .i. uino *R* sacco *Rittersh.*: *sic Plinius XVIIII 53* inueterari uina saccisque castrari, *item XXIII 45 XIIII 138* 13 conpl. *V* | hoc *om. P* | crimen (ri *in ras.*) *P* 14 & ut *LV?* & *om. P* 15 paxillum *L* | tensum *ω* tunsum *Wernsd.* | tĩpanis *P* triumphanis (*gl.* .i. foliis) *Rp* 18 solidis] .i. nummis uel denariis *R* | millae *L* 19 mutare muta *p* | facimus] .i. dicimus *gl. R* facinus *Canneg.* | et *hoc] .s. argentum R* 20 saltim *V*[1] saltem *LV*[2]*P* | portet *P* 23 *uoltus] o ex* u *pr. V* | color] or *ex* ur pr. L

grauitas usque ad scriptulos quaeritur in auro plus quam in homine. Itaque ubi aurum est, totum est. Hoc ante Querolus ignorabat, sed mali perdunt bonos. Ille autem arbiter, ad quem nunc eo, quam sceleratus est homo! seruis alimenta minuit, opus autem plus iusto imperat. Inuerso hercle modio si liceret, turpe eliceret lucrum. Itaque si quando isti casu uel consulto se uident, tunc inuicem sese docent. Et tamen hercle, ut omnia dicantur: si necesse est, malo meum. Adhuc ille noster qualiscumque est, tamen auarus non est in suos. Solum illud est quod nimium crebro uerberat semperque clamat. Itaque illis ambobus deus iratus sit. Et non sumus tamen tam miseri atque tam stulti, quam quidam putant. Aliqui somnulentos nos esse credunt, quoniam somniculamur de die. Nos autem id facimus uigiliarum causa, quia uigilamus noctibus. Famulus qui diurnis quiescit horis, omni uigilat tempore. Nihil umquam melius in rebus humanis fecisse naturam quam noctem puto. Illa est dies nostra; tunc aguntur omnia. Nocte balneas adimus, quamuis sollicitet dies. Lauamus autem cum pedisequis et puellis: nonne haec est uita libera? luminis autem uel splendoris illud subornatur, quod sufficiat, *non* quod publicet. Ego nudam teneo, quam domino uestitam uix uidere licet. Ego latera lustro, ego effusa capillorum metior uolumina, adsideo am-

---

1 scripulos *C* 3 querulus *L* | Sed et mali *C* 5 mi/nuit (i *ex* u) *L* 6 sçi *P* | liceret *ω* $\overset{.e.}{\text{liceret}}$ *P* eliceret *Daniel* 7 casu] a *ex* u *L* 12 uerberat *ex* uerberett *pr. L* 13 s$\overset{u}{\text{i}}$mus (*pr. c.*) *L* | atque stulti (tam *om.*) *Rp* 14 somnulentos *ω* somnolentos *R* 17 n$\overset{o}{\text{a}}$ctibus (*pr. c.*) *V* | Eos qui de nocte uigilant non est mirum Et de die somniculari *f* 18 tempore (*om.* omni) *Klinkh.* | unquam *V* 21 lauamur *Rp* 22 pedissequis *LP?* pedisequis *V* 23 plendoris *L* | quod *ω* non quod *Rp* 24 plublicet *L* 25 domino] domi *P* 26 effossa *Rp* | adsideo//ampl. *P*

plector, foueo foueor: Cuinam dominorum hoc licet? illud autem nostrae felicitatis caput, quod inter nos zelotypi non sumus. Furta omnes facimus, fraudem tamen nemo patitur, quoniam totum hoc mutuum est. Dominos autem obseruamus atque excludimus, nam inter seruos et ancillas una coniugatio est. Vae illis apud quos domini uigilias multam in noctem protrahunt. Tantum enim seruis de uita abstuleris, quantum de nocte abscideris. Quanti sunt ingenui, qui transfigurare sese uellent hoc modo, mane ut domini fierent, serui ut uespere. Numqu*idn*am tibi Querole opus est, ut, cum istaec omnia, nos exercere tu*a*, ut tributum, cogites? Nobis autem cotidie nuptiae natales, ioca dibacchationes, ancillarum feriae. Propter hoc quidam nec manumitti uolunt. Quis enim tantam expensam tantamque impunitatem praestare possit libero? sed nimium hic resedi. Meus ille credo iam nunc clama*b*it, ut solet. Fas erat me facere quod praecepit, id est ut ad sodales pergerem. Sed quidnam hic fiet? accipienda et mussitanda iniuria est. Domini sunt, dicant quod uolunt; quam diu libuerit, tolerandum est. Di boni numquamne indulgendum

---

3 zelotipi *ω* 4 partitur *p* 4 obseramus ***Rittersh.*** | excludimur *p* 6 seruos] o *ex* u *pr. L* | Ve *LP* 9 quanti enim sunt *Rp* | ingen[v]ii *P* 11 ut/uespere (s *er.*) *P* | uesperi *R* | numquam *libri* Numquidnam *Orellius* Numquid *uel* Namque *Klinkh.* 12 ut cum] tecum *Daniel* cum *om. Rp* | ista hec *Rp* | exercemus *Daniel in L adscripsit* | tu aut *LV* tu aūt *PR* 13 tu attributum c. *Klinkh.* tu ad tributum c. *Daniel l. l. et in notis* tu tantum tr. c. *Wernsd. alia uid. ap. Orellium* ut, cum istaec omnia (*sc.* exercemus), nos exercere tua ut tributum (*sc.* est) cogites ***scripsi*** | cog[e]itas *P* 14 iocandi bacch. *p* dibac[h]ationes (h *al.*) *V* dibatc[h]ationes *P* dibach. *L* | Propter *om. P* 15 „in hoc loco parum quid deest“ *p* | Qui[s] (s *al. ss.*) *V* 16 inpun. *P* 18 clamauit *ω* clam. *ex* clem. *pr. L* clamabit *Daniel* | qđ. [p̄]cępit (*pr.* p *ss.*) *L* 19 id est] iđ *P* 22 dii *ω* | boni *ex* bona *L*

est mihi quod dudum peto, ut *d*ominus ille durus et dirus nimis a*gat*. ex municipe aut ex togato aut ex officii principe? quam ob rem istud dico? quia post indulgentiam sordidior est abiectio. Quid igitur optem, nisi ut faciat ipse, quod facit? Viuat ambitor togatus, conuiuator iudicum, obseruator ianuarum, seruulorum seruulus, rimator circumforanus, circumspectator callidus, speculator captatorque horarum et temporum, matutinus meridianus uespertinus. Inpudens salutet fastidientes, occurrat non uenientibus utaturque in aestu tubulis angustis et nouis.

MANDROGERVS. QVEROLVS III 1

MAND. Depone ab humeris Querole pondus tam graue. satis factum est religioni, quod tute ipse malam fortunam portasti foras. QVER. O Mandrogerus, fateor, numquam fieri posse hoc credidi. Potentiam tuam et religionem ipsa res probat. Arcula istaec iam dudum, ut a me introlata est, quam leuis mihi soli fuit, et nunc quam grauis est duobus? MAND. Nescis nihil esse grauius fortuna mala? QVER. Edepol noui et scio. MAND. Di te seruent homo, mihi ipsi hoc praeter spem uenit, quod laudas modo. Nullam umquam domum sic purificatam retineo. Quicquid erat calamitatis egestatisque, inclusimus. QVER. Miror hercle unde pondus? MAND. Enarrari subito hoc non potest; ceterum solet euenire, ut istaec ca-

---

1 ut oms̃ *L* ut // m̃s *V* ut m̃s *PRp* ut omnis *Daniel* ut dominus *scripsi* | et dirus] sit diues *Canneg.* 2 aut ω agat *Klinkh.* 3 illud *Rp* 5 *an* patiatur? | ipse *om. p* 6 iudic/um (i *er.*) *P* 7 circumspector *C* 8 spectator *P* (*ubi* t *pro* l' *positum suspicor*) | capitor V^1 9 Inp. *LV?* Imp. *P* | salutat *L* 10 fastidiantes *L* | non] non in *P* | utatorque *P* ‖ *solum* MANDROGERVS *P* | *post* QVERVLVS *interstitium X litterarum V* 15 Nunquam *V* | hoc *al. ss. P* 16 istaec (h *al. ss.*) *P* ista haec *R* 20 Dii *VP* Di *L* | preter ω 21 spem] τp̃r *P* | uenit *ex* euenit *factum uidetur L* 23 includimus *P* 25 caeterum *L* | ista hec *P* ista hęc *R*

lamitas moueri multis non possit iugis. Iam istinc. Ergo ministri nunc mei lustrum istud in fluuios dabunt. Tu autem monita quae iam nunc dabo sensibus imis cape: Mala haec fortuna quam abstulimus redire temptabit domum. QVER. Nec di sinant, una sit illi istaec et perpetua uia. MAND. Triduo ergo istoc periculum tibi est, ne haec ad te redire temptet res mala. Tu igitur uniuerso hoc triduo domi clausus esto nocte ac die. Nihil de domo tua for*as* nunc dederis nihilque intra aedes recipias. Vicinos cognatos amicos omnes tamquam profanos respue. Ipsam bonam fortunam clamantem pulsantemque hodie nemo audiat. Exacto autem hoc triduo illud domi non habebis, quod ipse ex ipsa excluseris. Abi ergo intus. QVER. Ego uero ac libens, dum tantummodo inter me ac fortunam meam solum paries intersit. MAND. Celeriter h*i*nc *te* abige. Hem Querole fortiter claude nunc fores. QVER. Factum est. MAND. Seras et catenas adhibe. QVER. Tamquam pro memet fecero.

III 2 MANDROGERVS. SYCOFANTA. SARDANAPALLVS

MAND. Pulchre edepol res processit. Inuentus spoliatus clausus est homo. Sed ubinam ornam respicimus? uel ubi arculam istam confringemus atque abscondemus, ne furtum indicia prodant? SYCOF. Nescio edepol nisi ubicumque in flumine. SARD.

---

1 istinc] .s. efferantur *gl. R* 3 non ita quae *LV?* monita quae *P* monitãq, *R* 4 Mala *om. P* | Mal*a* a *ex corr. pr. L* 5 tem(p)tabit (p *pr. ss.*) *V* | dii *ω* | ill*i* i *in ras. pr. L* 6 istaec *om. P* ista hec *R* | istuc *ex* istoc *pr. L et* istoc *VPRp* 7 neç *P* 9 foris *ω* foras *Rittersh.* 10 amicos cognatos *Rp* 12 pulsantæm *L*[1] 13 hoc *om. p* | non *om.*, *al.* num *ss. P* 14 ipse *om. Rp* | exclu/seris (s *er.*) *L* 16 hunc *ω* hinc te *Canneg.* 17 abege *V*! *an* abi ergo? ‖ *solum* MANDROGERVS *P* 20 P/ulchre *V* 21 homo //////// Sed ubinam (*Sed ubinam bis scriptum erat*) *P* 23 absc̄/demus *pr. c. L*

Credis Mandrogerus? prae gaudio ornam illam inspicere non ausus fui. SYCOF. Neque ego. MAND. Atqui hercle ita facto opus fuit, ne mora suspicionem afferret. SYCOF. Verum est. MAND. Primum fuit, ut inueniretur: istud iam sequitur, tutum est. SYCOF. Quicquid libet narres, Mandrogerus, recedamus qualibet. Ego autem non credam mihi, nisi aurum inspexero. MAND. Neque ego. simu*l* pergamus. SYCOF. Hac atque illac, tantum ad secretum locum. MAND. Pro nefas, uiae omnes seruantur, ripae frequentantur. Pergamus quocumque celeri.

PANTOMALVS ET ARBITER IIII 1

ARB. Hem Pantomale, domi quid agitur? Vester ille quid facit? PANT. Quod nosti male. ARB. Ergo queritur? PANT. Non plane, ita sit nobis incolumis atque propitius. ARB. Atqui hercle solet esse ingratus. PANT. Quid uis fieri? sic res habet: caelum numquid aequaliter administratur? sol ipse non semper nitet. ARB. Bene, Pantomale noster, tandem pro dominis solus qui haec dictitas. PANT. Eadem dico uobis absentibus praesentibusque. ARB. Credo, nam semper noui te bonum. PANT. Tu nos bonos ac semper felices facis, qui nostrum illum bene mones. ARB. Feci et facio semper. PANT. Vah, utinam ille mores seruaret tuos essetque apud nos tam patiens atque indulgens, quam tu cum tuis. ARB. Non agnosco haec Pantomale suffragia, nimium nosmet praedicas. PANT. Edepol nos

---

1 illam *in ras. pr.* *L* 2 Atque herche *P* 3 suspitionem *L* | a*f*ferret (*prius* f *in ras. pr.*) *L* 4 Ueritūn (um *al. ss.*) *P* | est *om.* P^1 5 Istud quod iam *Rittersh.* 6 narras *Rp* | mandro (gerus *al. ss.*) *P* | secedamus *Klinkh.* 7 intellexero (spe *ss. al.*) *P* 8 dissimulo ω simul *scripsi* 10 frequentantur *VPR* frequentur *L* || *solum* ARBITER *P* 14 quaeritur ω 15 ARB. *in ras.* *P* 16 num (quid pr. ss.) L 22 Fæci & *P* 23 Vach *P* 26 predicas L

omnes scimus et laudamus plurimum. Vtinamqne illa tibi omnia eueniant, quod nos optamus seruuli. ARB. Immo tibi! hercle pellibus ossibusque uestris eueniat, quicquid optasti mihi. PANT. Ah cur ita suspicaris? num quidnam in aliquo nos grauas? ARB. Non, sed quia uobis naturale est odisse dominos semper sine discrimine. PANT. Male imprecamur multis, verum est, et saepe et libere, sed illis sycofantis et maliloquis, quod nosti bene. ARB. Age iam credo. Sed quidnam tu dominum facere aiebas? PANT. Rem diuinam coeperat. Magus praesto erat cum ministris. Intus omnes tunc ibant simul. ARB. Quidnam est hoc quod fores clausas uideo? credo diuinam rem gerunt. Euoca illinc aliquem. PANT. Hem Theocles, hem Zeta! aliquis huc adsit cito. Quidnam esse hoc dicam? Silentium est ingens, nemo est. ARB. Solebant non ita somniculari ianitores ista in domo PANT. Credo hercle, religionis causa ab importunis cautio est. Eamus huc ad ps*eu*dothyrum quod nosti bene. ARB. Quid si illic clausum est? PANT. Ne uereare me duce. Noster ille est aditus; claudi, non intercludi potest.

MANDROGERVS. SYCOFANTA ET SARDANAPALLVS. *QVEROLVS*

IIII 2

MAND. O me miserum. SYCOF. O me infelicem. SARD. O me nudum et naufragum. SYCOF. O magister

---

1 Utinamque //// illa (ita *er. uidetur*) *L* 2 quod] q̃/ *P* 3 ossibus (que *om.*) *C* 4 ah *V* Ha *LP* 5 Non *om. Rp* 7 Male p̃ inprec. (p̃ *in ras.*) *P* mala *Klinkh.* 8 sepe ꝏ | sicof. *P* 9 maliloquus *p* | quod] quos *Canneg.* 11 ạc̣coeperat *P* (occoeperat *C*) 13 quod *om. P* | clausas] *al.* ee͠ *ss. P* 14 rem diuinam *Rp* | theodes *P* 15 cito *ex* ticto *P* 18 inport *P* | .i. cauendum est Donat. in Terent. *in L adscriptum (gl. ni f. libri R)* 19 ad psedothirum *LV at* psĕd. *pr. c. V* adıpse dochirum *P* ostium remotum a publico *gl. R* | quod *VRp* quam *LP?* 21 ducere *Rp* | est ille p | interclaudi *P* *solum* MANDROGERVS *P* QVEROLVS *addidi*

Mandrogerus. SARD. O Sycofanta noster. MAND. O pater Sardanapalle. SARD. Sumite tristitiam, miseri sodales, cucullorum tegmina. plus est hoc quam hominem perdidisse, damnum uere plangitur. Quid agitis nunc potentes? quid de thesauris cogitatis? aurum in cinerem uersum est. Vtinamque totum sic fieret aurum: magis essemus diuites. MAND. Depone pauper inane pondus, lacrimas demus funeri. O fallax thesaure, ne te ego per maria et uentos sequor. Propter te feliciter nauigaui, propter te feci omnia. Mathesim et magicam sum consecutus, ut me sepulti fallerent? aliorum fortunam exposui, fatum ignoraui meum. Iam iam omnia recognosco uaria haec phantasmata. Erat hic plane bona fortuna, sed alteri debebatur, non mihi. Nostra haec mutauere fata, thesaurum nos, sed alienum, inuenimus. Quaenam est haec peruersitas? Numquam ego fleui meum, nunc plango alienum. Et te Querole iustus non tangit dolor? SARD. O crudele aurum, quisnam te morbus tulit? quis te sic rogus adussit? quis te subripuit magus? exheredasti nos thesaure: quo*n*am redituri sumus tot abdicati? quae nos aula recipiet? quae nos olla tuebitur? MAND. Accede amice, aulam iterum atque iterum uisita. SYCOF. Aliam spem quaerere amice poteras, haec iam non calet. MAND. Perlege quaeso iterum titulum funeris atque omnem scripturae fidem. SARD. Quaeso inquam sodes, funus egomet quodlibet contingere nequeo; nihil

---

2 sardinapalle *V*[1] sardapalle (na *al. ss.*) *P* | SYCOF. sumite *R* | Sume (ite *al. ss.*) *V* | sodoles *P* 3 cucull.] .i. uiatorum *R* 7 esse (m' *pr. ss.*) *L* | paulisper *Rittersh.* 9 ego] g *R* | sequar (o *ss.*) *Rp* 11 tonsetutututus *L* 13 iam *semel C* | omnia*o m. P* | uana *Orellius* | fantasmata *ω* 14 fortona *L* | alte (ri *ss. pr.*) *L* | debobatur (e *ss.*) *P* 15 facta *P* 16 est haec *VPRp* haec est *L* 20 exheredasti] edasti *in ras. V* 21 quoniam *ω* quo iam *Grut.* quonam *Daniel* 22 tu/e///bit (r *ss.*) (*post* tu *litt.* t *er.*) *P* 25 fueris (n *ss.*) *P*

est quod metuam magis. SYCOF. Meticulosus homo es, tu Sardanapalle; ego perlego: TRIERINUS· TRICIPITINI· FILIUS· CONDITUS· ET· SEPULTUS· HIC· IACET Hem me miserum, hem me miserum. MAND. Quidnam tibi est? SYCOF. Anima in faucibus: audieram egomet olere aurum, istud etiam redolet. MAND. Quomodo? SYCOF. Claustrum illud plumbeum densa per foramina diris fraglat odoribus. Numquam ante haec comperi aurum sic ranciscere. Vsurario cuilibet faetere hoc potest. MAND. Quisnam cinerum est odor? SYCOF. Ille pretiosus atque tristis, cultus quem poscit miser. MAND. Honorifice hoc bustum tractatum apparet, cuius adhuc sic redolet dignitas. SYCOF. Ego istaec non pertulissem, si recinenti ac monenti credidissem graculae. SARD. Ego in laqueos non incidissem, si monita curti seruassem canis. MAND. Et qualiter te admonuit? SARD. Egredienti mihi ad angiportum suras omnes conscidit. MAND. Vtinam tibi crura ipsa eneruasset, ne umquam inde mouisses pedem. O Euclio funeste, parumne uiuus illusisti? ne defunctus desines? et quid ego non merui qui agelasto illi et perfido fidem ac-

1 Meticulosus V^1 Metuculosus LV^2P 2 sardinapalle V^1 | tricipini *R* 3 hem me miserum *semel P* 4 hem] heu *Rittersh.* 5 SARD. ω SYCOF. *Klinkh.* | faucibus] heret *ss. al. P* 6 istud *R* 7 duris *PRp* 8 fraglat (*rasurae super* r *et* l) *V* flagrat *LP* fragrat *Rittersh.* | Nun/quam *V* | ante hec *in ras. P* 10 est odor *in ras. pr. V* | preciosus *LP* 13 ista haec *R* 14 credissem (di *ss. al.*) *P* | grac.] nomem uxoris suae *gl. Rp* 15 Ego *om. Rp* | non *al. ss. P* | monit (a *ss.*) *V* 16 ammonuit *R* 17 angniportum *P* | sures *P* 18 conscendit *LV* consci//dit *P* | tibi *pr. ss. L* 19 euclie (o *ss.*) (*pr. c.*) *V* 20 illusti (si *pr. ss.*) *P* | desinens ω desines *CRp* desinas *Klinkh.* | Hei quid *Grut.* ecquid *Orellius* 21 qui] q *P* qui *post* agelasto *legitur p* | *post* qui *interposita sunt in ω haec uerba:* agelastus est sine ius minimo stans. (legatus est *P* sine risu *C Daniel*) *deleta quidem al. m. in VP, Danielis ni f. manu in L Sed nescio an his sublatis lacuna sit statuenda post* qui

commodaui. et *en* fortunas meas in ipso risit exitu. Sycof. Heia quid nunc facimus? Mand. Quid autem, nisi quod dudum diximus, ut nos saltem de filio eius Querolo ulciscamur probe? atque illum, quoniam est credulus, mirificis *ludamus* modis? Aulam illi per fenestram propellamus clanculum, ut et ipse lugere incipiat, quem nos iam dudum plangimus. pedetemptim accede atque ausculta, Querolus quid rerum gerat. Sard. Consilium placet. Mand. Accede edepol, sed urbane respice. Sard. Attat quid ego uideo? Omnes nunc intus homines fustes et uirgas tenent. Mand. Cred*o* edepol isti malam fortunam exspectant creduli. accede atque homines miris terrifica modis: malam illam dicito esse te et comminare tamquam in aedes inruas. Sard. Io Querole. Qver. Quis tu homo es? Sard. Fores celeriter uid*e*. Qver. Quam ob rem? Sard. Vt domum rursus ingrediar meam. Qver. Hem Zeta, hem Pantomale, hac atque illac obsistite. Sard. Hem Querole. Qver. Quid rogo nomen tu uocitas meum? Sard. Ego sum tua fortuna, quam redituram praedixit magus. Qver. | Abi hinc *o*cius mala fortuna, quo te sacerdos detulit. | Abscede hinc, ego hodie fortunam non recipio nec bonam. Mand. Heus tu Syco-

---

1 et] hei *Grut.* en *Wernsd.* et en *ego* qui *Klinkh.* | risit *ex* ridet *ni f. P* 2 Eia *R* 3 saltim *P* 4 querŏlo *P* 5 laudemus *ω* ludamus *Pithoeus* 6 propelamus *P*[1] 8 auscula (t *supra*) *P* 9 Mand. accede (*cum interstitio*) *L* | sed turba ne *Canneg* 11 Mand. Crede (*cum interstitio*) *L* 12 Crede *LV* Credo *P* 15 ruas (r *supra*) (in *om.*) *P* | Ió (o *cum apice*) *L* 16 uides *ω* uide *Klinkh.* sodes *Canneg.* uidues *uel* foras c. uadas *Wernsd.* | Quamobrem] *litterae* uamobr *in ras. P* 17 meā (a *ex* u) *V* 18 *post* Obsìstite *in ω secuntur uerba* Abi—detulit, *quae ex Klinkhameri sententia post* magus *u.* 21 *traieci* 20 tu (a *supra*) (a *pr. ss*) *L* 21 predixit *ω* | potius *libri* ocius *Orellius* 22 Abscede hinc *del. Klinkh.* 23 recipio *VPRp* recipiam L \ ne (c *supra*) (pr. c) L.

fanta ad ianuam *istam* homines seuoca, dum ego bustum hoc per fenestras ingero. SYCOF. Aperite hanc ianuam. QVER. Omnes celeriter huc accurrite. MAND. Ecce tibi thesaurum Querole, quem reliquit Euclio. Talem semper habeas, talem relinquas filiis. Omnia sunt perfecta, nos hinc ad nauem celeriter, ne quod etiam nunc subito hic nobis nascatur malum. SARD. Ah quid hodie acciderit, subeundum est. Tantum recurram huc paululum: perdidi mysterium, nisi ipse Queroli uerba audio. homo est autem et credulus et formidolosus plurimum. Qualiter nunc ille exhorrescit mortuum? Admouebo aurem hac leuiter. hem quidnam ego audio? Omnes intus gaudent, tripudiant, nulla spes mihi est. auscultabo iterum: actum est, felicitas ad istos uenit, nobis ergo nobis male. Omnes intus saccos capsas scrinia requirunt, aurum isti tractant, solidi intus tinniunt: heu me miserum. Vita erat, ubi nos mortem putabamus esse conditam. Errauimus miser*e*, sed non simpliciter; errauimus *s*et non semel. metamorphosis hic agitur: bustum abstulimus, aurum abiecimus Sed quid ego? nunc solum hoc restat [nunc] mihi ut pro fure iam nunc tenear. Ibo ad coniuratos meos, ne tantum facinus uerumque funus solus egomet defleam.

V 1 LAR FAMILIARIS

Tandem urna peperit auri grauida pondera, uilis

---

1 hanc ad ianuam *P* (ad hanc ianuam *C*) | sta ω (*ss. pr. L*) istam *ego* | seuoctc (tc *pro* a) *L* euoca *R*[1] 3 celeriter *om. C* 4 reliquid *P* 8 ah *V* ha *LP* | quod *C* quicquid *Rp* 11 exorrescit *P* exhorrescet *Grut.* 13 Omnes / ///// / / saccos (*uocis erasae prima littera* g *erat*) *P* 19 miseri ω misere *ego* ; et non ω set *scripsi* 20 metamorforsis *V* 21 ego nunc? *R* nunc *del Pareus* nonne *Canneg.* 22 nunc mihi ω nunc *deleui, at fort. leg.* nunc solum hoc restat unum mihi | Ibo] ideo *R* 24 egomet solus *P* LAR FAMILIARIS *LV om. P* 25 *grauia Klinkh.* | pondere *Daniel*[2]

que mater grande puerperium dedit indigna quae frangeretur. Tanta hoc non meruit fides. Magna plane aula et memorabilis uno atque eodem tempore domino fidem persoluit, furtum fecit furibus. O sapiens Euclio, nos iactantes non sumus. thesaurum seruasti uiuus, liberasti mortuus. Omnes itaque homines nunc intellegant neque adipisci neque perdere ualere aliquid, nisi ubique faueat totum ille qui potest. Quantum ad personam Queroli spectat, perfecta iam sunt omnia. Sed Mandrogerontem illum furem ac perfidum nunc inlaqueari uolo, qui ubi primum hoc audierit remque omnem agnouerit, continuo rediturus est, ut thesaurum diuidat. Codicillos etiam proferre audebit, quibus ita coheres scriptus est, si aulam Querolo sine fraude ostenderet. Quid huic merito eueniat, nisi quod iam nunc fiet? ferat quod facere uoluit, nam quod fecit nostrum est.

QVEROLVS. ARBITER ET PANTOMALVS V 2

QVER. O arbiter iamne credis quod uidisti modo? ARB. Edepol credo et scio. QVER. Quid tu Pantomale dicis? PANT. Quid ego dico nunc fieri? *queri* ut post hac desinas. QVER. Mens mihi gaudio est confusa. Quid primum? stupeam an gaudeam, consiliumne senis

---

1 pue^r^perium *P post h. u.* PANTOMAL' *rubro additum P* 2 frangerentur *P* 6 ui^u^uis *P* 8 aliquem *Klinkh.* | ubi (q. *ss. pr.*) *L* ubi *codex Sti Victoris* | foueat *P* faueant *Rp* 9 querol^u^i *VPR* queruli L 10 mandrogero ante *P* (Mandrogerum ante *C*) | ac fidum (per *ss. pr.*) *P* 11 inlaq. *VPR* illaq. *L* 13 codicellos *R* 14 coheres *P* cohaeres *LV* ‖ *personarum notae desunt omnes P* 18 O *deest P* 19 *post* Edepol *interstitium dimidii uersus P* 20 Q. e. nunc dico *P* | *inter* dico *et* fieri *interstitium* 14 *uel* 16 *litterarum P* | fieri ∞ fieri? *R* fleri *Daniel* flere *uel* queri *Rittersh. hoc ipsum post* fieri *interposui.* 22 primum] mum *in ras P* | et *libri at* & (ss. al. an) V

nostri an diuinitatis? Arb. Inprimis *d*onum diuinitatis; nam si ad hominem respiciendum est, facile intellegitur et apparet furem tibi plus profuisse quam patrem. Qver. Quid de memet censes, qui tam tarde agnouerim fragmenta urnae illius, quam iamdudum noueram? Arb. Ego mihi non credideram, nisi quod ilico inspexi locum terramque motam ante‸ hoc non credidi. Pant. Atqui ego nihil dubitationis recepi, *u*bi in testulis quasdam litteras uidi. Qver. Ergo istaec omnia Mandrogerus ille fecit? Arb. A*t* quid fieri aliud potest? Qver. O sceleratum hominem, magum mathematicum*que* qui sese diceret. Egone manibus meis praesidium paternum ut efferrem de domo, ego memet domine condere*m*? Ego ut redeunti obuiarem thesauro? hoc est plane illud quod Lar familiaris praedixit meus: etiam renitenti ac repugnanti uentura mihi omnia bona. Arb. Quam pulchre factum est, ut cupiditas sic falleretur hominis fallacissimi? Qver. Credis arbiter, me*o*s ut nosti mores munificos nimis? munerare hercle possim hominem si nanciscerer; ita ridicule sceleratus fuit atque ipse sese lusit in omnibus. Arb. Ille quidem, ut scimus, male meruit perfidus, sed quoniam tibi per illum bene uenerunt omnia, omnes illi bene optamus facto non merito suo. Qver. Attat quidnam est? nisi fallor Mandrogerus ille est eminus. Quidnam ille h*u*c reuenit? Nouum credo ali-

---

1 *Arbitri notam hinc sublatam post* bonum (*sic libri*, donum *Orellius*) *reposuit Koenius* 2 faci/le *P* 3 $\overset{b}{\text{tii}}$ *P* 5 figmenta *Canneg.* 8 *an* non memini? | recepi *in ras. P* | Ibi *ω* ubi *Daniel* 9 ista hec *P* ista hæc *R* 10 Aut *ω* At *Daniel* | a quo fieri alio *Canneg.* 11 mathematicumque *Rittersh.* que *om. ω* 14 condereī: *ω* condere̅ (*gl.* conderetur) *R* | domi ne *ω* domi ut reconderem *Klinkh.* 16 acre pugnanti *L* 17 bona omnia *PRp* 18 sic fall. *VPRp* fall. sic *L* 19 meus *ω at* meůs (o *al. ss.*) *P* (meo, *et antea uidetur habuisse* m̄i *C*) meos *Rittersh.* | et nosti *Canneg* 20 homine *L* 22 sciạmus *V* 24 illi *VPR* ille *L* | optemus *Canneg.* 26 hic *LP* $\overset{u}{\text{hic}}$ *V* huc *Rittersh.*

quod praestigium iterum hac ex*h*ibet. Abi celeriter intus Pantomale et fragmenta urnae illius h*u*c ad nos exhibe. ARB. Placet hercle. QVER. O bone arbiter, fraudulento isti magnam iniciamus calumniam. thesaurum nostrum ab hoc ereptum poscamus modo atque adstruamus ab ipso nobis alienum mortuum esse coniectum domi. ARB. Consilium placet. QVER. Propositum ergo retineam*us*, secuntur cetera.

QVEROLVS. ARBITER ET MANDROGERVS V 3

MAND. Aue mi Querole. QVER. Etiam salutas furcifer, quasi hodie me non uideris? MAND. Vidi edepol te uisumque iterum gaudeo. QVER. At ego iam nunc uiuo faciam, ne tu iterum facias. MAND. Eho quid commerui? QVER. Rogas sceleste, qui hodie domum expilasti meam? MAND. Missa istaec face; non sum alienus uobis. Domum egomet istam iam pridem holo. QVER. Iterum ad magicas? Aurum subripuisti codie meum. MAND. Fortassis iure feci: non debebatur et mihi? QVER. Pulchre edepol, solus exinde hic fui. Vbinam mihi nunc tu frater nasceris et nouellus et senex? Vnde subito tam uetustus, qui nuper natus non eras? Nam si fratrem meum te esse adseueres perdite, illud nunc restat, ut te dicas bimulum; nam tertio anno pater meus ille Euclio cum est profectus

---

1 prest *ω* | exibet *LV* exibet (h ss.) *P* exibit *Rittersh.* 2 hic *LP* hic (u ss.) *V* 8 retineam *ω* retineamus *Daniel* | sequuntur *LP* secuntur *V*[1]*R ut semper* sequantur *V*[2] *Daniel* sequentur *Canneg.* | caetera *LP* ‖ QVEROLVS ET MANDROGERVS *p solum* MANDR. *P* 9 Aue mi] ueni *P* | salutis (a ss.) (*pr. c.*) *P* 10 furtifer *P* | hodi (e ss.) (*pr. c.*) *L* | Vidi] *V in ras P* 11 Ad ego *P*[1] 12 si uiuo *Rp.* si (d ss.) *al. ss. P* | gaudeas *Klinkh.* | eho *V* heo *LP* 13 q *P* 14 exspoliasti *P* (expol. *C*) 15 uobis] uob *in ras. P* 17 hodie *om. P* | Non] Nam non *Rp* | debæbatur *L* 18 & *ss. P* 21 adseueræs *L* adsereres *Pareus* | o perdite *R* 22 trimulum *Pareus* 23 eucho (h *deleto* li ss. pr.) V

me hercle reliquit solum atque unicum. Mand. Superflua sunt ista, coheres ego sum, non frater, tibi. Qver. Non recte edepol fieri istud solebat; nam mallem amice fratrem te quam coheredem esse asseras. Mand. Quid multis opus est Querole: quod scriptum est lege. Sume igitur, noui fidem uestram. Qver. Hercle explorasti. Hem quid istuc est? „Senex Euclio Querolo salutem dicit filio. quia furtum tibimet fieri metuerem uel per seruum uel per extraneum quemlibet, Mandrogerontem fidelem amicum et peregre mihi cognitum ad te direxi, ut is tibimet quod reliqui sine fraude ostenderet. Huic tu medium thesauri dabis si fides ipsius atque opera expostulat.“ Hem sodes, paululum in parte huc ades. Nihil huic deberi res ipsa exponit et docet, sed usque quaque si placet insu*m*am: si libuerit, aliquid dabitur muneris. Tu igitur patris mei amicus ac sodalis peregre fuisti? Mand. Ipsa res docet. Qver. Nimirum inde tam fideliter nobis *co*mmissa istaec tace*s*. age amice, quoniam institutus es heres, da quod possit diuidi. Mand. Edepol inuestigaui ac dedi integrum atque inlibatum thesaurum. Qver. Eho tu mihi aliqu*ando* thesaurum dedisti? Mand. Tu negas? Qver. Nisi omnia in memoriam redigis, forsitan aliquid exciderit mihi. quem tu narras thesaurum? Mand. Quem tibi Euclio reliquit, ego tradidi. Qver. Et aurum ad te quemadmodum peruenit, homo alienissime?

---

1 reliquid *P* 2 usta *P* | sum *ss.* *P* 6 herche *P* 9 per extr.] per *om.* *C* | mandrogerontẹn *P* (v *ss.*) 11 ut his *p* 12 sic *Rittersh.* 13 opora *L* | paulolum (*pr. c.*) *L* 14—16 Nihil — muneris *Arbitro dedit Klinkh.* 14 hinc *Wernsd.* 15 insummā *LP* insūmā *V* insumam *scripsi* 16 Tu igitur] Q. *praefixit Daniel in L* 18 nobiscum missa ∞ *p* (cum *L* cū *VP*) *corr. Daniel fort.* nobiscum diuisa istaec? tace. 19 istaec] ista ẽẽ *P* (istaec esse *C*) | tace ∞ a te *Grut.* commissa istaec taces? *Klinkh.* missa istaec face *idem antea* 21 illibatum *R* | eho *V* heo *LP* 22 aliquod thesaurum *VL* thes. aliquod *PR at* aliquọd *P* (ẽ *ss.*) ali*quando Daniel* | Man. *in ras.* *V* 23 Qver. *in ras.* *V*

MAND. Iocabar equidem, fidem equidem postea ut perspiceres meam. QVER. Tu ergo thesaurum et secretum illud, quod noster senex dereliquerat, abstulisti? MAND. Vtique hoc tibi cessit bene; alter enim non reddidiset. QVER. Age iam sodes, *lus*isti satis. restitue potius, ueram ut cognoscamus fidem. MAND. Dis gratias, uicine arbiter, quod spes nostra in tuto est. Dixin paulo ante facere hoc non potuisse extraneum? Agimus gratias. QVER. Di te seruent amicorum optime, qui et mihi superstiti et defuncto illi seruasti fidem. Sed ubinam quaeso aulam illam condidisti? fiat plane, quod ille praecepit senex. exprome thesaurum, diuisio celebretur, quoniam praesto est arbiter. MAND. Immo potius tu aurum exprome et fidem tuam, quoniam egomet partes explicui meas. QVER. Fatigas nos Mandrogerus, an uere loqueris? MAND. Edepol uere loquor atque honeste; nam qui totum habere potui, partem peto. QVER. Ergo inter manus *tua*s aurum fuit nostrum? MAND. Fuit hercle. QVER. Tu nusquam hodie pedem, nisi restituas quod abstulisse te fateris, quia ire inficias non potes. Heia inquam, restitues quod abstulisti? MAND. Reddidi. QVER. Cui? quando? quomodo? MAND. Hodie per fenestram. QVER. Hahahe. Tu thesaurum ubi repperisti? MAND. Apud aedes sacras. QVER. Quo aditu extulisti. MAND. Hac per istam ianuam. QVER. Quid igitur fuit causae, ut per fenestram

---

1 Iocabor [a] (*pr. c.*)*P* | equidem fidem equidem *ω alterum del. Pareus* | per ficeres *P* 5 iam /// sodes (iam *bis scriptum fuerat*) *L* | soluisti *ω corr. Rittersh.* 6 MAN. *rubro ss. pr. V Querolo continuat Gruterus et Klinkh.* | Diis *VP* Dis *L* 7 Dixin] *haec Mandrogero dat Klinkh.* 9 *Queroli nomen del. Grut.* | Dii *ω* | optime *V* optume *LP?* 15 explicui/meas *P* | an/uere *P*

18 thesaurum *ω p* thesauru [s] *V²* tuas aurum *ego* | nr̃ *V* nr̃// *P* nostrum *Lp* 20 restituas *V* restitues *LP* | fateris — infitias *in ras. P* | inficias *V* 21 Heia] Mandrog. *dedit Daniel in L* \ inquam *V* inquit *LP punctis deletum* P inquid R \ restitue\ (s *er.*) *P* restitue *Rp* 23 thessaurum V

redderes? MAND. Tu inquam thesaurum illum asportasti foras. QVER. Pulchre edepol condicionem codicillorum impleuisti, qua praeceptum est, ut thesaurum mihi sine fraude ostenderes. Verum tamen perscriptionem hanc transeo, qua uti possum, etiam si aurum nunc ipse mihi traderes. Haec superflua sunt, ubi res nusquam apparet. redde quod negas. MAND. O tempora, o móres, o pater Euclio! Hancine mihi tu domi fidem praedicabas? reddidi, fateor, omnesque per deos, ipsumque thesaurum inlibatum intra aedes proieci tuas. QVER. O arbiter bone, plus iste admisit quam putabamus. Hic nisi fallor ipse est, qui *o*rnam illam funestam nobis proiecit in domum. MAND. Di te seruent: Ipsam ego proieci. Tandem apparet ueritas. QVER. Dic quaeso Mandrogerus: fragmenta si aspexeris, potesne agnoscere? MAND. Ita ut compaginari per me possint omnia. QVER. Hem Pantomale, nescio quid paulo ante hic proferri iusseram. ARB. Praesto sunt partes illae, in quibus titulus inscriptus fuit. QVER. Agnoscisne Mandrogerus? MAND. Agnosco hercle. Tandem cessent artes et praestigia. QVER. Si uerum agnoscis, lege celeriter quod scriptum hic fuit. MAND. Et legi et lego. Cedo huc mihi Pantomale fragmentorum paginas. TRIERINVS· TRICIPITINI· FILIVS· CONDITVS· ET· SEPVLTVS· HIC· IACET QVER. Eho scelestissime dispicis? si uiuorum neglexisti gratiam, etiamne mortuis manus intulisti ad ludum et ludibria? Neque contentus eruisse bustum atque cineres ultimo

---

1 Tu quam (in *ss.*) *V* 2 conditionem *VP* | codicellorum *V*¹*R* 3 qua] quia *C* 4 michi *pr. ss. P* | praescriptonem *Daniel* 5 qa (u *ss.*) *P* 7 res *in ras. 6 litterarum P* 8 O patria o tempora o mores *Rp* | Hanccine L 9 predicabas *VL* p̄stabas (d e *ss.*) (*pr. c.*) *P* 10 deos] iuro *ss. P* | que *om. C* | illibatum *R* | contra (*at gl.* intra) *Rp* 12 urnam *ω* 13 Dii *ω* 18 ARB.] *Pantomalo dat Orellius* 21 prest. *ω* 22 uere *Klinkh.* 23 Caedo *VL* huic *LP* huc *V* 25 eho *V* heo *LP* | scel. me *Rp* 26 despicis *p* | *gratias C*

per fenestram etiam funestas mihi proiecisti reliquias? Quid ad haec dicis? thesaurum abstulisti, uiolasti sepulcrum, perdite; domum meam non solum compilasti, uerum etiam polluisti, sacrilege. Tu negas? MAND. Quaeso, quandoquidem me fortuna sic destituit, nihil quaero ulterius. Vale. QVER. At ego hercle quaero, cui mala omnia congessisti, scelus. Hem Pantomale, numquam ab istoc pedem. Ego iam nunc, ubinam praetor sedeat, inuestigabo celeriter atque omnia istaec exequar iure et legibus. MAND. Quaeso arbiter, pro me ut uerba facias: Nihil nisi ueniam expostulo. ARB. O mi Querole, numquam te celeriter usque ad sanguinem. Ignosce ac remitte: haec uera est uictoria. QVER. Age reliquiae illius defuncti recondentur: quid de thesauro fiet? ARB. Quid dicis Mandrogerus? MAND. Iuro per deos, iuro per ipsam quam rupi fidem, mihi nec aurum nec thesaurum esse. QVER. Remoue paulisper inania. Putemus nos paululum in iudicio stare. Ornam certe illam tu abstulisti. MAND. Factum est. QVER. Elige nunc Mandrogerus, utrum uoles: bustum illic an aurum fuit? Quandoquidem causa eius modi est, ut multis constet modis. MAND. Auribus teneo lupum, neque uti fallam neque uti confitear scio. Vtrum dixero, id contra me futurum uideo. Dicam tamen. Aurum illic fuit. QVER. Redde igitur. MAND. Hoc iam factum est. QVER. Factum doce. MAND. Or-

---

2 dicetis *Rp* 3 comp^{1}ulasti *V* uel spoliasti *ss. R* 5 sic *pr. ss. L* 6 VALE *P* 8 ab istoc *VRp* abstoc *LP* 9 pretor *ω* 11 expostolo *R* 12 Nunquam *V* | te celeriter *ω* tu celeriter *c. Sti Victoris* te celerites *Daniel* te scelera celeriter *Grut.* num tam seueriter *Koenius* n. te excites *uel* irrites *Orellius* 14 defuncti illius *PRp* | recon^{e}duntur *V* recon^{s}duntur *LP* recondantur *Rittersh.* 17 paliper *P* 18 in iudicio paululum *L* 22 constat *L*V^1P^1 constet V^2P^2*Rp* 24 Utrum utrum *Rittersh.* | Dic^{o}// (al. c.) P

nam tu recognoscis? QVER. Quid uis, ut respondeam? Primum egomet aulam non recognosco, satisne hoc sufficit? MAND. Quid? titulum non recognoscis? QVER. Magis quam te, quem hodie primum hic noscito, sed finge nunc a nobis ornam et titulum recognosci: redde quod in aula fuit. MAND. Tu autem, quid in aula, quid fuisse dicis? QVER. Ego interim non proposui, tu fare quid uelis. MAND. Et uos a me aurum quemadmodum postulatis, cum res ipsa bustum et cinerem comprobet? ARB. Ergo adquiescis, ut bustum illic fuerit? MAND. Adquiesco, quandoquidem ita, sic se res habet. hac non processit, alia temptandum est uia. QVER. O stulte, sacrilegium confiteris, dum furtum negas. MAND. Quid si nihil illic fuit? QVER. Quidnam igitur postulas? aurum si fuit, abstulisti: si non sustulisti, non fuit. MAND. Vos quaeso dicite uicissim: quidnam illic fuit? QVER. Nobis interim sufficit purgare nosmet, obiecta repellere. Nam *r*ite ingredimur; temptandum uia. MAND. Quodnam hoc monstri genus est? ego totum feci solus, totum nescio. Iam iam quaeso, quoniam mihi neque res neque causa superest, simpliciter dicite, utrumne furtum an sacrilegium ego commisi. Nisi forte illud nunc restat mihi, ut qui furtum non potui, sacrilegium neque uolui, utrumque fecisse conuincar nefas. QVER. Etiamne circuitione rem geris? Quid aliud autem in causa est, nisi quod prae-

3 Quid? *VR* 5 vrnam *R* 6 quod in] in *pr. ss. L* 7 quid fuisse] qd *eras P* | interim *ex* iterum *pr. c. L* | non *ss. al. P* 8 qđ *VR* qd *P* quid *L* 9 ipsa *om. C* 11 ita sese *Daniel* 12 temtandum (p *pr. ss.*) *V* 14 QVER. *om. et* Qv. *ss. P* | Quidnam] Quidquid *P* 15 tulisti (sus *om.*) *PRp* 17 MAND. *marg. pr. P* 18 Nam si] Non litem ingredimur *Daniel*[2] | si te ∞ te *om. C* rite *scripsi* | tempt.] p *postea intrusum V* | alia *add. Klinkh.* 19 Quidnam *PRp* 20 iam *semel C* 22 dicere (*al. c.* cite) *P* 24 *sacrilegium*] *litt.* sacrile *in ras. P* 25 conuincor *P* conuincar. *Nefas Rp* („exclamatio“ *Daniel* ss. *in* L *an hoc gl. libri R*?)

sidium abstulisti et cineres abdidisti? unum fraudulenter, aliud nequiter. Neque enim te bustum expetisse, aurum abiecisse credere quisquam potest. MAND. Optime totum hoc asseritur et mihi ipsi uerisimile uidetur. Sed si quid creditis, non est ita. QVER. Age iam, bono animo esto, nil praeter sacrilegium perpetrasti, aurum autem ibi non fuit. MAND. Furtum igitur non commisi, di te seruent, uicimus, nam istoc ego tempore poenam malo quam pecuniam debere. Sed illud quaeso exponite: unde tantum illic erat? QVER. Nescis magus nihil esse grauius fortuna mala? MAND. Recognosco. QVER. Etiam quaeritas, unde pondus? tegmen *o*rnae illius non uidisti plumbeum? MAND. Iamiam omnia sibi conueniunt. His praestigiis etiam certus falli non potuisset magus? ARB. Nondum intellegis inepte impositum *u*obis esse ab illo .quem bene noueras? Vnde autem illi thesaurum homini prope pauperi? ac si habuisset ille, ergone iste secretum nescisset patris tibique ille indicaret, quod non crediderat filio? porro autem pater familias ille thesaurum si sciebat, illi tandem crediderat loco? tibique illic patuisset aditus? MAND. Edepol quid dicam nescio? ARB. Ergo Euclionem tu non noueras? habuit senex ille multa haec laetissina, qui te etiam defunctus ridet. MAND. Edepol tandem intellego. Illius plane hic nequitiam recognosco; frequenter ille similibus me lusit modis. Quaeso igitur, date ueniam, quod cineres illos abstuli: aurum credidi. ARB. Bene excusas Mandroge-

---

1 addidisti *Canneg.* 6 iam *erasa supra* a *uirgula L* nil] nichil *PRp* | dii *ω* 10 tantum] pondus *add. Rittersh.* 12 queritas *ω* 13 illius urnae *L* urnae illius *VPRp* | Iamiam *LV* Iam *P* 14 p̄sidiis *Rp* 16 nobis *ω* uobis *ego* tibi *Klinkh.* 18 ac si] hnia/ (s *er.*) *P* (an *rec. ex* has *C*) | ne *pr. ss. L* 20—21 porro—loco *del. Klinkh.* 20 pater *mg. al. P* 21 tandem] tantum *Wernsd.* | tibiqe (v *ss.*) (*cum rasura super* q *et ante* e) *V* que *om. P* | illuc *Rittersh.* 23 non *om. Rp* 24 te om. C 28 ex/cusas *P* | mandr· *V*

rus; agnosco ingenium lepidissimum, agnosco plane Euclionis nostri sodalem: talem semper ille dixit senex. MAND. Sinite quaeso me abire. ARB. Hem Querole, humanum ac misericordem semper fuisse te scio: hominem tam elegantem abire ne permiseris. Non unius officii homo est: magum mathematicumque hic habes, tantum, quod primum est, furtum facere non potest. recipe quaeso amicum ueterem et nouum, quandoquidem pater Euclio solum hunc tibi reliquit in bonis. QVER. Ah sed furem timeo. ARB. Quid unum furem metuis? iam totum hic abstulit. MAND. Quaeso Querole noster, patri egomet tuo me iam deuoueram, tibi nunc seruire cupio, quandoquidem hodie sic misertus es mei? Da uictum, qui uitam indulsisti. QVER. Si ambo ita uoltis, fiat. Potesne discere leges nouas? MAND. Hahahe, illas egomet ex parte condidi. QVER. Senatus consultum dico egomet seruilianum et parasiticum. MAND. Ohe, uisne interdictorum capita iam nunc eloquar? ad legem porciam caniniam furiam [fufiam] consulibus Torquato et Taurea. QVER. Potesne obseruare omnia? MAND. Istud apud me parum est: tu nunc ut ediscam iubes, ego docere iam uolo. ARB. Hui multarum palmarum hic est, recipe quaeso iuris instructissimum. Talem quaerere homines pro magno

---

2 $\overset{\text{it}}{\text{dix}}$ *pr. ss. P* (dilexit *repositum in C*) 3 $\overset{\text{e}}{\text{Sinit}}$ (*pr. c.*) *L* | abire me *Rp* | He *L* Hem *VCR* | humanum u *ex* a *pr. L* | f. te nescio *P* te fuisse scio *Rp* 5 eligantem *LP* eleg. *VR* | miseris (*om.* per) *C* 6 Magnum *P* 9 tibi *om. P* 10 ah *V* ha *LP*¹ hah *P*² | furiem *P* | unum ω iam *Klinkh.* 11 metuis *in ras. P* | $\overset{\text{u}}{\text{Qaeso}}$ (*pr. c.*) *V* 14 es/ (t *er.*) *L* 15 uultis *PR* 17 et seruil. *Rp* 18 $\overset{\text{h}}{\text{Oe}}$ *V* oe *LP* | iam *om. Rp* 19 porci//am (n *er.*) *L* portiam *Rp* | fufiam *VL* (*in L* f *ex* r) fusiam *PR deleuit Klinkh.* 21 paruum *VR* $\overset{\text{v}}{\text{par.um}}$ (*pr. c.*) *L* parum *C* 23 iura *LP*¹ iuris *VP*² iure *Rp* 24 $\overset{\text{re}}{\text{quaere}}$ *P* | pro mago *Wernsd.*

solent. QVER. Quoniam ita u*o*ltis fiat, sed ubinam illi sunt socii atque adiutores tui?

SYCOFANTA. QVEROLVS V 4

SYCOF. Nosque praesto sumus, o parens ac patrone. QVER. O Sycofanta, o Sardanapalle, haec uestra est religio. Sed causas iam hic praestitit, uos abite quolibet. SYCOF. Et nosmet scimus Querole, quoniam tris edaces domus una non capit. Verum quaesumus, uiatici nobis aliquid ut aspergas, quoniam spem omnem amisimus. QVER. Viaticum ego uobis quonam pro merito? SYCOF. Nos cum Mandrogeronte huc uenimus. QVER. Digna causa! — — — —

DECRETUM PARASITICVM

— — — — — — — mercedem uulnerum *i*ctus accipiat parasitus. In conuiuio si fuerit ueste discissus, a rege conuiuii duplam mercedem reparationis accipiat. De liuoribus in quadrantem solidi *un*ius, de tumoribus in trientem poena transibit. Quodsi et tumor fuerit et liuor, solidi unius bessem iure optimo consequetur. Vnam uero unciam aposiae, hoc est excoctionis, contemplationi concedimus. Placuit autem, ut etiam de plagis et uulneribus infixis summo*to* stre-

1 uultis ω 2 sunt *al. ss. P* ‖ ET SARD· *add. P* 3 Nos quoque *P*[2] 4 sardinapalle *V*[1] sardanapallae *(s ex* c*) P* 5 iam *om. P*[1] | abite] *litterae* abit *in ras. P* 7 tres *R* 10 mandrote *P* 11 Digna] Oi digna *P* | causa] *pauca desiderantur. Continuo sequitur in libris eodem in uersu quod ad Aululariam non pertinet edictum parasiticum: prima eius uerba* mercedem u. u. accipiat *Aululariae adiunxit post alios Klinkhamerus.* | *finitur uersus post* mercedem *V post* uulnerum *L post* si fuerit *P* 12 uictus ω ictus *JFGronouius* 14 rege] .i. principe *gl. R* 15 illius ω unius *ss. al. V idem coniectura inuenit Daniel* 16 Quodsi et tumor] Quod etsi t. *p* et *om. P* 17 bissem ω bessem *Klinkh.* 18 aposie *P* apoziae *Daniel qui* ἀπόζεμα *add. in L* aporiae *Daniel*[2] | hoc est excoctionis *del. Daniel* | contemplationi *V* que *add. Klinkh.* contemplationis *LP* contemplatione *Daniel* 20 infixis LV defixis P inflictis *Canneg.* | summo ω summoto R

pitu crimina*l*i amicorum praestetur inspectio, ita ut dodrantem solidi nec inspicientum gratia nec largientis excedat humanitas. In loxu autem et ossibus loco motis usque ad deuncem solidi iniuriarum commodum placuit extendi. Iam porro de ossibus fractis placuit conuenitque, ut in minutalibus solidus, in principalibus uero ossibus argenti libra protenus traderetur. Quae autem uel principalia uideri ossa debeant uel minuta, medicorum tractatus inueniat. Si autem parasitus amplius quam praefinitum est postularit, plus petiti periculo stranguletur. Rex conuiuii iniuriarum merita etiam uoluntariis decertationibus cogatur exsoluere, ita ut praemium criminosi *in* mercedem transeat uulnerati. In tantum autem parasitis consuli iura uoluerunt, ut si uulneribus adflictus contestata lite defecerit, heredibus eius paterni laboris ac meriti praemia non negentur. Quodsi parasitus quamuis tractatus incommode, tamen de malis suis intestatus occiderit, heres agere non poterit. Qui causas mortis non reddiderit, insepultus abiciatur. Et haec omnia sic constituimus quasi inter *se* hominum liberorum et aequalium lasciuiens turba desaeuiat. Nam si a patrono uel seruo patroni parasitus contra leges pertulerit iniuriam, habebit fugiendi liberam potestatem.

---

1 criminari ω criminali *Daniel* | praestentur *P* 2 inspicientium *Rp* 3 loxu *VL* luxu *PR* 4 iniuriarum commodum *in ras. al. P* 5 complacuit *P* 6 inprinc. *VP* imprinc. *L* 7 protenus *LV*[1]*PR*[1] protinus *V*[2]*R*[2] 12 uoluntari/is (i *ex* u) *L* uoluptuariis *Canneg.* 13 premium ω | in merc.] in *om.* ω *add. Wernsd.* mercedem non tr. *Canneg.* 14 *s. uerba* haec autem *ad* Quodsi *omissa in P sed marg. adiecta saec. XV.* 16 defecerit] .s. pater parasitorum *gl. R* | paterni] parti *Canneg.* | premia ω 21 se *om.* ω *add. Daniel*, inter hominum l. et ae. lasciuiam turba *Daniel*[2] interim *uel* interea *uel* interdum *idem* 24 AVLVLARIA PLAVTI EXPLICITA FELICITER *LV* EXPLIč QVERVLVS *P*

INDEX
NOMINVM RERVM INFERIORIS AETATIS VOCABVLORVM

